

ARAŞTIRMA VE DENEYİM  
DERGİSİ (ADEDER)

RESEARCH AND EXPERIENCE  
JOURNAL (REJ)

Cilt 1 Sayı 1 2016 Aralık

E-ISSN: 2548-1282

[adedereditor@gmail.com](mailto:adedereditor@gmail.com)

<http://dergipark.gov.tr/adeder>

# ARAŞTIRMA VE DENEYİM DERGİSİ (ADEDER)

RESEARCH AND EXPERIENCE JOURNAL (REJ)

Cilt 1 Sayı 1 Aralık 2016

## ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Emine Karasu AVCI, **Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminde Coğrafya Disiplininin Rolü/ The Role Of Discipline Of Geography in Educational Values in Social Studies.....1-23**

Nurten KOLCU, Muhammet AVAROĞULLARI-Alper DEMİR, **2016 Ortaöğretim Tarih Dersi Taslak Programında Yer Alan Bazı Kavramlarla İlgili Tarih Öğretmenlerinin Görüşleri: 11. Sınıf Taslak Programı Örneği/ The ideas of history teachers about 2016 secondary education history courses curriculum draft: the case of 11<sup>th</sup> grade curriculum.....24-36**

Burcu KOCABIYIK, **Sosyal Bilgiler Öğretimi, Onlar Bizim İçin Keşfetti / Social sciences teaching: they discovered for us.....37-46**

## ETKİNLİK MAKALELERİ

Bilal PEKTEZEL-Kamil UYGUN, **Göktürklerle Tarihi Yolculuk/ Historical Journey With Gokturk.....47-70**

Erol KÖMÜR-İstek AKSAK KÖMÜR, **Harriet Finlay-Johnson'ın Oyunla Tarih Öğretimi Yöntemine Yönelik Bir Uygulama Örneği/ A Case Study; The Method Of Teaching History by Plays Of Harriet Finlay-Johnson.....71-76**

E-ISSN: 2548-1282

Web sitesi: <http://dergipark.gov.tr/adeder>

E-Mail adresi: [adedereditor@gmail.com](mailto:adedereditor@gmail.com)

# GÖKTÜRKLERLE TARİHE YOLCULUK

## HISTORICAL JOURNEY WITH GOKTURKS

### Etkinlik Makalesi

Bilal PEKTEZEL<sup>1</sup>

Kamil UYGUN<sup>2</sup>

*Makale gönderim tarihi 12 Ocak 2017*

*Makale kabul tarihi 16 Ocak 2017*

#### Özet

Etkinlik, 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi, "Kültür ve Miras" öğrenme alanı, "İpek Yolunda Türkler" ünitesi (3. ünite), "Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet" konusu doğrultusunda hazırlanmıştır. Çalışma sonucunda, "Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur." ve "Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir." kazanımları öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Etkinlik, yapılandırmacılığa uygun olarak başta drama yöntemi olmak üzere birçok yenilikçi öğretim tekniği ve eğitsel oyunlar esas alınarak hazırlanmış; öğrenciler olabildiğince aktif kılınmıştır. Ders sonunda çalışmalar değerlendirildiğinde etkili ve kalıcı öğrenmenin gerçekleştiği, öğrencilerin bu çalışma ile birlikte derse karşı ilgilerinin arttığı, tutumlarının olumlu yönde değiştiği görülmüştür. Çalışma İzmir ilinde bulunan bir ortaokulda 6. sınıflara uygulanmıştır. Sınıf mevcudu 21'i kız 15'i erkek olmak üzere 36 kişidir. Veri toplama aracı olarak çalışma yaprakları, yaprak testler, anketler, görüş formları kullanılmıştır.

**Anahtar kelimeler:** Sosyal bilgiler, etkinlik, Göktürkler, Göktürk kitabeleri

#### Abstract

This activity was designed towards the topic " the first state founded by the name of Turk" which is in unit 3 ( Turks in Silk Road ) that is under the section "culture and heritage" in 6th grade studies sciences lesson. At the end of this study the following task was tried to be taught to the students; He/she can deduct the cultural, economical and political features of the first Middle Asian turkish countries. He/she can relate cultural features of first middle asian turkish countries and the geographical features of where they live.The activity was designed according to constructivism and is based on many modernist teaching tecniques such as drama and educative games. Also the students were in the center and as active as possible. It was seen that the students could understand the lesson, get the tasks easier and they had much fun in the process. This study was applied at Elementary School in İzmir on first week of December , 2015.

**Key words:** Social studies, activities, Gokturks, Gokturks inscriptions

### GİRİŞ

Günümüz bireylerinden, bilgiyi üretip işlemeleri istenmektedir. Birey aktarılan bilgileri aynen almaktan ziyade edindiği bilgileri sorgulayıp yorumlamalı ve araştırma yaparak sürece aktif olarak katılıp bilginin her aşamasında sürece dahil olmalıdır. Öğrenilmiş olan bilgi ve becerilerin uygulanması, bilginin kalıcılığını artıracaktır. Öğrencilerin derslerde pasif olduğu, geleneksel veya klasik öğretim stratejilerini, yöntem ve tekniklerini kullanmak yerine, öğrencilerin aktif olarak sürecin içinde yer aldığı yöntem ve teknikler, eğitimciler tarafından tercih edilen bir durum olmalıdır (Aydın ve Balım, 2005). Sosyal Bilgiler dersi, Türk tarihi, kültürü ve unsurlarını benimseyen, Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda hazırlanan, demokratik ilke ve düşüncelerle düzenlenmiş bir derstir. Bu ders, 4. 5. 6. ve 7. sınıflarda haftada 3'er saattir (MEB, 2005).

<sup>1</sup> MEB, Sosyal Bilgiler Öğretmeni, bilalpektezel@hotmail.com

<sup>2</sup> Yrd. Doç. Dr. Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi, kamil.uygun@usak.edu.tr

2005-2006 eğitim-öğretim yılında Türkiye’de uygulanmaya başlayan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, yapılandırmacı yaklaşımın yanında disiplinlerarası yaklaşımın da kullanılarak Sosyal Bilgiler dersinin yeniden revize edilmesi önemli bir husustur. Sosyal Bilgiler dersi, kişinin içinde yaşadığı toplumu ve dünyayı tanımasına, bilgi, beceri, değer ve tutumları kazanmasına yardımcı olan bir alandır. Bireylerin hayatlarından elde ettikleri bilgilerle yine kendi hayatlarına fayda ve katkı sağlayacak bilgi ve becerileri içeren geniş bir öğrenme alanıdır. Bu durum, Sosyal Bilgiler dersinin etkisini anlatmada oldukça etkilidir. (Kamber, Acun ve Akar, 2011).

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, bilgiye önem veren, bilginin değerini bilen, yaşantı ve tecrübelerine dayanarak yaşama aktif katılan, doğru karar vermeye yardımcı olan problem çözme becerisini geliştiren yaklaşımı amaçlamaktadır. Böylelikle, öğrencinin merkezde olduğu, bilgi ve becerinin dengelendiği, öğrencilerin bireysel farklılıklarını ve yaşamlarını önemseyerek çevre ile etkileşimini öngören yeni bir anlayış oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu anlayış, bilginin özümsemesini, bireylerin etkin olarak rol alıp zihinsel şemalar kurmasını ve öğrenmelerini kendisinin yapmasını istemektedir. Bu amaç yeni eğitim sisteminin ve yeni sosyal bilgiler programının temel amacını da özetlemektedir (MEB, 2005). İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı; kendini, dünyayı ve bilgiyi sorgulayarak sağlıklı değerlendirmeler yapan, eleştirel düşünen, doğru karar alabilen, yaratıcı düşünen ve aktif olan vatandaş yetiştirmeyi amaçlamıştır (Uygun, 2012).

Öğretme-öğrenme sürecinde yaklaşım, strateji, yöntem ve teknikler, bilgilerin kalıcılığı, öğrenmelerin kolaylaştırılması ve becerilerin geliştirilmesinde etkilidir. Yapılandırmacılık, işbirlikli öğrenme, tartışma, drama, rol oynama, eğitsel oyunlar gibi öğrencilerin sürece etkin katılımını sağlayan yaklaşım, strateji, yöntem ve teknikler öğrencilerin empatilerini geliştirmekte, duygularını ifade etmelerini öğretmektedir. Ayrıca, işbirliği içinde çalışmalarını sağlayarak öğretmen veya öğretmen adaylarının kuram ile uygulamayı bütünleştirmelerini sağlamaktadır (Köksal, 2006). Öğrenme-öğretme süreçlerinde çeşitli yenilikler ve farklı yaklaşımlar vardır. Farklı yaklaşımlar, değişik biçimlerde öğretim ortamlarında uygulanmakta ve alternatif anlayışı temsil etmektedirler. Yeni öğretim ve öğrenme yaklaşımları çağdaş eğitim anlayışının sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Gür, 2008).

Öğrenciler, öğretim yapılırken ezbere yöneltildiğinde istekliliğin azaldığı, görsellerle müzikle ve bedenen aktif olarak etkileşimde bulunduğu daha istekli oldukları bilinmektedir. Bu durumda öğrenciler öğrenme ortamına istekli katılırlar ve yaşantı haline gelmesi kolaylaşır (Yıldız ve Demircioğlu, 1996). Bu yüzden öğrencilerin dersin uygulama sürecinde aktif olması öğrenmenin etkililiği ve kalıcılığı açısından oldukça önemlidir. Açıköz (2003), Arslan (2007), Yapıcı ve Demirdelen (2007), Ünal ve Çelikkaya (2009), Ata (2009), Kamber, Acun ve Akar (2011), çalışmalarında Sosyal Bilgiler öğretiminde yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak çağdaş öğretim teknikleri ile işlenmesinin faydasına dikkat çekmişlerdir.

Bu çalışmanın amacı diğer konulara nispeten 6. sınıf öğrencileri açısından kavranması daha zor olduğu düşünülen “Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet” konusunun daha kolay kavranmasını sağlamaktır. Aynı zamanda edinilen bilgilerin kalıcı olması ve tarihi bilincin oluşturulması da amaçlar arasındadır. Ders planlama aşaması bu amaçlar doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu çalışma ülkemizin her okulunda, her öğrenci ile yürütülebilecek bir çalışma olması açısından avantaja sahiptir. Yenilikçi sosyal bilgiler öğretimine ışık tutması açısından kayda değer bir öneme sahiptir. Çalışmada, yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda yansıtıcı sorular, eğitsel etkinlikler ve yaratıcı drama uygulanmıştır.

Derse giriş aşamasında, öğrencilere daha önceki öğrendiklerinin hatırlatılması, ders işleyişte yansıtıcı sorular sorulması ve ders sonrasında özdeğerlendirme yapılması kalıcılığı sağlayacağından yararlı olacaktır (Uygun ve Çetin, 2014). Drama, Sosyal Bilgiler dersindeki soyut kavramların öğretiminde ve bilgilerin somutlaştırılmasında etkilidir. Öğrencilerin birçok iletişim ve sosyal becerilerini de geliştirmektedir (Karadağ ve Çalışkan, 2006). Ayrıca, karar verme becerilerini artırmada da olumlu etkisinin olduğu bilinmektedir (Çakmakçı ve Özabacı, 2013). Drama yöntemi, öğrencilerin sadece dinleyici, izleyici ve pasif olduğu bir durumun aksine uygulayıcı, sorgulayıcı ve aktif olmalarını sağlar. Böylelikle, yaşama aktarmaya imkân sağlanmış da (Çelikkaya, 2014).

Çalışmada daha çok kullanılan eğitici drama, sosyal, evrensel ve soyut kavramların; tarih, edebiyat gibi konuların canlandırılarak anlamlı hale getirildiği, öğrenildiği drama çeşididir (Lindvaag ve Moen 1980). Bu çalışmada öğrencilerin ilgili konuyu daha iyi anlamaları, nispeten zor olduğu düşünülen konunun daha etkili ve kalıcı olarak öğrenilmesi, öğrencilerin öğrenirken eğlenmeleri ve dersi daha çok sevmeleri, sosyal bilgiler dersinin öğrencilere

ri tarafından sıkıcı olarak algılanmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Yapılan çalışmada okul aidiyeti ve uyum içinde yaşama olgusu da amaçlanmıştır. Bununla birlikte uygulanan ders ve ders dışı etkinliklerinde akademik başarıyı arttırmanın yanında öğrencilerin sosyalleşmesi, kalıcı bilgi edinmeleri, okulda kaliteli zaman geçirmeleri ve derse hevesli bir şekilde gelmeleri amaçlanmıştır.

### ETKİNLİĞİN UYGULANMASI VE DENEYİMLER

Çalışma 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi, "İpek Yolunda Türkler" ünitesi (3. ünite), "Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet" konusu ile ilgilidir. İlgili konunun öğrenme alanı "Kültür ve Miras"tır. Çalışma sonucunda "Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur." ve "Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir." kazanımları öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla 3 ders saatini (40+40+40 dak.) kapsayan bir ders planlaması yapılmıştır. Ayrıca 3 ders saati dışında drama ve sergi çalışmaları da yapılmıştır. Çalışma 2015 yılının Aralık ayının ilk haftasında uygulanmıştır.

Çalışma İzmir ilinde bulunan bir Ortaokulun 6/B sınıfında uygulanmıştır. Sınıf mevcudu 21'i kız 15'i erkek olmak üzere 36 kişidir. Okulun bulunduğu coğrafya yoğun göç almaktadır. 6/B sınıfı öğrencileri de çoğunlukla bölgeye sonradan göç ile gelen ailelerin çocuklarıdır. Sınıfta yer yer uyum, disiplin ve sınıf yönetimi sorunları çıkmaktadır. Ayrıca öğrencilerin okul aidiyeti ve okul iklimine uyumları da yetersizdir. Bunda sınıfların kalabalık olması, sınıftaki öğrencilerin sıkça değişmesi (nakil), velilerin eğitim seviyesinin düşüklüğü, parçalanmış ailelerden oluşan sosyolojik yapının varlığı da oldukça etkilidir. Eğitici dramının uygulandığı ders planı Isınma, Oyun, rahatlama ve değerlendirme aşamalarından oluşmuştur.

Dersin Giriş kısmı 15 dakika sürmektedir. Öğrencilere dersin giriş aşamasında öncelikle Göktürk Kitabeleri resmi gösterilmiş ve "sizce bu kitabelerde ne yazıyor olabilir", "sizce burada ne anlatılmıştır", "bu yazıtları kim yazmıştır" gibi sorular sorulmuştur.

### Etkinlik Yönergesi

**Etkinliğin Adı:** "Göktürklerle Tarihi Yolculuk"

**Etkinliğin Konusu:** Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet

**Öğrenme Alanı:** Kültür ve Miras

**Süre:** 3 ders saati (40+40+40 dak.)

**Seviye:** 6.sınıf

**Etkinliğin Amacı:** Etkili, kalıcı ve eğlenceli öğrenmeyi sağlama.

**Kazanımlar:** Destan, yazıt ve diğer belgelerden yararlanarak, Orta Asya ilk Türk devletlerinin siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur, Orta Asya ilk Türk devletlerinin kültürel özellikleriyle yaşadıkları yerlerin coğrafi özelliklerini ilişkilendirir.

### Materyaller:

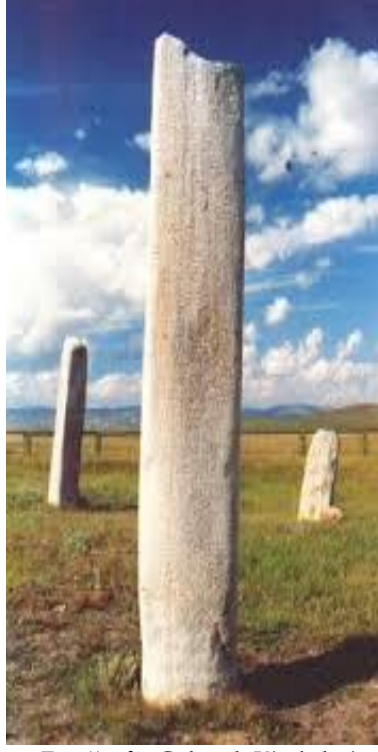
- Çalışma Kâğıtları ve Yaprak Testler
- Ders ve Çalışma Kitapları
- Atlas ve Harita
- Göktürk Alfabesi yönergesi
- Öğrenci yapımı Kitabeler
- Drama için kullanılan araç-gereçler (kostüm ve nesnelere)
- Öğrencilerin oluşturduğu kutu ve kartlar

## UYGULAMA AŞAMALARI

### ISINMA

40 dakikalık dersin ilk 10-12 dakikasında kullanılmıştır. Öğrencilerin derse ve konuya ısınması amaçlanmıştır.

### Açıklama:



*Fotoğraf1: Göktürk Kitabeleri*

Öğrenciler okul müfredatında bu konu ile ilk kez karşılaşmaktadırlar. Dersin giriş aşamasında ön bilgiler yoklandığında öğrencilerin bu konu ile ilgili bilgilerinin oldukça yetersiz olduğu saptanmıştır. Bu yüzden dikkat çekme ve hedeften haberdar etme aşamalarından sonra ön bilgilerin organize edilmesi amacıyla çalışma kâğıtları ve ders kitabında yer alan okuma parçaları ile derse giriş yapılmıştır. Ayrıca öğrencilere Göktürk Kitabeleri ve Göktürklerin yaşam tarzı ile ilgili faydalı bilgiler içeren birkaç dakikalık 2 eğitsel video izletilmiştir. Dersin giriş (ısınma) kısmında öğretmen öğrenciye göre daha aktiftir. Ancak öğrenme / öğretim süreci kısmında öğretmen rehber/yönlendirici görevi üstlenmektedir.



**Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet**

Aşa Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra Orta Asya'daki Türk boyları şyasi birlikten yoksun olarak dağınık şekilde yaşamaya başladılar. 552 yılında dağınık Türk boylarını bir araya getirmeye başlayan Bumin Kağan, Kök Türk Devleti'ni kurdu. Kök Türkler 552'den 659'a kadar Orta Asya'ya hâkim oldu, 659'dan 682'ye kadar Çin egemenliği altına giren Kök Türkler bu tarihte tekrar Orta Asya'ya hâkim oldular.

Kök Türklerin tarihini Orhun Kitabeleri'nden, Kök Türklerin kendi anlatımından dinlemeye ne deriz? Orhun Kitabeleri; Kök Türk hükümdarı Bilge Kağan, kardeşi ordu komutanı Kültigin, vezir Tonyukuk adına yazılmış Türk isminin geçtiği ilk Türkçe kitabelerdir. Bu kitabeler halkın görmesi, ibret alması için taşta yazılmış öğütlerdir. Bu kitabelerde ibret alınacak neler var, birlikte bakalım.

Bumin Kağan ve kardeşi İstemi Kağan tahta çıktuktan sonra Türk halkının ülkesini, yasalarnı ele alıp düzenlemişler. Dört taraftaki düşman mağlup edilip dağınık Türkleri bir araya getirmişler. Bumin, bilge ve yiğit bir kağanmış. Komutanları da bilge ve yiğitmiş. Beyleri ve halkı birlik içerisindeymiş. Ülkeyi bu sayede iyi yönetmiş. Kendisinin vefatından sonra bilgisiz hakanlar tahta çıkmış, komutanları da bilgisiz ve kötüymiş. Yöneticilerle halk arasında uyum yok olmuş. Çin, yöneticileri birbirine düşürdüğü, beyleri ve halkı birbirine karşı keşkektiği için, Türk halkının ülke toprakları elinden gitmiş. Çin hükümdarına bağlanmış. Daha sonra Gök Tanrı, Türk halkı yok olmasın diye, millet olsun diye babam İlerig Kağan'ı, anımsı İlbilge Hatun'u göndermiş. Babam, ülkesiz ve haksız kalmış olan halkı bir araya getirmiş. Babamın vefatından sonra amcam Kappan Kağan ile atalarımızın, dedelerimizin sahip olduğu topraklardaki az halkı düzene sokup örgütleyip halk hâline getirdik. Ben (Bilge Kağan), kardeşim Kültigin ile beraber fetihler yaptım. Dört bir tarafa dağılmış olan halk, dönüp geldiler. Tanrı, lutfettiği için, saltanat ve karametim olduğu için, ülkesiz olan halkı derli toplu besledim, sıkı açığa alan halkı güydirdim, yoksul olan halkı zengin ettim. Az olan halkı çoğalttım. Dört taraftaki halkı alıp kendime bağladım. Türklerin düşmanlarını yok ettim. Onların hepsini devletime bağladım."

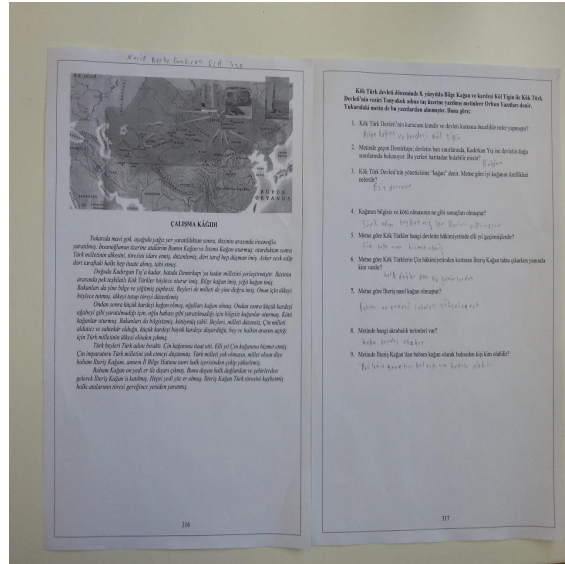
Muhammed Ergin, Orhun Abideleri, s. 9-19, (Düzenlemiştir)



Moğolistan'daki Orhun Kitabeleri'nden Kültigin Kitabesi

- Orhun Kitabeleri'ne göre, hükümdarın görevleri nelerdir?**  
Orhun Kitabeleri'nde yer alan sözcükleri okuduğumuz Bilge Kağan 734 yılında ölüü. Ölümden sonra yerine geçen kağanlar ülke içinde birliği sağlayamadılar. Devlete bağlı Basmil, Karluk ve Uygur boylarının isyanı sonucu Kök Türk Devleti son buldu (744).
- Orhun Kitabeleri'nde hangi devlet adamlarının ismi geçmektedir?**

Fotoğraf 2: Ders kitabında yer alan bilgilendirme yazısı



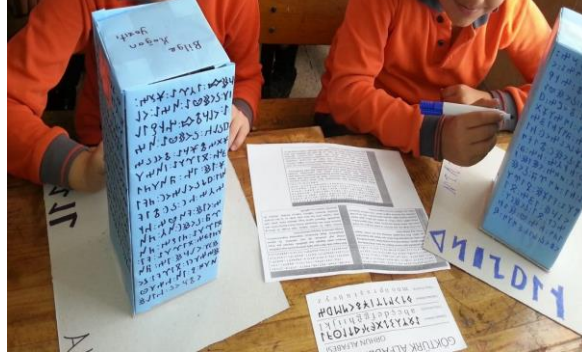
Fotoğraf3: Ön bilgi oluşturma açısından kullanılan öğrenci çalışma kağıdı



Fotoğraf4: Öğrencilere izletilen bilgilendirici kısa videolar

## UYGULAMA (VE OYUN)

Dersin öğrenme / öğretim süreci kısmına dersin 20-25 dakikası ayrılmıştır. 2. ve 3. derslerde de dersin ortalama 20-25 dakikası bu bölümü oluşturmuştur. Öğrencilere önceden hazırlanan Göktürk alfabesi yönergesi dağıtılarak; tahta, karton, mermer vs. malzemelerden hazırlayıp sınıfa getirdikleri kitabelere birer Göktürk kitabesi yazmaları istendi. Öğrenciler önlerinde bulunan Göktürk kitabeleri metinlerine bakarak birer Göktürk alfabesi hazırladılar. Öğrenciler isim yazma etkinliğinde isimlerini Göktürkçe yazmayı da öğrendiler.



Fotoğraf5: Yıl sonunda sergilenmek üzere öğrenciler tarafından hazırlanan Göktürk Kitabeleri örnekleri (Malzeme: Fon Kağıdı)



Fotoğraf6: Yıl sonunda sergilenmek üzere öğrenciler tarafından hazırlanan Göktürk Yazıtları örneği (Malzeme: Mermer)



Fotoğraf7: Her öğrenci önündeki Göktürk Yazıtları metinlerine göre bir Göktürk Yazıtı hazırlarken.





Fotoğraf8: Göktürk Alfabeti yönergesi ile adını ve soyadını yazan bir öğrenci.



Fotoğraf9: Göktürk Alfabeti ile yazılmış öğrenci isim ve soyadı örneği



Fotoğraf10: Öğrenciler Göktürkler ile ilgili hazırladıkları eğitici drama çalışmasını gösteren bir fotoğraf (Gruptaki öğrenciler bu drama çalışmalarını 23 Nisan ve 19 Mayıs gibi belirli günlerde de oynamıştır.)



Fotoğraf111: Öğrenciler Göktürkler ile ilgili hazırladıkları eğitici drama çalışmasını gösteren bir fotoğraf.



Fotoğraf12: 6/B sınıfı öğrencileri ders saatleri dışında okulda açtığımız Drama kursunda Türklerde Ordu (Asker Millet) konusu ile ilgili "Hilal Taktiği" canlandırmasını gösteren fotoğraf



Fotoğraf13: 6/B sınıfı öğrencileri ders saatleri dışında okulda açtığımız Drama kursunda Türklerde Ordu (Asker Millet) konusu ile ilgili "Hilal Taktiği" canlandırmasını gösteren fotoğraf



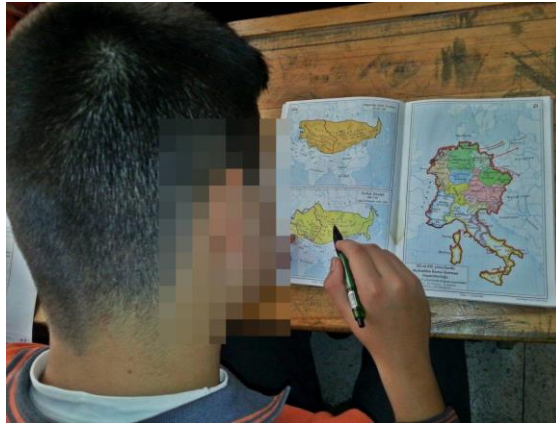
Fotoğraf14: 6/B sınıfı öğrencileri ders saatleri dışında okulda açtığımız Drama kursunda Türklerde Ordu (Asker Millet) konusu ile ilgili "Hilal Taktiği" canlandırmasını gösteren fotoğraf



Fotoğraf15: 6/B sınıfı öğrencileri ders saatleri dışında okulda açtığımız Drama kursunda Türklerde Devlet Yönetimi konusu ile ilgili "Toy Toplansın" isimli eğitici drama çalışmasını gösteren fotoğraf. (Gruptaki öğrenciler bu drama çalışmalarını 23 Nisan ve 19 Mayıs gibi günlerde de oynamışlardır.)



Fotoğraf16: 6/B sınıfı öğrencileri "Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet" konusuyla ilgili Aşık Atışması yaparken (Göktürkler ile ilgili en çok kavramı açıklayan atışmayı kazanır. Bu oyunda bir Türk geleneği olan "Aşık Atışması" ile öğrencilere tanıtılmaya çalışılmıştır. Böylece sonraki konularla ilişkilendirmeler yapılmıştır.)



Fotoğraf17: Göktürk Haritası inceleme çalışması

### RAHATLAMA

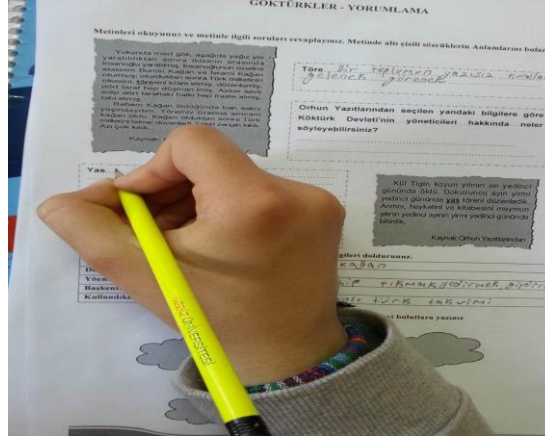
Dersin son 10 dakikasında Sessiz Film etkinliği yapılmıştır.

Etkinlik: Sınıf 2 gruba ayrıldı. Gruplara Göktürkler ve Kutluklar isimleri konur. Gruplar kendi aralarında konuşarak 1 film adı seçerler. Grupların seçtiği anlatıcılar sırayla, hiç konuşmadan tamamen beden diliyle filmi anlatırlar. Karşı grup da filmi tahmin etmeye çalışır. Film doğru tahmin eden grup 1 puan olarak anlatım sırası hakkını elde eder. Etkinlik sonunda en çok puanı olan grup kazanır.

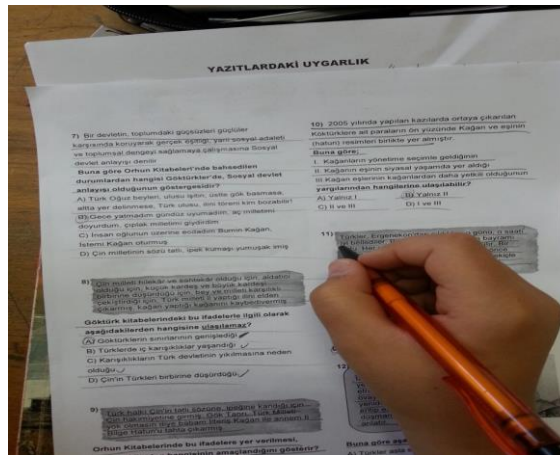
### DEĞERLENDİRME







Fotoğraf20:Göktürkler ile ilgili Yorumlama Çalışması



Fotoğraf21:“Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet” konusu ile ilgili Konu Kavrama Testinin uygulanması



Fotoğraf22:3. dersin son birkaç dakikasında kullandığımız “Sosyalbank” kutusunun içerisine o günkü konu ile ilgili sorular atıyoruz. Her öğrenci çektiği soruyu cevaplıyor.

ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Adı ve Soyadı : Bilal Pektezel  
Sınıf : 2. Sınıf  
Tarih : 14.04.2023

ACIKLAMA: Aşağıdaki tablodaki performansı öznel boyutları çalışmaları en iyi şekilde ifade eden seçtiğiniz altını (X) işareti koyunuz.

DEĞERLENDİRİLECEK TUTUM VE BEKLENİMLER	DEĞERLER		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
1. Planı uygulama için çalıştım.			
2. Ödevim üzerinde planlama yapma becerisi ettim.			
3. Anlatımlarımda yeterli kaynaklardan yararlandım.			
4. Öğrendiklerimi arkadaşlarımla paylaştım.			
5. Çalışmalarım sırasında zamanımı verimli biçimde kullandım.			
6. Çalışmalarım sırasında değişik materyallerden yararlandım.			
7. Sorularımı sorularımın yanı sıra sorularla yanıt verdim.			
8. Çalışmalarımı sorularımın yanı sıra sorularla yanıt verdim.			
9. Çalışmalarım sırasında zamanımı etkili bir şekilde kullandım.			
10. Arkadaşlarımla etkili bir şekilde çalıştım.			

En etkili olduğum en iyi 3 seçtiğim seçer ve diğer yorumlarım:  
Düzenli çalıştım, derslerimi düzenli yaptım.

Fotoğraf23:Yapılan etkinliklerle ilgili Öz Değerlendirme Formu

GRUP DEĞERLENDİRME FORMU

Grupun adı : Balbal  
Gruptaki öğrencilerin adları : Bilal Pektezel, Kamil Uygun  
Tarih : 14.04.2023

ACIKLAMA: Aşağıdaki tablodaki performansı öznel boyutları çalışmaları en iyi şekilde ifade eden seçtiğiniz altını (X) işareti koyunuz.

DEĞERLENDİRİLECEK TUTUM VE BEKLENİMLER	DEĞERLER		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
1. Anlatım planı yaptım.			
2. Ödevim dağılımı yaptım.			
3. Anlatımlarımda yeterli kaynaklardan yararlandım.			
4. Öğrendiklerimi arkadaşlarımla paylaştım.			
5. Çalışmalarım sırasında zamanımı verimli biçimde kullandım.			
6. Çalışmalarım sırasında değişik materyallerden yararlandım.			
7. Sorularımı sorularımın yanı sıra sorularla yanıt verdim.			
8. Çalışmalarımı sorularımın yanı sıra sorularla yanıt verdim.			
9. Çalışmalarım sırasında zamanımı etkili bir şekilde kullandım.			

1. Çalışmalar sırasında karşılaştığımız en büyük sorun:  
2. Sorun:

Fotoğraf24:Yapılan Drama çalışması ile ilgili Grup Değerlendirme Formu

### Konu ile ilgili öğrencilerin yaptığı çalışmalar



Fotoğraf25: Eski Türkleri tanıma konusunda bizlere yardımcı olan "Balbal" çalışması





Fotoğraf:26 öğrencinin birlikte yaptığı "Hilal Taktiği" çalışması



Fotoğraf27: Bir öğrencinin yaptığı "İpek Yolu ve Diğer Önemli Yollar" çalışması

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılandırıcılık, çağımıza uygun ve öğrenmeyi eğlenceli hale getiren bir yaklaşımdır. Ülkemizdeki bazı sorunlar (Okul ve öğretmen azlığı, sınıfların kalabalık olması, geleneksel ezberci anlayışı savunan kişilerin varlığı, ekonomik imkânsızlıklar vs.) çözüldüğünde bu model daha çok uygulanma şansı bulacaktır; ancak burada devlet ile birlikte eğitimcilere de görev düşmektedir. Bu bağlamda en büyük sorumluluğu öğretmenler üstlenmelidir. Öğretmenin öğretici olmaktan çok ortam düzenleme ve yönlendirme rolü, ölçme ve değerlendirme sürecinde de göze çarpmaktadır; ancak İlköğretim okullarında uygulanmakta olan yeni öğretim programlarının ölçme ve değerlendirme ile ilgili önemli sorunları olduğu, çeşitli araştırmalar ile ortaya konmuştur (MEB,2005). Yapılan araştırmalar da gösteriyor ki (Ata,2009; Kanatlı, 2008; Gelbal ve Kelecioğlu, 2007; Çakan, 2004; Gerek, 2006); yeni ölçme araçları programa yabancı olan ve bu araçları kullanan öğretmenler tarafından cazip görülmemekte ve bu durumda araçların uygulanması da oldukça güçleşmektedir. Öğretmenler geleneksel ölçme araçlarını kullanmadaki alışkanlıklarını atma konusunda oldukça direnç göstermektedir. Bu durumda öncelikle hizmet içi eğitim yoluyla öğretmenlerin ölme ve değerlendirme konusunda bilgilendirilmesi ve onların bu süreçte en önemli halka olması sağlanmalıdır.

Öğretmenler derslerini elinden geldiğince yapılandırmacı anlayışa uygun olarak işlemelidir. Sosyal Bilgiler dersi de yapılandırmacı anlayışa uygun olarak işlenebilecek derslerin başında gelir. Yapılandırmacı uygulamalar ile ilgili son yıllarda birçok araştırma yapılmıştır. Bazı araştırmalar (Kösterelioğlu ve Özen, 2010; Ünal ve Çetinkaya, 2009; Uğurlu ve Aladağ, 2015; Seydi, 2014; İlhan, 2015; Çatak, 2015) incelendiğinde sosyal bilgiler dersinin yapılandırmacı uygulamalar ile birlikte daha etkili ve verimli olacağı görülmüştür. Bu tür uygulamalar arttığında daha güçlü bir eğitim sisteminden bahsetmek mümkün olacaktır. Eğitim çevrelerinde birçok eğitimcinin yeni eğitim sistemini etkili olarak gördükleri ve bu sistemi destekledikleri görülmektedir. Bu durum konu ile ilgili yapılan birçok akademik çalışma bulguları ile de desteklenmiştir (Dinç ve Doğan, 2010; Ünal ve Çelikkaya, 2009; Avaroğulları, 2015). Buna karşın hala klasik öğrenme anlayışlarını daha etkili gören eğitimcilerin sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Eğitimciler bu bağlamda bazı okul ve milli eğitim yöneticileri tarafından desteklenmelidir. Eğitimciler her şeye rağmen yapılandırmacı sisteme olan inancını kaybedilmemelidir.

İlgili çalışmada öğrencilerin aktif olduğu süreçte öğrenme faaliyetlerinin daha etkili ve kalıcı olduğu saptanmıştır. Bu çalışma iyi bir planlama ile tüm Sosyal Bilgiler konularına uyarlanabilir. Çalışma sırasında sınıfın kalabalık (36 kişi) olması nedeniyle zaman zaman disiplin sorunları gözlenmiştir. Ancak her öğrenciye süreçte görev vererek bu durumun önüne geçilmiştir. Çalışmanın ekonomik yükü yoktur. Çalışmada kullanılan malzemeler okul idaresi, öğretmen ve öğrenciler tarafından temin edilmiştir. Bu nedenle malzeme temin süreci zaman kaybına da yol açmamıştır. Malzemeler evde veya okulda var olan basit eşya ve araç-gereçlerden yapılmıştır.

Bu çalışma esnasında uygulanan yazılı testler, çalışma yapıları ve etkinlik ölçekleri incelenip veri analizi yapıldığında dersin bu şekilde işlenmesinin öğrenme üzerinde olumlu bir etki yaptığı görülmektedir. Bu etkinlik ile birlikte öğrenmenin daha etkili ve kalıcı bir şekilde gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Bu uygulama ile ilgili yapılan nitel ve nicel araştırmalarda yapılandırmacı yaklaşım esas alınarak yapılan eğitim uygulamalarının öğrenmeyi etkili kıldığını göstermiştir. Türk Adıyla Kurulan İlk Devlet konusunda kullanılan yaratıcı drama, eğitici drama, rol oynama, gösterip yaptırma, örnek olay, sergi çalışmaları gibi öğrenciyi aktif kılan yöntem ve tekniklerin öğrencilerin öğrenmeye karşı daha istekli olduğunu da göstermiştir. Öğrenme sürecinde sürekli aktif olan öğrenciler kendini kolayca ifade etme ve yeteneklerini ortaya çıkarma şansı bulmuştur. Dikkat çekmeyen, pasif dinleyici konumundaki öğrencilerin de süreçte aktif olmaya oldukça istekli olduğu görülmüştür. Bu tür etkinlikler öğrenci kazanma anlamında büyük bir önem taşımaktadır. Bu tip eğitsel uygulamaların yapıldığı okullarda öğrencilerin okul iklimine daha çok uyum sağlaması ve okula karşı aidiyet duygusunun gelişmesi de mümkün olacaktır.

#### KAYNAKÇA

Açıköz, K. Ü. (2003). *Aktif Öğrenme*. İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Arslan, M. (2007). Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40 (1), 41-61.

Ata, B. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. (ed. C. Öztürk) *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 33-47.

Avaroğulları, M. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Tartışmalı Konular ile İlgili Bir Eylem Araştırması. *E-Journal of New World Sciences Academy* 1C0638, 10, (2),139-150.

Aydın, G., Balım, A. G. (2005). Yapılandırmacı Yaklaşımına Göre Modellenirilmiş Disiplinler Arası Uygulama: Enerji Konularının Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 38 (2), 145-166.

- Çakmakçı, E., Özabacı, N. (2013). Drama Yolu ile Karar Verme Becerisinin Kazandırılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (44), 18-30.
- Çelikkaya, T. (2014). Sosyal Bilgiler Dersinde Drama Yönteminin Önemi Ve Uygulama Örnekleri. *Journal of Turkish Studies*, 9 (2), 447-470.
- Gür, H. (2008). Öğretmen Eğitiminde Yansıtıcı Öğrenme. (Ed: İ. H. Demircioğlu) *Aday Öğretmenler İçin Okul Deneyimi ve Öğretmenlik Uygulaması*. Ankara: Anı Yayıncılık, 191-202.
- Kamber, T., Acun, İ. Akar, C. (2011). İlköğretim Birinci Kademe Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Uygulanabilirliği, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 195-218.
- Karadağ, E., Çalışkan, N. (2006). Sosyal Bilgiler Dersinde Drama Yönteminin Kullanılabilirliği (Örnek Ders Planı Uygulaması). *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 35-44.
- Köksal, N. (2006). *Yansıtıcı Düşünmenin Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Uygulamalarına Katkıları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- MEB. (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu 6. Sınıf*. TC. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ankara: MEB Yayınları.
- Polat, S. ve Baş, G. (2012). 5E Yapılandırmacı Öğrenme Modelinin Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrencilerin Erişi Düzeyine Etkisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (29), 69-92.
- Ünal Ç., Çelikkaya T. (2009). Yapılandırmacı Yaklaşımın Sosyal Bilgiler Öğretiminde Başarı, Tutum Ve Kalıcılığa Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 197-212.
- Uygun, K. (2012). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yansıtıcı Düşünme Uygulamalarının Akademik Başarı Ve Tutuma Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uygun, K., Çetin, T. (2014). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yansıtıcı Düşünme Uygulamalarının Akademik Başarı Ve Tutuma Etkisi. *Researcher: Social Science Studies (RSSS)*, 2 (3), 50-72.
- Yapıcı, M., Demirdelen, C. (2007). İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *İlköğretim Online Dergi*, 6 (2), 204-212. ([www.ilkogretim-online.org.tr](http://www.ilkogretim-online.org.tr)).
- Yıldız, G., Demircioğlu, N. (1996). Müziğin Eğitimdeki Yeri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 1 (2), 150-153.
- \*Pektezel, B. & Uygun, K. (2016). Göktürklerle tarihi yolculuk. *Araştırma ve Deneyim Dergisi (ADEDER)*, 3 (1), 47-70. <http://dergipark.gov.tr/adeder/issue/27214/286356>

**GÖKTÜRK YAZITLARI  
(ORHUN ABİDELERİ) (KÖKTÜRK ANITLARI )**



**Göktürk Yazıtları** **Türk tarihinin** belli bir dönemini hikaye ettikten başka bilinen en eski Türk yazısının ve bilhassa Türk dil ve edebiyatının çok önemli belgesi olan Gök-Türk (Kök-Türk) yazıtları, Doğuda **Çin** sınırlarında yaşamış **Türklerin** en önemli eserleridir. Bunlar **Orhun ırmağının** eski yatağı yakınlarında **Koco-Çaydam** adlı göl civarında dikilmiş anıtlar üzerindeki yazıtlar (kitabeler) dir. Bir kilometrelik alan üzerindeki bu anıtlar, günümüzde **Moğolistan** topraklarında yer alır.

**Göktürk alfabesi** ile yazılı bulunan ilk anıtlar, 6. yy **Yenisey Kırkızları**'na aittir. 8. yy Orhun anıtlarında ise edebi güzelliğe ulaşmıştır. Sayfaları fazlaca olan bu taşların en önemlileri bilge Vezir **Tonyukuk** adında 720 yılında, kendisi tarafından yazdırılmış **Tonyukuk Anıtı** ile 731'de ölen **Kül Tigin** ve 734'te ölen **Bilge Kağan** Anıtı olmak üzere üç tanedir.



Metinleri okuyunuz ve metinle ilgili soruları cevaplayınız. Metinde altı çizili sözcüklerin anlamlarını bularak yandaki kutucuklara yazınız.

Yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldıktan sonra ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğlunun üzerine ataları Bumin Kağan ve İstemi Kağan oturmuş; oturduktan sonra Türk milletinin ülkesini, törenini idare etmiş, düzenlemiş, dört taraf hep düşman imiş. Asker sevk edip dört taraftaki halkı hep itaate almış, tabi etmiş.  
Babam Kağan öldüğünde ben sekiz yaşındaydım. Töremiz üzerine amcam kağan oldu. Kağan olduktan sonra Türk milletini tekrar düzenledi. Fakiri zengin kıldı. Azı çok kıldı.

Kaynak: Orhun Yazıtları

Töre.....

Orhun Yazıtlarından seçilen yandaki bilgilere göre Köktürk Devleti'nin yöneticileri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Yas.....

Yandaki bilgilere göre Kül Tigin öldükten sonra Neler yapılmıştır

Kül Tigin koyun yılının on yedinci gününde öldü. Dokuzuncu ayın yirmi yedinci gününde yas töreni düzenledik. Anıtını, heykelini ve kitabesini maymun yılının yedinci ayının yirmi yedinci gününde bitirdik.

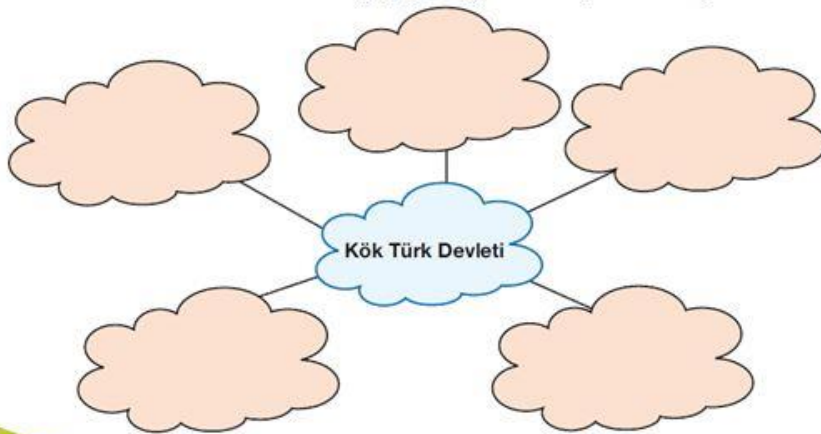
Kaynak:Orhun Yazıtlarından

### EK 3

Köktürklerle ilgili bilgileri doldurunuz

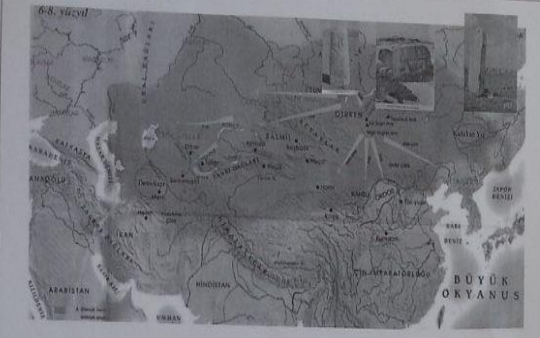
Kurucusu	
Devlet yöneticilerine verilen ünvan	
Yöneticilerin görevleri	
Başkenti	
Kullandıkları takvim	

Kök Türk kelimesinin size çağrıştırdığı 5 kelimeyi bulutlara yazınız



### EK 4

Metin Berke Cumhuriyet GİR 320



**ÇALIŞMA KÂĞIDI**

Yukarıda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldıktan sonra, ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış. İnsanoğlunun üzerine atalarım Bumın Kağan ve İstemi Kağan oturmuş; oturduktan sonra Türk milletinin ülkesini, töresini idare etmiş, düzenlemiş, dört taraf hep düşman imiş. Asker sevk edip dört taraftaki halkı hep itaate almış, tabi etmiş.

Doğuda Kadırgan Yış'a kadar, batıda Demirkapı'ya kadar milletini yerleştirmiştir. İkisinin arasında pek teşkilatlı Kök Türkler böylece oturur imiş. Bilge kağan imiş, yiğit kağan imiş. Bakanları da yine bilge ve yiğitmiş şüphesiz. Beyleri de milleti de yine doğru imiş. Onun için ülkeyi böylece tutmuş, ülkeyi tutup töreyi düzenlemiş.

Ondan sonra küçük kardeşi kağan olmuş, oğulları kağan olmuş. Ondan sonra küçük kardeşi ağabeyi gibi yaratılmadığı için, oğlu babası gibi yaratılmadığı için bilgisiz kağanlar oturmuş. Küta kağanlar oturmuş. Bakanları da bilgisizmiş, kötüymiş tabii. Beyleri, milleti düzenlisiz, Çin milleti aldatıcı ve sahtekâr oldu. Küçük kardeşi büyük kardeşe düşürdüğü, bey ve halkın arasını açtığı için Türk milletinin ülkesi elinden çıkmış.

Türk beyleri Türk adını bıraktı. Çin kağanına itaat etti. Elli yıl Çin kağanına hizmet etmiş. Çin imparatoru Türk milletini yok etmeyi düşünmüş. Türk milleti yok olmasın, millet olsun diye babam İtteriş Kağan, amem İl Bilge Hatunu tanı halk içerisinde çekip yükselmiş.

Babam Kağan on yedi er ile dışarı çıkmış. Bunu duyan halk dağlardan ve yehirlerden gelerek İtteriş Kağan'a katılmış. Hepsi yedi yüz er olmuş. İtteriş Kağan Türk töresini kaybetmiş halkı atalarının töresi gereğince yeniden yaratmış.

**Kök Türk devleti döneminde 8. yüzyılda Bilge Kağan ve kardeşi Köl Tigin ile Kök Türk Devleti'nin veziri Tonyukuk adına taş üzerine yazılmış metinlere Orhun Yazıtları denir. Yukarıdaki metin de bu yazıtlardan alınmıştır. Buna göre;**

1. Kök Türk Devleti'nin kurucusu kimdir ve devleti kurunca öncelikle neler yaptırmıştır?  
Bilge kağan ve kardeşi Köl Tigin
2. Metinde geçen Demirkapı; devletin batı sınırlarında, Kadırgan Yış ise devletin doğu sınırlarında bulunuyor. Bu yerleri haritadan bulabilir misin? Buldur
3. Kök Türk Devleti'nin yöneticisine "kağan" denir. Metne göre iyi kağanın özellikleri nelerdir?  
Elini dorukta
4. Kağanın bilgisiz ve kötü olmasının ne gibi sonuçları olmuştur?  
Türk adını kaybetmişler, Devleti yıkılmıştır
5. Metne göre Kök Türkler hangi devletin hâkimiyetinde elli yıl geçirmişlerdir?  
Çin kağanına hizmet etmiş
6. Metne göre Kök Türklerin Çin hâkimiyetinden kurtaran İtteriş Kağan tahta çıkarken yanında kim vardır?  
halk dağlardan ve yehirlerden
7. Metne göre İtteriş nasıl kağan olmuştur?  
Babam ve amem'i toprakları yönetti
8. Metinde hangi akrabalık terimleri var?  
halkın kardeşi ağabey
9. Metinde İtteriş Kağan'dan babam kağan olarak bahseden kişi kim olabilir?  
Devletin yöneticisi bulduğuna babası olabilir

316

317





## ÖĞRENCİ ÖZ DEĞERLENDİRME ÖRNEK FORMU

Bu form, etkinliklerdeki performansınızı değerlendirmeniz amacıyla hazırlanmıştır. Seçeneklerden size en uygun olanını işaretleyiniz. Performansınız ile ilgili bir sorun varsa, çözüm yolları üreterek uygulayınız.

Öğrencinin

Adı ve soyadı:

Sınıfı:

Numarası:

Öğretim yılı:

Tarih:

DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ	DERECELER		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
1. Çalışmalara istekli olarak katıldım.			
2. Etkinlik öncesi hazırlık yaptım.			
3. Arkadaşlarımı incitmeden teşvik ettim.			
4. Görevlerimi zamanında yerine getirdim.			
5. Arkadaşlarımın görüşlerine saygı gösterdim.			
6. Kaynaklardan etkin bir biçimde yararlandım.			
7. Arkadaşlarımı uyarırken uygun bir dil kullandım.			
8. Arkadaşlarıma çalışmalarında destek oldum.			
9. Çalışmalarım sırasında zamanımı akılcıca kullandım.			
10. Çalışmalarım sırasında değişik materyaller kullandım.			
11. Çalışmalarda Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullandım.			
12. Arkadaşlarımla etkili iletişim kurdum.			

GRUP ÖZ DEĞERLENDİRME FORMU

Grubun adı:

Gruptaki öğrencilerin adları:

Açıklama: Aşağıdaki tabloda grubunuzu en iyi şekilde ifade eden seçeneği işaretleyiniz.

DEĞERLENDİRİLECEK TUTUM VE DAVRANIŞLAR	DERECELER		
	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
Araştırma planı yaptık.			
Görev dağılımı yaptık.			
Araştırmada çeşitli kaynaklardan yararlandık.			
Etkinlikleri birlikte hazırladık.			
Görüşlerimizi rahatlıkla söyledik.			
Grupta uyum içinde çalıştık.			
Birbirimizin görüş ve önerilerini dinledik.			
Grupta birbirimize güvenerek çalıştık.			
Grupta birbirimizi takdir ettik.			
Çalışmalarımız sırasında birbirimizi cesaretlendirdik.			
Sorumluluklarımızı yerine getirdik.			
Çalışmalarımızı etkin bir biçimde sunduk.			

Aşağıdaki soruları grubunuza göre cevaplandırınız.

1. Çalışmalar sırasında karşılaştığınız en büyük sorun

.....  
.....

Sorun nereden kaynaklanıyordu?

.....  
.....

Grubumuzun en iyi olduğu alan

.....  
.....

Grup olarak daha iyi olabilirdik fakat

.....





EK 9  
Kurultay (Toy)



EK 10



EK11





# HARRIET FINLAY-JOHNSON'IN OYUNLA TARİH ÖĞRETİMİ YÖNTEMİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA ÖRNEĞİ

A CASE STUDY; THE METHOD OF TEACHING HISTORY BY PLAYS OF HARRIET FINLAY-  
JOHNSON

## Etkinlik Makalesi

Erol KÖMÜR<sup>1</sup>

İstek AKSAK KÖMÜR<sup>2</sup>

*Makale gönderim tarihi: 5 Ocak 2017*

*Makale kabul tarihi: 13 Ocak 2017*

### Özet

Bu çalışmada eğitimde yaratıcı dramanın öncülerinden biri olarak kabul edilen Harriet Finlay- Johnson'ın tarih öğretimi yaklaşımının uygulanması amaçlanmıştır. Nitel bir çalışma özelliği taşıyan bu araştırmada Finlay-Johnson'ın tarih derslerinde kullandığı yöntemle ilgili veriler elde edilmiş ve bu verilere dayanarak tarih öğretiminde kullandığı yöntemin bir uygulaması yapılmıştır. Çalışma Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı İstanbul'da bir devlet fen lisesinde gerçekleştirilmiştir. Mekan olarak okulun tarih dersliği ve konferans salonu kullanılmıştır. Çalışmaya aynı sınıftan 30 öğrenci katılmıştır. Hazırlık safhası bir hafta sunum safhası bir ders saati sürmüştür. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular; fen alanı öğrencilerinin tarih dersine ilgilerinin arttığını, anlaşılması güç konuların drama yoluyla öğrenilmesinin kolaylaştırıldığını, öğrencilere özgüven kazandırdığını, grup çalışması ve işbirliğini güçlendirdiğini, öğrencilerin kendilerine özgü yeteneklerini kullanmalarına ortam sağladığını göstermiştir. Çalışma, Harriet-Finlay Johnson drama yoluyla tarih öğretimi yönteminin günümüzde uygulanabilirliğini göstermiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Eğitimde drama, yaratıcı drama, Harriet Finlay- Johnson, tarih öğretimi

### Abstract

The aim of this study is to practice the method of teaching history by plays of Harriet Finlay-Johnson, known one of the pioneers of creative drama in education. In this qualitative study, the data of the method of teaching of History by play of Harriet Finlay-Johnson was gathered and based on the data a case study was designed. The study was carried out in a state science school in İstanbul with 30 students from the same level grade. In the study history class and conference hall was used as a place. For preparation a week, for presentation a lesson hour was given. According to the findings of the study it can be claimed that the interests of the students, in favour of science, raised to history lessons. Drama makes the difficult subjects in history to be understood easier and provided students self-esteem an enhanced the grup- work and cooperation. It provided students to use and show their own abilities. Furthermore the study showed that the method of teaching of History by plays of Harriet Finlay-Johnson can be used in history lessons even today.

**Keywords:** Drama in Education, Creative Drama, Harriet Finlay-Johnson, the teaching of History

<sup>1</sup> Uzman Öğretmen, MEB, erolkomur@gmail.com

<sup>2</sup> Bilim Uzmanı, MEB, istekaksak@yahoo.com



## GİRİŞ

“Yaratıcı Drama, doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, kimi zaman bir soyut kavramı ya da bir davranışı, eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla ve gözlem deneyim, duyu ve yaşantıların gözden geçirildiği “oyunsu” süreçlerde anlamlandırılması, canlandırılmasıdır” (San, 2002, s.81). “...Bu canlandırma süreçlerinde oyunun genel özelliklerinden yararlanır ve bir lider, drama  ğretmeni / eğitmeni eşliğinde ve yapılacak çalışmanın amacına, kümenin yapısına göre önceden belirlenmiş ortamda (mekanda) eğitimde drama süreci gerçekleşir” (Adıgüzel, 2010, s.103).

İngiltere’de dramanın gelişimiyle ilgili ilk adım Harriet Finlay-Johnson tarafından atılmıştır (Bolton, 1999; Sağlam, 2004; Carkin, 2007; Adıgüzel, 2010). İngiltere’de çalıştığı Sussex Sompting Okulu’nda dramayı kullanan Harriet Finlay- Johnson kullandığı yöntemin adına “Dramatik  ğretim Metodu” adını vermiştir ve kendi sınıfında yaptığı uygulamaları aynı adla kaleme almıştır. Finlay- Johnson’ın çalıştığı okul bir köy okuludur. Bu okul ilkokul düzeyinde eğitim veren karma bir okul özelliğine sahiptir. Öğrenciler 8- 14 yaşlarındadır. Finlay-Johnson, hem  ğretmen hem de müdür olarak çalıştığı İngiliz köy okulundaki uygulamalarına yer verdiği kitabının girişinde şöyle demişti: “ Okulumdaki ocuklarıma öğretirken kullandığım yolun *dramatik metodun* uygulamalı bir açıklamasını yazma abasındayım, ...” (Finlay-Johnson, 1912, s.3). Finlay-Johnson (1912, s.4), bu köy okulunda “gerçekten radikal bir değişikliğe ihtiyaç duyulduğunu” belirtmiştir. Finlay-Johnson okulda dramayı ilk olarak tarih derslerinde kullandığını ifade etmiştir (Finlay-Johnson, 1912, s.18). Kitabının ikinci bölümüne *Oyun Yoluyla Tarih  ğretimi (The teaching of History By Plays)* adını vermiştir. Bu çalışmada yaratıcı drama alanında ilk  nc  olarak kabul edilen Harriet Finlay- Johnson’ın oyun yoluyla tarih  ğretimi yöntemini incelemek, elde edilen verilere dayanarak örnek bir uygulama yapılması ve uygulamadan elde edilen verilerin yorumlanması amaçlanmıştır. Yöntemin uygulanması hakkında veriler Harriet Finlay-Johnson’ın Dramatik  ğretim Yöntemi (1912) adlı kitabından toplanmıştır. Elde edilen verilere dayanarak bir uygulama  rneği yapılmıştır.

“Harriet Finlay-Johnson *Dramatik  ğretim Yöntemi* adlı kitabında, eğitim anlayışının ve yaşam görüşünün bir ölçüde anlaşılmasına yardımcı olan, çoğu “sıradışı” sayılabilecek bazı düşüncelere yer vermiştir. Ancak Finlay-Johnson kitabında, kuramsal ifadeler kullanmaktan kaçınıp, daha çok eğitim uygulamalarından edinilen deneyimleri aktarmayı özellikle tercih etmiştir”(Sapmaz, 2010). Finlay-Johnson,  ğretmen merkezli değil  ğrenci merkezli çalışmanın önemini vurgulamıştır. Okulunda  ğrencilerin dersleri planlamaları, hazırlığına etkin bir şekilde katılmaları ve bu şekilde sorumluluğu kendilerinin almalarını sağlamıştır. Bunu yaparken o öğrencileri zorlamamıştır çünkü ona göre öğrenciler ne zaman öğrenmek isterlerse o zaman keşfedecektir ve öğrenmede ilk esas olanın öğrenme merakını uyandırmak olduğudur (Finlay-Johnson, 1912).

Finlay-Johnson’ın  ğrencilerinin oynadığı ilk oyunları [Ivanhoe], tarihi bir oyundur ve tarihi bir romana dayanmaktadır. O, ilk oyunların gerçek kişilerle ilgili olması gerektiğini vurgulayarak bu durumu “ocuklar gerçek olan hikaye ile genellikle daha içten ve daha ilgilidirler” şeklinde açıklamıştır ( Finlay-Johnson, 1912, s.13).

Finlay- Johnson  ğrencilerin kendilerinin bulduğu ve ihtiyaçlarına göre kolayca adapte ettikleri oyunu **uyarlanan oyunlar (adapted plays)** olarak adlandırmıştır. Herhangi bir oyun kitabına dayanmayan öğrencilerin kendilerinin yazdığı oyunları ise “** zg n (original plays)**” oyun olarak adlandırmıştır. Örneğin “I. Charles” adlı oyunu  zg n oyuna örnek olarak vermiştir. Bu oyun hazırlanırken çocukların sadece tarih kitaplarından kaynak taraması yapma gereği duymalarının nedenini ve bu çalışmanın zorluğunu şöyle dile getirmiştir: “Bu durumda öğrenciler, oyun için gerekli olan tüm malzemeyi uygun tarih kitaplarından kendileri topluyorlardı ve diyaloglarını hazırlarken hiç bir şekilde kurgu eserlere veya tarihi romanlara ya da hikaye kitaplarına dayanmıyorlardı” (Finlay-Johnson, 1912).

Öğrenciler “doğal olarak tarihi canlandırdıklarından dolayı, tıpkı sıradan bir oyun yazarının yapması gerektiği biçimde gerçekleri bazı belgelerden elde etmek zorundaydılar. Bu yüzden, kurgu yazarlarına

değil, ama tarihçilere başvurdular. Sonuç olarak bu oyun türünü oluşturmak, diyalogların çoğunun doğrudan doğruya kitaplardan alındığı "Elizabeth" gibi bir oyundan daha zordu" (Finlay-Johnson, 1913, s. 81).

Kız ve erkek öğrencileri kıyasladığında doğal olarak tarihi oyunlarda erkeklerin bölümleri daha baskındır. Kızlar da oyunun hazırlığında yardım etmişlerdir. "Kızların oyun hazırlığında yardımcı bulunmaları, dramatisasyonda önemli bir noktadır" (Finlay-Johnson, 1912, s.133).

Harriet Finlay Johnson Dramatik Öğretim Yöntemi adlı kitabında öğrencileriyle çalışmalarında öğrencilerinin " öğrenci ve öğretmen ilişkisini" gerçekten unuttuklarını bunun yerini "iş arkadaşı, arkadaş ve oyun arkadaşı" nın aldığını ifade etmektedir (Finlay-Johnson, 1912, s. 9). Bu sayede Finlay-Johnson' a göre artık okulda çocuklarla oyun oynarken; korkmadan, kontrolü kaybetme endişesi taşımadan, şaşırmadan ve aşırı gürültü olmadan oynamak mümkündür. Çünkü öğretmen öğrencilerine, onların oyun eşi ve arkadaşı olarak güçlü bir moral desteği sağlıyordu. Bir insan hakkı olan düşünce özgürlüğüne değer veriyor, mutlak monarşiye karşı çıkıyor, otoriteye karşı çocuklarla aynı zeminde yer alıyordu.

"... Çocuklar açık havada daha da kolay oynanabiliyordu. Biz tarihi oyunları sıklıkla, otlarla kaplanmış kireç çukurlarında ya da okulumuzun oyun alanında oynuyorduk" (Finlay-Johnson,1912, s.13). Yağmurlu günlerde, açık havada uzun oyunlar mümkün olmuyordu ( Finlay-Johnson,1912, s.19). Öğrencilerden biri Ivanhoe oyunu içeride oynamayı önermiştir. Bu öneriden sonra oyunlar sınıfta da oynanmaya başlamıştır. Önemli oyunlar için kızlar dikiş dikmiş ve gerçek materyaller kullanmıştır. Erkek öğrencilerden biri sakson kıyafeti kesmiştir. Kıyafetlerle ilgili velilerden de oyunlara destek gelmiştir. Örneğin; babalardan biri "pirinçten taç yapmış" (Finlay- Johnson,1912, ss. 38-41). Öğrencilerin kostüm ve sahne malzemeleri önermişler, evlerinden malzeme getirmişlerdir (Finlay- Johnson,1912, s.21). Finlay-Johnson sınıfın bir köşesinde açık bir kütüphane kurmuş ve çocukların yararlanmasını sağlamıştır. Raflarda çok sayıda tarihi romanlar bulunuyordu.

Hazır oyunları ise Shakespeare'in oyunlarında bulmuşlardı. Örnek olarak V. Henry örneği verilebilir. Finlay-Johnson'ın (1913, s. 69) belirttiğine göre, haftada bir kez öğrenciler "kütüphane sabahı" olarak adlandırılan zamanda sınıfta toplanır: her bir öğrencinin kütüphaneden bir kitap alıp sırasına oturarak sessizce okumaya izinli olduğu, bizim deyimimizle bir "kütüphane sabahı" mız vardı. Bir defada sadece bir kişinin konuşması ve sınıfın genel düzen ve huzurunun çok fazla bozulmaması koşuluyla, sorular sorulup yanıtlanabilir ve küçük tartışmalara izin verilirdi.

### ETKİNLİĞİN UYGULANMASI VE DENEYİMLER

Çalışma grubunu İstanbul ilinde bulunan resmi bir fen lisesi 9. D sınıfında bulunan 30 öğrenci oluşturmaktadır. Tarih dersinde öğrencilerden performans ödevlerinden biri olarak ders kitabında işlenen konulardan veya işlenecek olan konulardan birini oynamaları istenmiştir. Öğrencilere hazırlık için bir hafta süre verilmiştir. Yazılmış bir oyun kitabından yararlanabilecekleri gibi ders kitaplarından ve farklı kaynaklardan yararlanarak kendi metinlerini yazabilecekleri ve oynayabilecekleri söylenmiştir. Seyirci olmayacağı tüm öğrencilerin bu oyunda görev alacağı belirtilmiştir. Çalışmanın her aşamasının yine öğrencilerden birisi tarafından görüntülenmesi istenmiştir. Hazırlık için tarih dersliği ve kitaplığı kullanılmıştır. Kitaplık tarih dersliği içerisinde, dersliğe ait tarih alan kitaplarından oluşturulmuştur. Çalışmalar öğle tatillerinde yemekten arta kalan zamanlarını ve boş geçen derslerini kullanmışlardır. Öğrencilere performans görevi aşağıdaki yönerge ile birlikte verilmiştir:

- Görev dağılımına kendi aranızda karar veriniz
- Oyunu sergilemek için sınıf, konferans salonu veya okul bahçesini kullanabilirsiniz.
- Sunumu yapmadan bir gün önce öğretmeninizi seçtiğiniz mekan hakkında bilgilendiriniz.
- Kostüm, ses, makyaj vb. gibi işlerde kesinlikle harcama yapmayınız; kostüm için evinizdeki kullanılmayan malzemeleri ailenizden izin alarak kullanabilirsiniz.

Bu uygulama örneğinde öğrenciler konu olarak "Türklerin İslamiyeti Kabulü" nü seçtiler ve konferans salonunda gerçek oyunu sergilemeden önce 10 dakikalık prova yaptılar. Bu süreci ve

## Erol Kömür- İstek Aksak Kömür

oyunu bir  ğrenci kameraya çekti, bir  ğrenci fotoğrafladı. Oyunun kurgusunu öğrenciler birlikte karar vererek yazdılar. Ders kitabı ve kitaplıktaki kaynak kitaplardan yararlanıldı.



Öğrencilerin sahneye çıkmadan önce motivasyonlarının yüksek olduğu ve çalışmayı sergilemek için istekli oldukları gözlemlendi. Konferans salonu sahnesi oyun için kullanıldı. Öğrencilerin kostümlerini kullanılmış eşyalardan, eski kıyafetlerden, perdelerden, masa  rt lerinden yararlanarak dersin konusuna uygun olarak tasarladıkları gözlemlendi. Strafor, alüminyum folyo, okul kantinden geri dönüşüm için ayrılmış mukavva kartonlarından yararlanarak kılıç, kalkan, ta , dekor vb. materyaller tasarladıkları gözlemlendi. Yaptıkları tasarımların üstündeki Őekil, görsel ve çizimlerin konu ile detaylı bir Şekilde ilişkilendirildiği görüldü. Sahne eğitimleri ve deneyimleri olmamalarına rağmen sahneyi ve mekanı iyi kullandıkları görüldü. Her  ğrencinin aktif olarak rol aldığı ve rol dağılımına özgürce karar verdikleri, organizasyonu kendilerince seçtikleri bir yönetmen ( ğrenci) ile sürdürdükleri, oyunun ses efektleri ile desteklendiği bunun için iki öğrencinin görev aldığı, ayrıca iki öğrencinin keman ve gitar ile melodik arka fon oluşturdukları, sahne ve salon ışıklandırması için bir öğrencinin görev aldığı, sahne perdelerinin kullanımı için bir öğrencinin görev aldığı görüldü. Sahnedeki  ğrenciler canlandırma yaparken hazırladıkları diyalog metinlerini ezberden sahneledikleri, ezberde takıldıklarında doğaçlama yaptıkları gözlemlendi. Yaptıkları doğaçlamalar konuya hakim oldukları izlenimini uyandırmıştır. Sahneye koyamadıkları konuya dair tarih alan bilgisini iki  ğrenci anlatı tekniği ile sahne arkasından dış ses olarak seslendirdiler. Dış ses metni ve sahnelen oyun metinleri öğrenciler tarafından hazırlanmış ve oyun bitiminde öğretmene teslim edilmiştir.

Öğrencilerin bu oyunu sahnelemesi toplam bir ders saati (40 dakika) sürdü. Çalışmanın sonunda öğrencilerden sözlü dönüt vermeleri istendi. Dönütler kamera ile kaydedildi. Bunlardan bazıları Őoyledir:

- Görev dağılımı ve organize olmak zordu. Zoru başarmak güzeldi.
- Çok eğlendim eğlenerek öğrendim.
- Bu yıl unutamayacağım bir ders oldu.
- Roller ezberlemek zordu, zaman çok kısıydı.
- Eski p sk lerle bu kadar eğleneceğimi düşünmemiştim.
- Sınav haftası içerisinde stres attık.
- Kitaptan okumak kolay ama yapılanı anlamak daha kolay.

•



### SONUÇ VE ÖNERİLER

Finlay-Johnson'ın oyun yoluyla tarih derslerini öğretirken kullandığı yöntem yaşadığı dönem dikkate alındığında büyük fark yarattığı söylenebilir. Öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmeleri derslere hazırlık yapmaları sürece katılmaları aktif katılmaları ders kitabıyla yetinmeyip kaynak taraması yapmaları ve bunu canlandırmaları canlandırırken diğer disiplinlerden de yararlanmaları öğrencilere büyük yarar sağlamıştır. Derse herkesin katılımı sağlanmış seyirciye yer verilmemiştir. Bu sayede drama ve tiyatro farkınıda açıkça ortaya koyduğu söylenebilir. Öğretmenin baskın ve belirleyici olmasından özellikle kaçınan Finlay-Johnson öğrencileri özgür bırakmıştır. Derste kullanılan dekor kostüm öğrencilerde kalıcı öğrenmelerine yardımcı olur.

Finlay-Johnson'ın *The Dramatic Method of Teaching* adlı eserinde yönetime dair açıklamalarına uygulamanın başından sonuna kadar sadık kalmaya özen gösterilmiştir. Performans görevinin konusu olarak öğrencilere kendilerinin seçtikleri henüz işlenmemiş bir konu seçmeleri ve seçtikleri konunun oyunlaştırılıp sahnelenmesi gerektiği, oyunun başından sonuna kadar kendileri tarafından hazırlanacağını belirtilmesi öğrencilerde şaşkınlık ve endişe oluşturmuştur. Bazı öğrenciler oyunun seyircisiz sahnelenmesinin kendileri açısından bir avantaj oluşturduğunu belirtmiştir. Tarih dersliğindeki kitaplık hazırlık safhasında öğrenciler tarafından aktif olarak kullanılmıştır. Tarih dersliğine teneffüslerde ve öğle tatilinde ilgi artmıştır. Ders kitaplarında ağırlık alan bilgisine dair metinlerden oluştuğu için diyalogların hazırlanmasında öğrenciler daha fazla kaynağa ihtiyaç duymuştur. Ders kitabında ve kaynaklarda bulunmayan diyalog metinleri öğrencilerin hayal gücü ve yaratıcılıkları ile oluşturulmuştur. Kurguladıkları diyalogların alan bilgisi ile ilişkilendirildiği ve alan bilgisini destekleyici mahiyette olduğu gözlemlenmiştir. Öğrenciler tarih alan bilgisi dışında; müzik, sahne teknikleri, teknoloji ve edebiyat alanlarından da yararlandıkları disiplinler arası bir çalışma ortaya koymuşlardır. Yapılan etkinlikte öğrencilerin daha önceki ders akışları içinde gözlemlenemeyen bireysel ilgi ve yetenekleri ders öğretmeni tarafından kolayca fark edilmiştir. Bu çalışma için grupta performans ödevi puanlaması yapılmıştır. Öğrencilerin sınıf içi iletişim ve etkileşimlerini güçlendirmiş; öğrencilerin birbirlerini daha yakından tanımalarına imkan sağladığı kendileri tarafından ifade edilmiştir. Eski eşyaların farklı amaçlarla kullanılabilmesi bu çalışma yoluyla öğrencilere kazandırılmıştır. Öğrenciler, sonraki yaşantılarında eski eşyaları atmadan önce tekrar düşüneceklerini değerlendirme aşamasında belirtmiştir. Bu çalışma; drama yoluyla tarih öğretiminde ilk öncü olarak kabul edebileceğimiz Finlay-Johnson'ın uygulama örnekleri günümüzde yaratıcı drama yönteminde kullanılan teknikler düşünüldüğünde biraz sınırlı kalsa da oyunla tarih öğretiminde yapılan uygulama örneğinde de görüldüğü gibi günümüzde tarih derslerinde hala etkin bir şekilde kullanılabilmesini göstermiştir.

### KAYNAKÇA

Adıgüzel, Ö. (2010). *Eğitimde yaratıcı drama*. Ankara: Naturel Yayınevi.



- Bolton, G.(1999). *Acting in classroom drama: a critical analysis*. Birmingham: University of Central England.
- Carkin, G. (2007). *Teaching English through drama: The State of the Art* Manchester: Carlisle Publication.
- Finlay-Johnson, H.(1912). *The dramatic method of teaching*. London: Ginn and Company.
- San, İ. (2002). *Yaratıcı drama- eğitsel boyutları* . Adıgüzel, H.Ö. (Ed.), *Prof. Dr. İnci San'a armağan yaratıcı drama 1985-1995 yazılar*. Ankara: Naturel Yayınlar
- Sağlam, T.(2004). *Dramatik Eğitim: Amaç mı? Araç mı?* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü Tiyatro Araştırmaları Dergisi s.17(s.4-21)
- Sapmaz, C.(2010). *Harriet Finlay-Johnson'ın genel eğitim anlayışı içinde drama yaklaşımının değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Ankara Üniversitesi

#### EXTENDED ABSTRACT

Harriet Finlay-Johnson, known one of the pioneers of creative drama in education wrote the book entitled *The Dramatic Method of Teaching* in 1912. She taught her school children by the dramatic method. In terms of the method of teaching History by plays adapted and original plays were used. Students were engaged in learning during preparation of their play. Preparation had to occupy the students' own leisure time and they were allowed to use the library and costume, mask or other materials needed. The study was carried out in a state science school in İstanbul with 30 students from the same level grade. In the study history class including a library and conference hall were allowed to use as a place. For preparation a week, for presentation a lesson hour was given. During the study, it was obeyed to the method of History by plays of Finlay-Johnson. Students were allowed to decide the topic of performance work which has not been taught and asked to act it out on the stage under their own responsibilities. It made students surprised and anxious. Some stated that it was an advantage. Students used the library in an active way and studied during breaks and lunch break. According to the findings, it can be claimed that students wrote the play and showed their other abilities. They benefit from their music abilities, literature, creativity. The researcher noticed easily students' other individual abilities during this study. They also learned how to reuse the old materials. Furthermore the study showed that the method of teaching of History by plays of Harriet Finlay-Johnson can be used in history lessons even today.

Kömür, E.& Aksak-Kömür, İ. (2016). Harriet Finlay-Johnson'ın oyunla tarih öğretimi yöntemine yönelik bir uygulama örneği. *Araştırma ve Deneyim Dergisi (ADEDER)*, 3 (1), 71-76. <http://dergipark.gov.tr/adeder/issue/27214/286339>.



# SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE DEĞERLER EĞİTİMİNDE COĞRAFYA DİSİPLİNİNİN ROLÜ

THE ROLE OF DISCIPLINE OF GEOGRAPHY IN EDUCATIONAL VALUES IN SOCIAL STUDIES

## Araştırma Makalesi

Emine KARASU AVCI<sup>1</sup>

*Makale gönderim tarihi 15 Ocak 2017*

*Makale kabul tarihi 17 Ocak 2017*

### Özet

Sosyal Bilgiler kaynağını sosyal bilimlerden alan disiplinlerarası bir eğitim alanıdır. Coğrafya bilimi de bu Sosyal Bilgiler disiplinlerinden birini oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitiminde coğrafya disiplininin rolü hakkında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymaktır. Çalışma nitel yöntemle gerçekleştirilmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi ile toplanılmıştır. Çalışma, 2013-2014 eğitim-öğretim döneminde Kastamonu il merkezinde görev yapan 31 Sosyal Bilgiler öğretmeniyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri coğrafya disiplini ile programda verilen doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık, sorumluluk ve vatanseverlik değerlerinin kazandırılabilceğini belirtmektedirler. Bu değerleri teknolojiye yararlanarak ve gezi ve gözlem yaparak öğrencilere kazandırdıklarını ifade etmektedirler. Coğrafya disipliniyle ilgili değerleri İnsanlar, Yerler ve Çevreler; Üretim, Dağıtım ve Tüketim ve Kültür ve Miras öğrenme alanlarıyla ilişkilendirmektedirler. Coğrafya disiplininin çocuğun dünyayı ve çevresini tanımasını sağladığını ve çevre bilinci kazandırdığını belirtmektedirler. Sosyal Bilgiler öğretmenleri coğrafya disiplininin, Sosyal Bilgiler dersinde değerleri kazandırmada en etkili gördükleri ikinci disiplin olarak düşünmektedirler.

**Anahtar Kelimeler:** Sosyal Bilgiler, coğrafya disiplini, değerler eğitimi.

### Abstract

Social studies is an interdisciplinary educational field which grounds on social sciences. Geography is one of the disciplines in social studies. The aim of this study is to present the social studies teachers' opinions on the role of geography within values education in social studies lessons. The study adopts the qualitative research tradition. It involved 31 social studies teachers working in the Kastamonu province in 2013-2014 academic year and the data were collected through semi-structured interviews with these teachers. The social studies teachers participating in this study stated that environmental awareness, cultural heritage awareness, responsibility and patriotism values listed in the programme could be gained through the discipline of geography. They pointed out that these values could be taught with the help of technology and via field trips and observations. They associated the values related to the discipline of geography with the learning domains of People, Places and Environments, Production, Distribution and Consumption and Culture and Heritage. The teachers also stated that geography helped pupils to familiarise the world and his/her environment and to gain environmental awareness. The social studies teachers described the discipline of geography as the second most effective discipline in teaching values in social studies lessons.

<sup>1</sup> Araş. Gör. Dr. Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, eavci@kastamonu.edu.tr

**Keywords:** Social studies, the discipline of geography, values education.

## GİRİŞ

Sosyal Bilgiler konusu insan ve insan yaşamı olan disiplinler arası bir eğitim alanıdır. Vatandaşlık anlayışını temel alan Sosyal Bilgiler dersi, çocuğun toplumsallaşmasını sağlayarak toplumsal hayata katkısını hedeflemektedir. Öğrencilerin yaşadığı topluma yararlı, iyi, sorumlu birer vatandaş olarak yetiştirilmesi gerekmektedir. Öğrencileri bu amaca ulaştırmada onlara ilk temel bilgileri kazandırmak için birinci, ikinci, üçüncü sınıflarda Hayat Bilgisi dersi; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi okutulmaktadır (Sözer, 2009). Sosyal Bilgiler dersi, iyi ve sorumlu bir vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplinlerinden seçilmiş bilgilere dayalı olarak öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin verildiği bir çalışma alanıdır (Erden, tarihsiz). Sosyal Bilgiler, değişen ülke ve dünya koşullarında bilgiye dayalı karar alıp problem çözebilen etkin vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan disiplinler arası öğretim programıdır (Öztürk, 2009). İyi bir vatandaş yetiştirmek amacıyla milli ve evrensel değerlere sahip, programın belirlemiş olduğu becerileri hayata uygulayabilen; farklı bilim dallarından elde ettiği bilgilerle gelecekteki yaşamına dair sağlıklı bir yol çizebilen bireyler yetiştirmek amacıyla geliştirilen Sosyal Bilgiler dersi, kendini yenileyebilen dinamik ve kompleks bir çalışma alanıdır (Çatak, 2016). Sosyal Bilgiler dersi bireyi toplumsallaştıran, geçmişini hatırlatarak bugünü yaşamasını ve yarını da kucaklamasını öğreten disiplinler topluluğudur (Ambarlı, 2010). Ülkemizde Sosyal Bilgiler dersi, 4. sınıftan itibaren öğrencilerin sosyal bilimler alanındaki kavramsal ve bilimsel gelişmelerin eğitim süreci içinde ele alınarak bireyin toplum içinde gelişmesini ve yetiştirilmesini amaçlamaktadır (Keleş, Işık ve Erol Şahin, 2016). Sosyal Bilgiler dersi öğrencilerin insan-toplum ilişkileri ile ilgili bilgi ve deneyimlerini geliştirmelerini sağlayarak bireyin kendisini, değerlerini ve düşüncelerini keşfetmesine yol açmaktadır (Kabapınar, 2012). Bu ders, iyi vatandaş yetiştirmeye dönük vizyonu ve misyonuyla ülkemizin ve milletimizin geleceğine bir yatırımdır. İçeriğinde yer alan kavram, değer ve beceriler ile öğrencilerin vatan, millet, devlet, bayrak gibi konularda bilinçlenmesini sağlamaktadır (Dönmez ve Yazıcı, 2015). Ulusların kendi devamlılıklarını sağlayabilmelerinde etkili vatandaş yetiştirmek önemlidir. Sosyal Bilgiler dersi de etkili vatandaş yetiştirmek üzerine şekillendirilmiştir (Safran, 2011). Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersi ile öğrenciler gerekli bilgi ve becerilerle donatılmaktadırlar (Güven, 2011). Literatürde yapılan bu tanımlamalar ve açıklamalara göre Sosyal Bilgiler dersi ile öğrencilerde üç boyutun kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir (Yazar, 2014).

*Tablo 1. Sosyal Bilgiler eğitimi aracılığıyla bireylerde geliştirilmesi istenilen boyutlar*

Gelişmesi istenen boyutlar: "Nitelikler"	İçerik		
	Birey	Çevre	
		Sosyal	Fiziki
Bilgi	X	X	X
Değer-tutum	X	X	X
Beceri-eylem	X	X	X

Sosyal Bilgiler dersi öğrencilere bilgi, değer-tutum ve beceri-eylem niteliklerini kazandırarak toplumsal hayatta tüm yönleriyle gelişmiş dengeli vatandaşların yetiştirilmesini sağlamaktadır (Yazar, 2014). Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere bu boyutların kazandırılması için sosyal bilimlerin çeşitli disiplinlerinden faydalanılmaktadır. Sosyal bilim disiplinlerinin Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla bireyleri toplumsal hayata hazırlamada önemli rolleri bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin birçok amacı bulunduğunu belirten Keçe ve Mery (2011) bu amaçların gerçekleştirilmesinde Sosyal Bilgilerin birçok disiplinden faydalandığını ifade etmektedir. Coğrafya bilimi de bu sosyal bilim disiplinlerinden birini oluşturmaktadır.

Coğrafya, günümüz dünyasından beslenerek öğrencilerin günümüz dünyasını anlamaya yönelik bakış açıları geliştirmelerine yardımcı olan bir sosyal bilim disiplinidir. Öğrenciler, coğrafya eğitimi ile dünyayı algılama, anlama ve değerlendirme açısından coğrafi bilinç kazanırlar (Çifçi, 2016). İklim değişiklikleri, kuraklaşma, çarpık kentleşme, doğal kaynak kullanımı, aşırı nüfus artışı, yoksulluk, biyolojik çeşitlilik kaybı gibi doğal dengenin korunmasına esas olabilecek birçok konuyu öğrenciler coğrafya dersi ile öğrenirler (Öztürk Demirbaş, 2013). Günlük hayatımızda sosyal faaliyetlerimizin şekillenmesinde coğrafya önemlidir (Taşlı, 2016). Lockton (1990) coğrafyanın dağlar ve adalardan; çöller ve nehirlerden daha fazlasını içerdiğini belirtmektedir. Coğrafya eğitimi, ulusal anlamda her ülkenin kendini bulmasında yol gösterici olduğu kadar evrensel açıdan da bir o kadar önemlidir (Artvinli ve Kaya, 2010). Coğrafya disiplini, öğrencilere dünya hakkında bilgi sağlayarak yerel ve küresel değişimleri ele alan bir derstir (Çifçi, 2016). Doğanay ve Sever (2011) coğrafya bilmenin milli kültürün kaynağı olduğunu ve ülkenin yönetiminde politik açıdan önemli olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca vatan sevgisi duygusunun gelişmesinde de coğrafya bilmenin öneminden bahsederler. Meydan (2011) sağlıklı bir coğrafya eğitimi ile dünya ve diğer insanlarla ilişki kurmamızın sağlandığını; bilgi, beceri ve kavramları daha iyi algılayabileceğimizi belirtmektedir. Geleceğin etkin vatandaşlarını yetiştirmede coğrafya eğitimine oldukça önemli görevler düşmektedir (Öztürk, 2015). Sosyal Bilgilerde coğrafya disipliniyle öğrencilerin yaşadıkları çevreden başlayarak ülkemiz ve dünya ile ilgili coğrafi bir bilinç kazanmaları amaçlanmaktadır (MEB, 2011). İnsanın doğduğu andan itibaren doğal bir çevrede doğup, büyüyüp, yaşadığı düşünüldüğünde bireylerin içinde yaşadığı coğrafyaya karşı bilinçli ve denetimli olma sorumlulukları vardır. Coğrafi düşüncüyü özümsemiş yurttaşlar bunun farkına vararak sorumluluklarını yerine getirirler (Doğanay ve Sever, 2011). Coğrafya eğitimi ile sürdürülebilir bir kalkınma için demokratik, katılımcı ve aktif vatandaşların yetişmesi sağlanabilir (Kolnik, 2011). İçinde yaşadığımız toplumsal ve küresel değişimlerin analizlerini gerçekleştirip kökleri sağlam bir geçmişe dayanan gelecek inşa edebilmek için öğrencilerin temel bazı vatandaşlık değerleri ve tutumları ile donanmaları gerekmektedir. Bu bağlamda vatanseverlik, çevresel duyarlılık, demokratik katılım, sorumluluk ve çalışkanlık gibi coğrafi genel değer ve tutumların öğrencilere kazandırılması önem taşımaktadır (Öztürk, 2015). Bu durum coğrafya eğitiminde değerlerin önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Değer; bireyin kendisini, toplumun da bireyi kontrol etmesini sağlayan unsurdur (Yazıcı, 2006). Değerler hayatımıza dini ve ahlaki inançların ötesinde sürdürülebilir duygu ve davranışlar katan özelliklerdir (Pawney, Cullen, Schapp, Glissov, Marganet, Johnstone & Munn, 1995). Toplumsal yaşantımızda görgü kuralları, sosyal davranışlar, yurttaşlık, estetik ve din ile ilgili konular değerleri meydana getirmektedir (Ikwumelu, Basse & Oyibe, 2015). Dolayısıyla değerlerin toplumsal yaşamın düzenli işleyişinde önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir (Yazar, 2014). Değerler tüm yönleriyle aktarılacak ve bireylerde yaşam biçimi haline getirilerek toplumsal bozulmalar en aza indirilebilir. Coğrafya eğitiminin dünyada yaşanan zıtlıklar ve tartışmalar konusunda değerlerin aktarımında önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Coğrafya dersi yerel, bölgesel ve küresel bir bakış açısıyla gelecek nesilleri yetiştirerek değerler eğitiminin bir bütün olarak ilerlemesine katkı sağlayacaktır (Çifçi ve Eser Ünalı, 2014). Catling (2001) çocuklar için coğrafya eğitiminde değerlerden kaçış olmadığını ve ilköğretimde coğrafyanın rolünün çocukların inceledikleri sorular, bilgi ve görüşler bağlamında tutumlarını geliştirmek ve onlara dünya üzerindeki yerlere ve çevreye ilişkin kendi değerleriyle uyumlu bir bakış açısı kazandırmak olduğunu belirtmektedir. İnce (2015) atalardan alınan doğal mirasın korunması bilincinin genç nesillere kazandırılmasının coğrafya dersinin görevleri arasında olduğunu vurgularken coğrafi değerlere de dikkat çekmektedir. Coğrafya dersi ile çocukların yakın ve uzak çevrelere yönelik ilgisini canlı tutma ve uyarma, çocukların yeryüzündeki çeşitli güzellikleri takdir etme duygularını besleme, insanın dünya üzerindeki etkisine ilişkin çocukların bilinçli ilgilerini geliştirme, yerel ve daha geniş düzeydeki eylemler yoluyla gezegenin sürdürülebilirliği için sorumluluk almayı istemeyi cesaretlendirme, çocukların kültürlerarası ilişkileri takdir etme ve insanlara saygı duyma, küresel bir bakış açısı ve uluslararası anlayışı benimsemesi sağlanır (Catling, 2001). Coğrafya dersinde değerler eğitimi, öğrencilerin gezegenimizi tanımalarında ve dünya üzerindeki kaynakların kullanımındaki gerginliklerin azaltılmasında önemlidir (Shaw, 2005). Literatürdeki çalışmalarda yer alan bu açıklamalar ele alındığında Sosyal Bilgiler disiplini olan coğrafya biliminin değerler ile ilişkisi görülmektedir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinin kaynaklarından birisi olan coğrafya disiplininin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi açısından incelemesinin gereği ortaya çıkmaktadır.

### **Problem Cümlesi**

Araştırma problemi "Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitiminde coğrafya disiplininin rolü nedir" olarak belirlenmiştir.

### **YÖNTEM**

Çalışmada, nitel bir araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma olayları, durumları, anlatıları kelimelerle tanımlayan yöntemdir (Wiersma ve Jurs, 2005). Bu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplininin değerler eğitimindeki rolüne ilişkin görüşlerinin neler olduğu incelendiği için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

### **Çalışma Grubu**



Bu çalışmada, çalışma grubunu 2013-2014 bahar döneminde Kastamonu il merkezinde görev yapan ve çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 31 Sosyal Bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenleri görüşme yapılan sıraya göre Ö1, Ö2, Ö3,...,Ö30, Ö31 olarak kodlanmıştır. Çalışma etiği kapsamında araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kişisel bilgileri çalışmanın içeriğinde kullanılmamıştır.

### **Veri Toplama Aracı**

Çalışmada veri toplama aracı olarak Sosyal Bilgiler öğretmenlerine aşağıdaki sorular sorulmuştur:

1. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerlerin kazandırılabilceğini düşünüyor musunuz?
2. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplinin değerler eğitimine katkıları nelerdir?
3. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile hangi değerlerin kazandırıldığını düşünüyorsunuz? Neden?
4. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerleri hangi yöntem ve tekniklerle kazandırıyor sunuz? Neden?
5. Sosyal Bilgiler dersinde değerler coğrafya disiplini ile ilgili hangi öğrenme alanlarında kazandırılır? Neden?
6. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplinini değerleri kazandırmada Sosyal Bilgiler disiplinleri içinde nereye koyuyorsunuz? Neden?

### **Verilerin Toplanması ve Analizi**

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşmeden yararlanılmıştır. Görüşme, araştırmaya katılan bireylerin belli bir konuda duygu ve düşüncelerini anlatma tekniği olarak tanımlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde, hem sabit seçenekli cevaplama hem de ilgili alanda derinlemesine gidebilmeyi amaçlanmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Hazırlanan görüşme soruları ilk olarak 3 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile görüşme yapılarak amaca uygun olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda bazı sorular değiştirilmiş, bazı sorulara ise eklemeler yapılarak yeniden düzenlenmiştir. Düzenlenen sorular alan uzmanlarına incelenilerek araştırmaya hazır hale getirilmiştir. 31 Sosyal Bilgiler öğretmeni ile görüşmeler yürütülmüştür. Her bir öğretmen ile 5-25 dakika arasında görüşme yapılmıştır. Görüşmelerde öğretmenlerin onayı alınarak görüşmeler kayda alınmıştır. Kaydedilen veriler daha sonra metne dönüştürülmüştür. Ön uygulamadan elde edilen veriler bulgular bölümünde değerlendirmeye alınmamıştır. Veriler betimsel analiz ile analiz edilmiştir. Betimsel analiz, araştırmada kullanılan gözlem, görüşme ve doküman gibi veri toplama araçlarında yer alan soru, konu ya da temaların temele alınarak analiz edilmesidir (Ekiz, 2013). Görüşmelerden elde edilen veriler, sistematik olarak kodlanmış ve kategoriler belirlenmiştir. Görüşme metinleri üzerinde yapılan kodlamalar tamamlandıktan

sonra benzer ve farklı kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu çalışmanın doğruluk ve inandırıcılığını sağlamak için görüşme yapılan Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri üzerinde herhangi bir yorum yapılmaksızın doğrudan aktarılmıştır.

### Sınırlılıklar

Araştırmada sadece Sosyal Bilgiler derslerine giren öğretmenler ile; Araştırmada yalnızca Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplininin değerler eğitimi ile ilgili rolünün incelenmesi ile sınırlıdır.

## BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitiminde coğrafya disiplininin rolüne yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine ait bulgular tablolar halinde sunulmuştur. Çalışmaya ait bulgular belirlenen konu başlıkları paralelinde aşağıda detaylı olarak açıklanmıştır.

Araştırmanın birinci sorusu “Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerlerin kazandırılabilceğini düşünüyor musunuz” şeklindedir. Araştırmanın bu sorusuna Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %90,2’si (28 kişi) evet yanıtını vermiş, %9,6’sı (3 kişi) ise kısmen cevabını vermişlerdir. Bu durumda öğretmenlerin çoğunluğunun Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerlerin kazandırılabilceğini düşündükleri söylenebilir.

Araştırmanın ikinci sorusu “Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplininin değerler eğitimine katkıları nelerdir? Açıklayınız.” şeklindedir. Araştırmanın bu sorusuna Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vermiş oldukları cevaplara ait verilere Tablo 2’de yer verilmektedir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplininin değer eğitimine katkılarına ilişkin Sosyal Bilgiler öğretmenlerin görüşleri

Kategoriler	f	%
Değerleri kazandırması (Misafirperverlik, barış, yardımseverlik, çalışkanlık, sorumluluk, temizlik, sağlığa önem verme ve dürüstlük)	14	31.8
Çocuğun dünyayı ve çevresini tanımasını sağlaması	9	20.4
Çevre bilinci kazandırması	8	18.1
Vatandaşlık sorumluluklarını öğretmesi	5	11.3
Kültür ve mirasın korunması ve yaşatılmasını sağlaması	3	6.8
Toplumsallaşmayı öğretmesi	2	4.5
Turizmin gelişmesini sağlaması	1	2.2
Vatan sevgisi kazandırması	1	2.2
Farklı bakış açılarını görülmesini sağlaması	1	2.2
Toplam	44	100

Tablo incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden %31,8'i (14 kişi) coğrafya disiplininin değerler eğitimine katkılarını değer kazandırması ile ilişkilendirmişlerdir. Bunu %20,4'ü (9 kişi) çocuğa dünyayı ve çevreyi tanıtmayı, %18,1'i (8 kişi) çevre bilinci kazandırması ve %11,3'ü (5 kişi) vatandaşlık sorumluluklarını öğretmesi kategorilerinin takip ettiği görülmektedir. Araştırmanın bu sorusuna yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden bazılarının görüşleri şöyledir:

*"Mesela doğal çevreye duyarlılık, çevre bilincini geliştirebilir. Ülke kaynakları hakkında bilgi sahibi olup bunların değerlendirilmesi konusunda bir temele sahip olabilir. Ülkesini tanıyıp turizmi geliştirme konusunda bir değere sahip olabilir."* (Ö11)

*"Coğrafya öğrenme alanları içerisinde öğrencilere çevre bilinci kazandırılmasında, doğa sevgisinde, vatan sevgisinin kazandırılmasında, misafirperverliktir, barıştır yardımseverliktir bu tip değerlerin kazandırılmasında önemli bir yere sahip."* (Ö16)

*"Coğrafyanın değer konusunda önemi vardır. Doğal çevreye duyarlılıktan öğrencilere bahsedilebilir. Başkalarına karşı saygılı olması gerektiğinden, doğa sevgisinden örnekler verilebilir."* (Ö18)

Araştırmanın üçüncü sorusu "Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disipliniyle hangi değerlerin kazandırıldığını düşünüyorsunuz? Neden?" şeklindedir. Araştırmanın bu sorusuna öğretmenlerin vermiş oldukları cevaplar Tablo 3 ve Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerlerin ilişkilendirilmesine yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri

DEĞERLER	f	%
Doğal çevreye duyarlılık	22	12.4
Kültürel mirasa duyarlılık	18	10.1
Sorumluluk	16	9
Vatanseverlik	11	6.2
Doğa sevgisi	9	5
Tarihsel mirasa duyarlılık	9	5
Çalışkanlık	9	5
Farklılıklara Saygı	9	5
Yardımseverlik	8	4.5
Dürüstlük	7	3.9
Barış	7	3.9
Bilimsellik	7	3.9
Temizlik ve sağlığa önem verme	6	3.3
Estetik	6	3.3
Dayanışma	6	3.3
Misafirperverlik	5	2.3
Adil olma	5	2.3

Bayrağa ve istiklal marşına saygı	4	2.8
Duygu ve düşüncelere saygı	4	2.8
Hoşgörü	3	1.6
Bağımsızlık	2	1.1
Aile birliğine önem verme	2	1.1
Türk büyüklerine saygı	1	0.5
Paylaşmak	1	0.5
TOPLAM	177	100

Tabloya bakıldığında en yüksek yüzdeye sahip değer %10,5 (22 kişi) ile doğal çevreye duyarlılık olduğu görülmektedir. Bunu %8,6 (18 kişi) ile kültürel mirasa duyarlılık, %7,6 (16 kişi) ile sorumluluk, %5,2 (11 kişi) ile vatanseverlik ve %4,3 (9 kişi) ile çalışkanlık, farklılıklara saygı, doğa sevgisi ve tarihsel mirasa duyarlılık değerleri izlemektedir. Buna göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğunun coğrafya disiplini ile sırasıyla doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık, sorumluluk, vatanseverlik, çalışkanlık, farklılıklara saygı, doğa sevgisi ve tarihsel mirasa duyarlılık değerlerinin kazandırıldığını düşündükleri görülmektedir. Araştırmanın bu sorusuna yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri şöyledir:

*“Sorumluluk bilinci, kültürel mirasa duyarlılık, estetik, yardımseverlik değerlerinin coğrafyayla ilgili olduğunu düşünüyorum.” (Ö22)*

*“Doğa sevgisi, temizlik ve sağlığa önem verme, bilimsellik, doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık, sorumluluk, farklılıklara saygı olabilir. Bağımsızlık, misafirperverlik, tarihsel mirasa duyarlılık.” (Ö26)*

Tablo 4. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerlerin ilişkilendirilmesi nedenlerine ilişkin Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri

Kategoriler	f	%
Coğrafya ile ilgili olması	14	33.3
Dünya ve çevreyle ilgili olması	10	23.8
Programla ilgili olması	9	21.4
İyi vatandaş yetiştirme ile ilgili olması	4	9.5
Öğrenme alanlarıyla ilgili olması	3	7.1
Konular ve kazanımları coğrafyayı ilgilendirmesi	1	2.3
Bu değerlerin bütün disiplinlerle ilişkili olması	1	2.3
TOPLAM	42	100

Tablo incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %33,3'ü (14 kişi) ifade ettikleri değerlerin coğrafya ile ilgili olduğunu düşünmektedirler. Öğretmenlerin %23,8'i (10 kişi) değerleri dünya ve çevre ile %21,4'ü de (9 kişi) programla ilişkilendirmektedirler. Buna göre öğretmenlerin çoğunluğunun değerleri coğrafya disiplini ile ilişkilendirme nedeni olarak coğrafya ile ilgili olduğunu düşünmeleri olduğu söylenebilir. Araştırmanın bu sorusuna yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri şöyledir:



“Mesela doğal çevreye duyarlılık direkt coğrafya ile ilgili. Biz çevreyi ne ile tanıtıyoruz. Direk coğrafya ile tanıtıyoruz. Yakın çevreden uzak çevreye kadar. Zaten müfredat içerisinde de bu şekilde ele alınıyor. Çevresini tanıyacak ki çocuk, ona göre doğal çevresine saygı duysun. Çevreyi etkileyen olumsuz bir durum olduğunda buna müdahil olabilsin. Diğer değerlerimizden mesela vatanseverlik için Türkiye’yi tanıyacak ki çocuk Türkiye’ye değer katan şey ne, neden bu kadar değerli, politik konumunun kattığı değer nedir, jeopolitik konumunun kattığı değer nedir? Bunlar coğrafya disiplini içerisinde yer alıyor. Ülkemizin bölgelerinden bu bölgelerde yetiştirilen ürünlerden; turizm faaliyetlerinden doğal güzelliklerine kadar bunların hepsi coğrafya disiplini içinde verildiği için önemli olduğunu düşünüyorum.” (Ö6)

“Çünkü coğrafya yaşadığı ortamı ayrıntılı bir şekilde çocuğa tanıtan bir bilim dalıdır. Biz tanımadığımız şeyleri çok fazla içselleştiremiyoruz, sevemiyoruz. Aslında vatanını sevmek için vatanını tanımak zorunda. Tanıdığın şeyleri daha çok seversin. Bu da ülkeyi tanıdıkça, yaşadığımız ülkenin güzelliklerini gördükçe, onun değerini anladıkça, ne kadar güzel bir ülkede yaşadığımızı öğrendikçe mümkündür. İşte vatanseverlik duygusu da buradan gelişebilir.” (Ö8)

“Coğrafya dediğimiz zaman aklımıza doğa geliyor, doğal çevremiz geliyor. Aslında biz bunu coğrafya ile ilişkilendirip yapıyoruz. Burada coğrafyayla bunları ilişkilendirdiğim için bu kavramları özellikle söyledim.” (Ö13)

Araştırmanın dördüncü sorusu “Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile ilgili değerleri hangi yöntem ve tekniklerle kazandırılıyorsunuz? Neden?” şeklindedir. Araştırmanın bu sorusuna Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vermiş oldukları cevaplar Tablo 5 ve Tablo 6’da görülmektedir.

Tablo 5. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerler eğitiminde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleri

Kategoriler	f	%
Teknolojiden yararlanarak(slayt, video, TV...)	24	25.8
Gezi-gözlem yaparak	18	19.3
Proje-performans ödevleri vererek	8	8.6
Araştırma ödevleri vererek	7	7.5
Yaparak yaşayarak	4	4.3
Örnekler vererek	4	4.3
Soru-cevap yaparak	4	4.3
Oyunlar oynayarak	3	3.2
Tiyatro-drama yaptırarak	3	3.2
Farkındalık uyandırarak	3	3.2
Düz anlatım yaparak	3	3.2
Örnek olaylar göstererek	2	2.1
Grup çalışması yaparak	2	2.1
Röportaj yapmalarını isteyerek	1	1

Konuların içine sindirerek	1	1
Beyin fırtınası yaptırarak	1	1
Ayetlerden örnekler vererek	1	1
Ülkemizi tanıtarak	1	1
Belgesel izleterek	1	1
Afiş çalışması yaptırarak	1	1
Pano çalışması yaptırarak	1	1
Toplam	93	100

Tablo incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %25,8'i (24 kişi) teknolojiden yararlanarak (slayt, TV, video...), %19,35 'i (18 kişi) gezi- gözlem yaparak, %8,6'sı (8 kişi) proje-performans ödevleri vererek, %7,5'i (7 kişi) araştırma ödevleri vererek, %4,3'ü (4 kişi) ise örnekler vererek, yaparak-yaşayarak ve soru-cevap yaparak cevabını vermişlerdir. Buna göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğunun araştırmanın bu sorusuna teknolojiden yararlanarak ve gezi-gözlem yaparak cevabını verdikleri görülmektedir. Araştırmanın bu sorusuna yönelik bazı Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri şöyledir:

*"Sınıf dışı etkinlik olarak sadece müze gezileri var. Müzelere gidiyoruz." (Ö2)*

*"Biz slayt ve filmleri kullanıyoruz. Bir ormanın yok olduğu zaman, bir ağaç kesildiği zaman veya doğada bir hayvan eksildiği zaman nelerin oluşabileceğini onlara filmler izleterek gösterimler sunarak gösteriyoruz. Kendilerine ödev hazırlattırarak örnekler veriyoruz." (Ö21)*

*"Öğrenci merkezli eğitim, yaparak yaşayarak öğrenme, proje-performans ödevleri, bir parça ailelerinde dâhil edilmesi gibi yöntemler etkili olmaktadır. Teknolojiden (slayt, kitle iletişim araçları, süreli yayınlar) faydalanıyorum. Gezi gözlem yaptırıyorum. Gezi gözlemlerle çocuklar çevrelerini tanıyorlar, nasıl davranacaklarını öğreniyorlar. Örneğin yerlere çöp atmamayı öğreniyorlar." (Ö16)*

*"Değerler bir örtük program çerçevesinde veriliyor. Direkt değer kazandırma bizim müfredatımız içinde yok. Zaten müfredatın en eksik noktalarından bir tanesi de bu. Değerleri direkt kazandırma yerine bir şekilde bir yere sıkıştırılmaya çalışılmış. Beyin fırtınası daha çok o şekilde kazandırmaya çalışıyoruz çocuğa. Bir şekilde bir farkındalık uyarma." (Ö6)*

Tablo 6. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerler eğitiminde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları yöntem ve teknikleri tercih etme nedenlerine ilişkin görüşleri

Kategoriler	f	%
Öğretimi somutlaştırması	13	27
Kalıcılığı artırması	12	25
Yaşama ilişkilendirmesi	11	22.9
Empatiyi öğretmesi	3	6.2
Güncel sorunlardan haberdar etmesi	2	4.1

Araştırma yapmayı öğretmesi	2	4.1
Öğrencilere özgüven kazandırması	2	4.1
Bireysel öğrenmelere fırsat tanınması	1	2
Öğrencilere karşılaştırma yapma imkânı tanınması	1	2
Öğrencilere risk almayı öğretmesi	1	2
Toplam	48	100

Tabloya göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %27'si (13 kişi) tercih ettikleri yöntem ve teknikleri öğretimi somutlaştırması, %25'i (12 kişi) kalıcılığı artırması, %22,9'u da (11 kişi) yaşamla ilişkilendirdiği için kullandıklarını belirtmişlerdir. Tabloya göre Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin çoğunluğunun kullandıkları yöntem ve teknikleri öğretimi somutlaştırdığı için tercih ettikleri yönünde yorum yapılabilir. Araştırmanın bu sorusuna yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri şöyledir:

*“Yaşayarak olması lazım bazı şeylerin. Mesela köydeki insanla şehirdeki insanın ekonomik hayatını derste işlerken soyut olarak kalıyor. Bunu soyut olmaktan çıkarabiliriz. Yani hayatı yaşayarak öğrenmeleri için imkânlar sunabiliriz.” (Ö9)*

*“Daha çok çocukları derste tutabiliyoruz. Ve onların dünyasına, seviyesine daha kolay inmiş oluyoruz. Yoksa öbür türlü sadece bilgi verilebilir. Ama bir süre sonra çocuk Van Gölü'nün Türkiye'nin en büyük gölü olduğunu biliyor fakat hangi bölgede olduğunu bilmiyor” (Ö19)*

*“Öğrenci çevresinde herhangi bir problem olduğunda bir araya gelip kendi aralarında bir grup oluşturabilir. Yaşayarak öğrenme açısından bu çok önemli bence. Bu nedenle dersin ders dışında faaliyetlerle zenginleştirilmesi gerekli. En azından coğrafya konularında daha etkili oluyor.” (Ö12)*

Araştırmanın dördüncü sorusu “Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerler hangi öğrenme alanlarında kazandırılır? Neden?” şeklindedir. Araştırmanın bu sorusuna Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vermiş oldukları cevaplar Tablo 7 ve Tablo 8’de görülmektedir.

Tablo 7. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde coğrafyayla ilgili olduğunu düşündükleri öğrenme alanlarına ilişkin görüşleri

ÖĞRENME ALANLARI	f	%
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	23	21.2
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	22	20.3
Küresel Bağlantılar	16	14.8
Kültür ve Miras	15	13.8
Birey ve Toplum	10	9.2
Bilim, Teknoloji ve Toplum	9	8.3
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	7	6.4
Güç, yönetim ve toplum	6	5.5
Toplam	108	100

Tabloya bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %21,2'si (23 kişi) İnsanlar, Yerler ve Çevreler, %20,3'ü (22 kişi) Üretim, Dağıtım ve Tüketim, %14,8'i (16 kişi) Küresel Bağlantılar ve %13,8'i (15 kişi) ise Kültür ve Miras öğrenme alanlarını belirtmişlerdir. Buna göre, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin coğrafya disipliniyle daha çok İnsanlar, Yerler ve Çevreler; Üretim, Dağıtım ve Tüketim; Küresel Bağlantılar ve Kültür ve Miras öğrenme alanlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Araştırmanın bu sorusuna yönelik bazı Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri şöyledir:

*"Mesela, 7. sınıf vatanseverlik değeri, İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı ile ilgili olabilir. Küresel Bağlantılar olabilir. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler olabilir. Dürüstlük değeri, Birey ve Toplum, İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanlarında olabilir. Barış değeri, Küresel Bağlantılar öğrenme alanından olabilir."* (Ö1)

*"Birey ve Toplum çok alakalı bence. Kültür ve Miras da öyle. Üretim, Dağıtım ve Tüketim de paylaşım değerini öğretiyorum. Güç, Yönetim ve Toplum bu da çok alakalı. En çok bu saydıklarımla ilgili buluyorum ben."* (Ö27)

*"İnsanlar, Yerler ve Çevreler coğrafyayla ilgili. Üretim, Dağıtım ve Tüketim coğrafyayla ilgili Bilim, Teknoloji ve Toplum coğrafyayla ilgili."* (Ö29)

Tablo 8. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde coğrafyayla ilgili olduğunu düşündükleri öğrenme alanlarını ilişkilendirme nedenlerine ilişkin görüşleri

Kategoriler	f	%
Coğrafya disiplininin içeriği ile ilişkili olması	14	51.8
Çevre ve dünya ile ilgili olması	13	48.1
Toplam	27	100

Tabloya göre öğrenme alanlarını coğrafya disiplini ile ilişkilendirme sebebine bakıldığında Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %51,8'i (14 kişi) coğrafya disiplinin içeriği ile ilişkili olması ve %48,1'i (13 kişi) de çevre ve dünya ile ilgili olmasına bağladığı görülmektedir. Araştırmanın bu sorusuna yönelik bazı Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri şöyledir:

*"Tasarruf bilinci olsun, vatandaşlık bilinci olsun, ürettiklerimize sahip çıkma olsun coğrafya disipliniyle ilgili."* (Ö9)

*"İşlenen bu konular coğrafi konularla ilgili."* (Ö10)

Araştırmanın dördüncü sorusu "Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplinini değerleri kazandırmada Sosyal Bilgiler disiplinleri içinde nereye koyuyorsunuz? Neden?" şeklindedir. Araştırmanın bu sorusuna Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin vermiş oldukları cevaplar Tablo 9 ve Tablo 10'da görülmektedir.



Tablo 9. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerleri kazandırmada en etkili gördükleri disiplinlere ilişkin görüşleri

Kategoriler	f	%
Tarih	15	41.6
Coğrafya	10	27.7
Bütün disiplinler birbirini tamamlayıcı	6	16.6
Vatandaşlık	5	13.8
Toplam	36	100

Tablo incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenleri değerleri kazandırmada en etkili disiplin olarak %41,6 (15 kişi) ile tarih disiplinini görmektedirler. Bu disiplini %27,7 (10 kişi) ile coğrafya takip etmektedir. Öğretmenler %16,6 (6 kişi) ile bütün disiplinlerin birbirini tamamlayıcı olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca %13,3 (5 kişi) oranı ile de vatandaşlık disiplinini görmüş oldukları ortaya çıkmıştır. Araştırmanın bu sorusuna yönelik Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri şöyledir:

*“Daha çok vatandaşlık ve demokrasi eğitimi. Çünkü bu değerleri konu olarak işliyoruz biz.” (Ö7)*

*“Aslında disiplinlerin hepsinin arasında bir bağ olduğu için biraz böyle yuvarlak bir masa gibi düşünüyorum. Birisini başa koyup sıralamak, bu daha önemlidir demek mümkün değil. Sonuçta birbirini tamamlayan şeyler. Hepsi önemli. Birinden vazgeçemiyorsunuz haliyle.” (Ö14)*

*“Yani ben ikinci sıradadır diye düşünüyorum. Tarihten sonra. Çünkü biz duygusal bir milletiz. Bir makine gibi düşünmeyiz her zaman. Duygularımızla karar veririz. Duygularımızla düşünürüz her zaman. Coğrafya ondan sonra gelir diye düşünüyorum. Bizde vatan sevgisi önemlidir. Vatan millet deriz ya ikisini yan yana koyarız zaten. Vatani tek başına kullanmayız. Vatan dediğin zaman coğrafya akla geliyor.” (Ö15)*

*“En etkili yeri olan coğrafya. Çünkü saydıklarınızın hepsi orada gerçekleştiği için en temeli bence coğrafya oluyor.” (Ö26)*

Tablo 10. Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplininin değerler eğitiminde rolüne ilişkin Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri

Kategoriler	f	%
Coğrafya disiplini vatandaşlık bilinci kazandırması	4	26.6
Coğrafya konularının öğretimi daha kolaylaştırması	3	20
Programın bütün disiplinlere eşit yaklaşması	3	20
Coğrafya disiplininin Sosyal Bilgilerin temelini oluşturması	2	7.6
Coğrafya disiplinin yaşadığımız dünyayı ve çevreyi öğretmesi	2	7.6

Coğrafya disiplininin hayatın kendisi olması	1	6.6
Toplam	15	100

Tablo incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değerler eğitiminde coğrafya disiplini önemli bulma nedenlerine Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin %26,6'sı (4 kişi) coğrafyanın vatandaşlık bilinci kazandırması, %20'si (3 kişi) coğrafya konularının öğretiminin daha kolay olması ve %20'si (3 kişi) programın bütün disiplinlere eşit yaklaşması şeklinde görüş bildirdikleri görülmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri bu soruyla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmektedirler:

*"Bu dünyada yaşadığı müddetçe kendilerini, ülkelerini; kendi ülkeleri dışında da insanlar, ülkeler, ırklar olduğunu, yaşantılar olduğunu bilincinde hareket edilmesi gerektiğini veriyor. Yani sadece kendi çevreleri, komşu ülkeler değil; dünyada farklı ülkeden, farklı milletten, farklı sorunlar yaşayan insan olduğunu fark ettiriyor."*  
(Ö4)

*"Coğrafyayı aslında en öne koymam lazım. Temelden başlayacak olursak yani örneğin ilkökul seviyesinden veya 5.sınıf seviyesinde tarihi olaylar kavranmakta biraz zor oluyor küçük çocuklarda. Ama coğrafyayla yeryüzünün anlatılması, somutlaştırılması, çocuğa ifade edilmesi daha basit daha kolay. Ve çocuğun da bu derste değeri alması daha kolay."* (Ö9)

### SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler öğretmenleri Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile değerlerin kazandırılabilirliğini düşünmektedirler. Araştırmada ortaya çıkan bu durum Balcı ve Yanpar Yelken'in (2013) çalışmasında ortaya çıkan öğretmenlerin değer eğitimine en çok Sosyal Bilgiler dersinde yer verdikleri sonucu ile desteklenmektedir. Öğretmenler Sosyal Bilgiler öğretiminde coğrafya disiplininin değer eğitimine katkısını çeşitli değerleri kazandırması (misafirperverlik, barış, yardımseverlik vb.), dünyayı ve çevreyi tanıtmayı, çevre bilinci kazandırması ve vatandaşlık sorumluluklarını öğretmesi olarak görmektedirler. Lockton (1990) coğrafyanın dini, sosyal, ekonomik ve adalet gibi insani değerlerle ilgili olduğunu belirtmektedir. Bu durum Sosyal Bilgiler öğretiminin önemini ortaya çıkarmakla birlikte Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplininin değerler eğitimindeki rolünü göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık, sorumluluk, vatanseverlik, çalışkanlık, farklılıklara saygı, doğa sevgisi ve tarihsel mirasa duyarlılık değerlerinin kazandırıldığını düşünmektedirler. Devci ve Selanik Ay'ın (2009) çalışmasında ilköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerleri incelediği çalışmasında sorumluluk, çalışkanlık, insan ilişkileri, özdenetim, ulusal değerler, onurlu olma, temizlik, tutarlılık, hoşgörü, paylaşma, merhamet, dürüstlük, nezaket olarak on üç temaya ulaştıkları görülmektedir. Çengelci, Hancı ve Karaduman'ın (2013) çalışmasında, öğretmenler okulda sevgi, saygı, hoşgörü, dayanışma ve sorumluluk değerlerini kazandırdıklarını belirtmişlerdir. Taşdemir'in (2012) çalışmasında da en çok ifade edilen değerlerin yardımseverlik, vatanseverlik ve

sorumluluk değerleri olduğu görülmektedir. Kuş, Merey ve Karatekin'in (2013) çalışmasında ilköğretim 4. ve 5. sınıf kitaplarında en sık vurgulanan değerler incelenmiştir. Bu değerlerin duyarlılık, vatanseverlik, sorumluluk, sevgi ve dayanışma olduğu tespit edilmiştir. İbret, Karatekin ve Avcı'nın (2015) çalışmasında coğrafya disiplininin kazandırabileceği değerler; vatanseverlik, duyarlılık ve temizlik değerleri olarak tespit edilmiştir. Karatekin, Gençtürk ve Kılıçoğlu (2013) çalışmasında, Sosyal Bilgiler dersinde kazandırılacak değerleri öğrenci, Sosyal Bilgiler öğretmen adayları ve öğretmenlerin görüşlerine göre belirlemişlerdir. Buna göre ilk üç sırada yer alan değerler saygı, dürüstlük ve vatanseverlik olarak tespit etmişlerdir. Literatürdeki çalışmaların sonuçları incelendiğinde bu değerler arasında bu çalışmada ortaya çıkan coğrafya disiplini ile kazandırılacak değerlerin yer aldığı görülmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular yapılan bu çalışmanın bulgularıyla paralellik gösterse de bu değerlerin coğrafya disiplini ile kazandırılmasının düşünülmesi diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Ayrıca öğretmenlerin coğrafya ile kazandırılacak değerleri ifade ederken değerleri; coğrafya disiplini, dünya, çevre ve programla ilişkili olmasını göz önünde bulundurdıkları görülmektedir. Bu durum öğretmenlerin coğrafya disiplini değerleri ile ilişkilendirirken coğrafyanın doğasından etkilenildiğini göstermektedir. Kim (2002) coğrafya eğitiminin doğrudan coğrafyanın konularıyla ilgili olduğunu belirtmektedir. Bu durum Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin araştırma sorusuna verdikleri cevapları coğrafyanın doğası ile ilişkilendirmelerinin doğal bir durum olduğunu göstermektedir.

Öğretmenler Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplini ile ilgili değerleri teknolojiye yararlanarak, gezi-gözlem yaparak, proje, performans ve araştırma ödevleri vererek kazandırdıklarını belirtmişlerdir. Öztürk (2004) çalışmasında coğrafya öğretmenlerinin klasik yöntemler kullandığını, ayrıca coğrafya öğretiminin vazgeçilmezlerinden olan gezi-gözlem yöntemini hiçbir zaman kullanmadıklarını tespit etmiştir. Tay, Durmaz ve Şanal'ın (2013) çalışmasında öğrenciler, etkinlikler yoluyla, yaparak yaşayarak, ödevlerle, hikâye şeklinde anlatarak, araştırmalar, örnek olaylar, görsel araçlar yoluyla ve model kullanarak değerlerin öğretilebileceğini belirtmişlerdir. Ünal ve Çelikkaya (2004) çalışmasında ilköğretim Sosyal Bilgiler (4. ve 5. sınıf) dersi coğrafya konularının öğretiminde düz anlatım, soru cevap, küme çalışması, tartışma, gezi gözlem, iş, problem çözme, benzetim, beyin fırtınası, dramatizasyon yöntem ve tekniklerinin kullanılabilirliğini belirtmektedirler. Can Aran ve Demirel'in (2013) yaptığı bir çalışmada ise öğretmenlerin telkin, model olma ve değer aydınlatması gibi değer kazandırma yaklaşımlarına; işbirliğine dayalı öğrenme tekniği ve yaratıcı drama yöntemine başvurdukları ortaya çıkmıştır. Topçu (2013) çalışmasında Sosyal Bilgiler öğretmenliği mezunu olan öğretmenlerin coğrafya konularını anlatılırken öğrencileri derste aktif hale getirecek tartışma ve problem çözme yöntemlerini tercih ettiklerini tespit etmiştir. Yiğittir ve Keleş'in (2011) çalışmasında öğretmenler tartışma, telkin, eleştirel yaklaşım, görsel materyal kullanımını benimsediklerini ifade etmişlerdir. Akbulut (2004) çalışmasında coğrafya konularında anlatım, soru-cevap, gösteri, gezi-gözlem, iş ve deney ile problem çözme yöntemlerinin uygulanabilirliğini tespit etmiştir. Ekşi (2003) çocuklara seçim hakkının tanındığı, aktif öğrenme ortamları içinde birden fazla duyunun öğretime

ortak edildiği, oyun ve eğlence ağırlıklı kolay ve çabuk uygulanabilecek etkinlikler hazırlanması gerektiğini ileri sürmektedir. Yapılan bu araştırmanın bulguları literatürde yapılan çalışmaların bulgularıyla paralellik taşımakla birlikte öğretmenlerin Sosyal Bilgiler öğretim programındaki değer öğretim yaklaşımlarını ifade etmedikleri gözden kaçmamaktadır. Çalışmadan elde edilen bu sonuç Thornberg ve Oğuz'un (2013) değerler eğitimi üzerine öğretmen görüşlerinin incelediği çalışmada değerler eğitimi ile ilgili öğretmenlerin mesleki eksikliklerinin bulunduğu sonucu ile benzerlik göstermektedir. Ancak öğretmenlerin kullandıkları yöntem ve teknikleri; öğretimi somutlaştırması, kalıcılığı artırması ve yaşamla ilişkilendirmesi bakımından tercih ettiklerini belirtmeleri, öğretmenlerin değerler eğitimini önemseyişinin bir sonucu olduğu da görülmektedir.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri coğrafya disipliniyle İnsanlar, Yerler ve Çevreler; Üretim, Dağıtım ve Tüketim; Küresel Bağlantılar ve Kültür ve Miras öğrenme alanlarını ilişkilendirmişlerdir. MEB'nin (2005) Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarını ilişkilendirdiği sosyal bilim disiplinleri şu şekildedir: Birey ve Toplum (Psikoloji, Tarih, Medya Okuryazarlığı), İnsanlar, Yerler ve Çevreler (Coğrafya, Tarih, Vatandaşlık Bilgisi, Sosyoloji), Kültür ve Miras (Tarih, Coğrafya, Antropoloji, Halk Bilimi, Ekonomi), Üretim, Dağıtım ve Tüketim (Ekonomi, Coğrafya, Tarih, Meslekler Bilgisi), Bilim, Teknoloji ve Toplum (Bilim ve Teknolojik Gelişmelerin Takibi, Coğrafya), Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler (Siyaset Bilimi, Vatandaşlık Bilgisi, Sosyoloji, Hukuk, Çevre Eğitimi), Güç, Yönetim ve Toplum (Siyaset Bilimi, Vatandaşlık Bilgisi, Sosyoloji, Hukuk, Çevre Eğitimi) ve Küresel Bağlantılar (Tarih, Coğrafya, Uluslararası İlişkiler). Araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin coğrafyayla ilişkilendirdikleri öğrenme alanları ile MEB'nin yaptığı ilişkilendirmenin benzerlik gösterdiği görülmektedir. Öğretmenlerin bu öğrenme alanlarını coğrafya disiplini ile ilişkilendirme nedenleri bu öğrenme alanlarının içeriğinin coğrafya ile ilgili olduğunu düşünmeleri ve çevre ve dünya konularıyla ilgili olarak görmeleridir. Bu çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin coğrafya disiplinini öğrenme alanları ile ilişkilendirmelerinin MEB ile benzerlik göstermesi sonucu öğretmenlerin programı tanımaları noktasında bilgi sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplininin değerler eğitimine katkısına bakıldığında öğretmenlerin çeşitli değerleri kazandırması (misafirperverlik, barış, yardımseverlik, çalışkanlık, sorumluluk, temizlik ve sağlığa önem verme, dürüstlük), çocuğun dünyayı ve çevresini tanımasını sağlaması, çevre bilinci kazandırması ve vatandaşlık sorumluluğunu öğretmesi olarak düşündükleri görülmektedir. Coğrafya bilimi yurt sevgisi duygusunun gelişip kökleşmesi bakımından etkin bir rol oynayan bir disiplindir. Yaşanılan yerin sevilmesi, savunulması ve yönetilmesi coğrafya ile mümkündür (Meydan, 2011). Coğrafya insanların dünyayı gözlemlemesini, düşünmesini, tanımasını ve anlamasını sağlayan ve dünyadaki insanları birbirine bağlayan bir alandır. Coğrafya çocukların kendilerini ve çevrelerini keşfetmesini, farklı kültürlerdeki insanları tanımasını ve çevreye karşı daha duyarlı olmasını sağlamaktadır (Can Yaşar, İnal, Uyanık ve Yazıcı: 2012). Hernando (1998) coğrafya ve öğretmen eğitiminde değerleri ele aldığı çalışmasında coğrafya disiplininin toplumda nüfuz eden kültürün değerlerini kazandırdığını ifade etmektedir. Kolnik



(2011) coğrafya eğitimi ile bireylere doğal ve sosyal çevreyi tanıma, anlama ve aktif vatandaş yetiştirmenin önemi üzerinde durmaktadır. Atasoy ve Koç'un (2015) coğrafya eğitiminin aktif vatandaşlık eğitimindeki rolünü incelediği çalışmasında katılımcılar bireylerin değerler eğitimi ile coğrafya eğitiminin bir arada verilmesi yönünde görüş beyan etmişlerdir. Ayrıca coğrafya eğitimi ile demokratik bir toplum ve özgür bir birey için hoşgörü değerinin verilebileceğini de belirtmektedir. Hem bu çalışmadan elde edilen sonuçlar hem de literatürdeki çalışmalardan elde edilen sonuçlara bakıldığında coğrafya disiplininin iyi vatandaş yetiştirme çerçevesinde değerlerle ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu durum coğrafyanın eğitim boyutu ile açıklanabilirken öğretmenlerin coğrafyanın değerler eğitimine katkısını dünyayı ve çevreyi tanıtmaya ile açıklamaları coğrafya disiplininin olgusal boyutu ile de ilişkilendirdiklerini göstermesi bakımından önemlidir.

Sosyal Bilgiler öğretmenleri değerleri kazandırmada en etkili disiplin olarak tarih disiplinini görmektedirler. Bu disiplini coğrafya disiplini takip etmektedir. Daha sonra ise öğretmenler bütün disiplinlerin birbirini tamamlayıcı oldukları şeklinde görüş belirtmişlerdir. En son olarak da vatandaşlık disiplinini önemli gördüklerini ifade etmişlerdir. Değer eğitimi açısından tarih dersinin milli-manevi, dini-ahlaki ve sosyal değerlerin oluşturulmasında ve aktarılmasında değer eğitimine önemli katkıları vardır. Tarih derslerinde öğrenciler geçmişte toplum için önemli olan değerlerle bugün toplum için önemli olan değerler arasında karşılaştırmalar yapabilir, tarihte iz bırakan olay ve şahısları öğrenerek kendileri için dersler çıkarıp değerler oluşturabilirler (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008). MEB'na (2011) göre coğrafya dersi öğretim programının genel amaçlarında "Madde 5: Yakın çevresinden başlayarak ülkesine ve dünyaya ait mekânsal değerlere sahip çıkma bilinci geliştirir."; "Madde 6: Ekosistem işleyişine yönelik sorumluluk bilinci geliştirir."; "Madde 14: Coğrafi değerlerin vatan bilincinin kazanılmasındaki önemini özümser." ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadelerin Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya disiplinin değerler eğitimindeki önemine yönelik ifadeler olduğu görülmektedir. Vatandaşlık Bilgisi dersinde öğrencilere kazandırılacak davranışlar arasında, insan hakları eğitimi ve öğretiminin amaçları sevgi, karşılıklı anlayış, işbirliği, dayanışma ve hoşgörü kavramları bulunmaktadır (Başaran, 2007). Vatandaşlık Bilgisi dersinin bu amaçlarının aynı zamanda Sosyal Bilgiler dersinin değerleri arasında yer aldığı görülmektedir. Bu anlamda vatandaşlık eğitimi değerleri kazandırmada önemli bir işlev sahibidir. Tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi derslerinin çok disiplinli bir yaklaşımla Sosyal Bilgiler adı altında ilk kez ABD'nde okullarda bir ders olarak okutulmaya başlandığı düşünülecek olursa tarih, coğrafya ve vatandaşlık disiplinlerinin Sosyal Bilgiler dersi için bir çıkış noktası olduğu görülmektedir. Bu bakımdan bu çalışmada, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin değerleri kazandırmada bu disiplinleri ilk sıraya koymaları önem taşımaktadır. Ancak coğrafya disiplinin değerleri kazandırmadaki önemi açısından bakılacak olursa öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitiminde en etkili gördükleri ikinci disiplin olarak coğrafya disiplinini belirttikleri görülmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmenleri coğrafya disiplinini önemli görme nedenlerini coğrafya ile vatandaşlık bilincinin kazanılması, coğrafya disiplininin konularının öğretiminin diğer disiplinlere göre daha kolay

olması, programın tüm disiplinlere eşit yaklaşması ve coğrafyanın Sosyal Bilgilerin temelini oluşturması ile ilişkilendirmektedirler.

Araştırmanın sonuçlarından yola çıkılarak şu öneriler getirilebilir:

- Sosyal Bilgiler öğretmenleri coğrafya disiplinini sadece bir disiplin/bilim dalı olarak görmemelilerdir. Öğretmenlerin derslerinde coğrafya biliminin eğitim rolü olduğunu da düşünerek hareket etmeleri gerekmektedir. Böylece coğrafya biliminin sadece bilgi boyutunun değil; beceri ve değer boyutlarının da olduğu göz önünde bulundurulacaktır.
- Sosyal Bilgiler öğretmenlerine değerler eğitimi yöntemlerinin kazandırılması önemli görülmektedir. Öğretmenler Sosyal Bilgiler derslerinde değerler eğitimi yöntemlerini aktif öğrenme yöntem ve teknikleri ile birleştirerek daha etkili bir değerler eğitimi sağlayabilirler.
- Bu çalışmada coğrafya bilimi ve vatandaşlık eğitimi arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran sonuçlar elde edilmiştir. Daha sonra yapılacak çalışmalarda coğrafya ve vatandaşlık eğitimi arasındaki ilişki üzerine farklı boyutlarda araştırmalar yapılabilir.
- Yapılan incelemelerde coğrafya ve değerler eğitimi üzerine yeterli düzeyde çalışmanın bulunmadığı fark edilmiştir. Coğrafya ve değerler eğitimi üzerine farklı çalışmaların yapılması coğrafya biliminin eğitim boyutunu daha da güçlendirerek coğrafyayı sadece bilgi boyutlu olma özelliğinden kurtaracaktır.

#### KAYNAKÇA

- Akbulut, G. (2004). Coğrafya ve aktif öğretim yöntemleri. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 65-77.
- Ambarlı, A. (2010). Türkiye’de Cumhuriyet’ten günümüze Sosyal Bilgiler programları (değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler), Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Artvinli, E. ve Kaya, N. (2010). 1992 uluslararası coğrafya eğitimi bildirgesi ve Türkiye’deki yansımaları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 22, 93-127.
- Atasoy, T. ve Koç, H. (2015). Coğrafya öğretiminin aktif vatandaşlık eğitimindeki rolü: öğretim üyesi görüşleri. *Journal of World of Turks*, 7(2), 113-131.
- Balcı, F. A., Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim Sosyal Bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 195- 213.
- Başaran, T. (2007). İlköğretim okullarında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi programının uygulanışına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E. & Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Geliştirilmiş 13. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Can Aran, Ö. & Demirel, Ö. (2013). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 151-168.
- Can Yaşar, M., İnal, G., Uyanık, Ö. & Yazıcı, H. (2012). Okul öncesi dönemde coğrafya eğitimi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 75-87.
- Catling, S. (2001). İlköğretimde coğrafya önemlidir!. Seçil Şenyurt (Çeviri), *Coğrafya Eğitimi Dergisi*, 1(1), 29-36.
- Çatak, M. (2016). Sosyal bilgiler programlarının tarihi gelişimi. Selçuk Şimşek (Ed.) içinde, *Sosyal bilgiler öğretimi (1-26)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çengelci, T., Hancı, B. & Karaduman, H. (2013). Okul ortamında değerler eğitimi konusunda öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 33-56.
- Çiftçi, Taner (2016). *Coğrafya'da Değer Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çifçi, T. ve Eser Ünalı, Ü. (2014). Coğrafya öğretmenlerinin değer eğitiminin mevcut durumu ile ilgili görüş ve düşünceleri. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6(2), 81-99.
- Demircioğlu, İ. H. & Tokdemir, M. A. (2008), Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(15), 69-88.
- Deveci, H. & Selanik Ay, T. (2009). İlköğretim öğrencilerinin günlüklerine göre günlük yaşamda değerler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/6, 167-181.
- Doğanay, H. ve Sever, R. (2011). *Genel ve Fiziki Coğrafya*. 9. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Erden, M. (tarihsiz). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Kitapçılık-Yayıncılık.

- Güven, S. (2011). Sosyal bilgiler dersinde vatandaşlık eğitimi ve vatandaşlık eğitiminde modeller. Refik Turan, Ali Murat Sünbül, Hakan Akdağ (Ed.) içinde, *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar-II* (35-58). Ankara: Pegem Akademi.
- Hernando, A. (1998). Values in geography education and teacher training. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 7(2), 168-174.
- İbret, B. Ü., Karatekin, K. ve Avcı, E. (2015). Sosyal Bilgilerde değerler öğretiminin değerler eğitimi açısından önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 207, 5-23.
- İnce, Z. (2015). Ortaöğretim Coğrafya dersi 10. sınıf müfredatının yaşadığımız çevreyi tanımaya katkısının incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 31, 330-344.
- Ikwumelu, S. N., Basse, M. E. & Oyibe, O. A. (2015). Social studies education and the need for value-based education in Nigeria. *British Journal of Education*, 13(11), 63-74.
- Kabapınar, Y. (2012). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Karatekin, Gençtürk & Kılıçoğlu (2013). Öğrenci, Sosyal Bilgiler öğretmen adayı ve öğretmenlerinin değer hiyerarşisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(14), 411-459.
- Keçe, M. ve Merey, Z. (2011). İlköğretim Sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinlerarası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 110-139.
- Keleş, H., Işık, H. ve Erol Şahin, A. N. (2016). Sosyal bilgiler, topluma hizmet ve vakıflar. Dursun Dilek (Ed.) içinde, *Sosyal bilgiler eğitimi* (519-541). Ankara: Pegem Akademi.
- Kim, D. (2002). Geography and communities. R. Gerber, M. Williams (Eds.) in, *Geography, culture and education* (145-156). Kluwer Academic Publishers.
- Kolnik, K. (2011). Coming together: Geography and citizenship education for sustainable living. *Metodički Obzori* 16, 7/3, 17-24.
- Lockton, H. A. (1990). Geography's impact on human values. *Advantist Education*, 10-44.
- MEB, (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6.-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu*. Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara.
- MEB, (2011). *Coğrafya Öğretim Programı (9,10, 11 ve 12. Sınıflar)*. Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.



- Meydan, A. (2011). Sosyal bilgilerde coğrafyanın yeri ve önemi. Refik Turan, Kadir Ulusoy (Ed.) içinde, *Sosyal bilgilerin temelleri (158-173)*. 2. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk Demirbaş, Ç. (2013). Coğrafya öğretmenlerinin toplumsal değer yönelimi açısından ekolojik ikilemlere ilişkin tutumları: Kırşehir örneği. *International Journal of Social Science*, 6(2), 1721-1736.
- Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. Cemil Öztürk (Ed.) içinde, *Sosyal bilgiler öğretimi (1-31)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, Ç. (2004). Ortaöğretim coğrafya öğretmenlerinin öğretim yöntem ve teknikleri kullanabilme yeterlilikleri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 75-83.
- Öztürk, M. (2015). Değişen dünyada coğrafya. *Coğrafya Eğitimi Dergisi*, 1(1), 21-28.
- Pawney, J., Cullen, M. A., Schapp, U., Glissov, P., Johnstone, M. & Munn, P. (1995). Understanding Values Education in the Primary School. *University of Glasgow*.
- Safran, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. Bayram Tay, Adem Öcal (Ed.) içinde, *Sosyal bilgiler öğretimi (1-18)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Shaw, G. (2005). Mapping the terrain-values education and geography. *Reprinted with permission from Geography Teachers' Association of Victoria Inc.*, 33(3).
- Sözer, E. (2009). Sosyal Bilgiler programının amaçları, ilkeleri ve temel özellikleri. Gürhan Can (Ed.) içinde, *Sosyal bilgiler öğretimi (17-34)*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Taşdemir, A. (2012). Değerlere İlişkin Türkiye, Irak ve Suudi Arabistan örneklemindeki Türk öğrencilerin görüşlerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1707-1736.
- Taşlı, İ. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde coğrafya eğitimi. Selçuk Şimşek (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi (221-244)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tay, B., Durmaz, F. Z.ve Şanal, M. (2013). Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(1), 67-93.
- Thornberg, R. & Oğuz, E. (2013). Teachers' views on values education: A qualitative study in Sweden and Turkey. *International Journal of Educational Research*, 59(1), 49-56.

- Topçu, E. (2013). Sosyal Bilgiler dersinde coğrafya kazanımlarının gerçekleştirilmesinde öğretmenlerin tercih ettiği yöntemler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 28, 331-369.
- Ünal, Ç. ve Çelikkaya, T. (2004). İlköğretim I. kademe sosyal bilgiler dersi coğrafya konularının öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler ile bunların uygulanma sıklığı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11, 151-166.
- Wiersma, W. & Jurs, S. G. (2005). *Research methods in education: In introduction*. 8. Edition. Boston: Pearson Education.
- Yazar, T. (2014). Toplumsal yaşam ve değerler. Refik Turan, Kadir Ulusoy (Ed.), *Değerler eğitimi (95-114)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış. *TÜBAR XIX*, 499-522.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yiğittir, S. & Keleş, H. (2011). Sosyal Bilgiler dersinde değer eğitime ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 189, 144-155.

#### EXTENDED ABSTRACT

The social studies lesson can be described as an interdisciplinary field of education that grounds on social sciences. Geography is one of the disciplines in social studies. It is known that the subject area of geography is the relationships between earth and people. With the help geography, we gain a spatial perspective on the world we live in. We develop shared information systems and value judgements with the communities in the same geographic area. This not only shows that geography has an educational dimensional but also reveals that it forms a values system within its own framework. The aim of this study is to present the social studies teachers' opinions on the role of geography within values education in social studies lessons. The study adopts the qualitative research tradition. It involved 31 social studies teachers working in the Kastamonu province in 2013-2014 academic year and the data were collected through semi-structured interviews with these teachers. The social studies teachers participating in this study stated that environmental awareness, cultural heritage awareness, responsibility and patriotism values listed in the programme could be gained through the discipline of geography. They pointed out that these values could be taught with the help of technology and via field trips and observations. They associated the values related to the discipline of geography with the learning domains of People, Places and Environments, Production, Distribution and Consumption and Culture and Heritage. The teachers also stated that geography helped pupils to familiarise the world and his/her environment and to gain environmental awareness. The social studies teachers described the discipline of geography as the second most effective discipline in teaching values in social studies lessons. In the light of the findings of this study, the following suggestions

are listed: it should be taken into consideration that geography has not only the knowledge dimension but also the skills and values dimensions; social studies teachers need to be trained for values education methods; and further studies need to be conducted on geography and values education.

**Keywords:** Social studies, the discipline of geography, values education.

Karasu Avcı, E. (2016) Sosyal Bilgiler dersinde değerler eğitiminde coğrafya disiplinin rolü. , *Araştırma ve Deneyim Dergisi (ADEDER)*, 3 (1), 1-23. <http://dergipark.gov.tr/adeder/issue/27214/286342>

# 2016 ORTAÖĞRETİM TARİH DERSİ TASLAK PROGRAMINDA YER ALAN BAZI KAVRAMLARLA İLGİLİ TARİH ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ: 11. SINIF TASLAK PROGRAMI ÖRNEĞİ\*

THE IDEAS OF HISTORY TEACHERS ABOUT 2016 SECONDARY EDUCATION HISTORY  
COURSES CURRICULUM DRAFT: THE CASE OF 11<sup>TH</sup> GRADE CURRICULUM

## Araştırma Makalesi

Nurten KOLCU<sup>1</sup>

Muhammet AVAROĞULLARI<sup>2</sup>

Alper DEMİR<sup>3</sup>

*Makale gönderim tarihi 5 Ocak 2017*

*Makale kabul tarihi 17 Ocak 2017*

### Özet

Günümüzün hızla değişen çağına ayak uydurup, olumlu bir değişim ve gelişim içinde yolumuzu çizebilmenin en önemli yollarından biri de tarih bilgisi ve bu bilgiyi etkili bir şekilde kullanmaktan geçmektedir. İçinde bulunulan çağı anlayıp değerlendirebilmek, etrafımızda meydana gelen olayların ardındaki sosyal- kültürel, ekonomik ve siyasi gelişmelere akılcı bir bakış açısıyla bakıp, çözüm sunabilmenin yolu sahip olunan tarih bilgisidir. Tarih, olayların tarihlerinin, kişilerinin veya anlaşma maddelerinin yorum yapmaksızın ezberlenmesi, sınavda ezberlenen bilginin kullanılıp sonrasında unutulması için var olan bir ders olmamalıdır. Tarih eğitiminin etkili bir şekilde kendisine yüklenen görevi gerçekleştirebilmesi için tarih müfredatının (program) teknolojik gelişmeler doğrultusunda geliştirilmesi gereklidir. Tarih öğretim programları cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze dek birçok değişikliğe uğramıştır. Bunlardan sonuncusu ise 2016 yılında hazırlanan ve öğretmenlerin görüşüne de sunulmuş olan 9, 10, 11 ve 12. sınıfları kapsayan Ortaöğretim Tarih Dersi Taslak Programıdır. Bu araştırmanın amacı 2016 yılında hazırlanmış olan Ortaöğretim Tarih Dersi Taslak Programı'nda yer alan 11. Sınıf Öğretim Programı'nın bazı kazanım ve alt kazanımlarına öğretmenlerin ne kadar hazır olduğunu ve düşüncelerini öğretmen görüşleri ile belirlemektir. Çalışma nitel bir araştırmadır. Veri toplama aracı yarı yapılandırılmış bireysel görüşmedir. Çalışma grubunu Muğla İli ortaöğretim okullarında görev yapan tarih öğretmenleri oluşturmaktadır. Katılımcılar elverişli örnekleme ile seçilmişlerdir. Görüşüne başvurulmuş tarih öğretmenlerinin tarih taslak programını genel olarak incelememiştir. Öğretmenlerin, araştırma konusu olan 11. sınıf programını bu haliyle olumsuz buldukları, araştırmaya konu olan kazanımlar ve alt kazanımlarda sunulan yeni kavramlar konusunda yeterli eğitim ve bilgilerinin olmadığı ortaya konmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Tarih programı, tarih öğretimi, kazanımlar, tarih öğretmeni görüşleri

### Abstract

The way of positive change and progress for keep pace with modern world comes from understanding historical information correctly. The knowledge of history give us to understand world and situations that happen around ourselves. The study of history could not be explained as a memorising of information about treaties, times etc. For create good history class for students to understand these curriculum must be change based upon new technologies. History class curriculum changed over time starting from Republican Era to today. The last one is called Secondary Education History Courses Curriculum Draft that opened for the views of the teachers regarding changes about 9<sup>th</sup>, 10<sup>th</sup>, 11<sup>th</sup>, and 12<sup>th</sup> grades in 2016The main purpose of this research is to reveal to what level the teachers are ready to teach some educational attainments prescribed for the 11<sup>th</sup> grade in the Secondary Education History Courses Curriculum Draft by receiving opinions of the teachers. The research is a qualitative research. The data collected through semi structured individual interviews. The participants of the study are history teachers in the secondary schools of the province of Muğla. The participants are selected for

\* Bu çalışmanın bir bölümü 1-3 Eylül 2016 tarihlerinde Muğla'da gerçekleştirilen 4. Uluslararası Tarih Eğitimi sempozyumunda sunulmuştur

<sup>1</sup> Tarih Öğretmeni, Şehit Öğretmen Sezgin Keçeci Çok Programlı Anadolu Lisesi, [kolcun@mynet.com](mailto:kolcun@mynet.com)

<sup>2</sup> Yrd. Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, [muhammet@mu.edu.tr](mailto:muhammet@mu.edu.tr)

<sup>3</sup> Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Sınırteke Ortaokulu, [alperdemir09@yandex.com](mailto:alperdemir09@yandex.com)



their convenience to reach. The study revealed that most of the participants has not reviewed the draft curriculum. They perceive the draft curriculum negatively as its current structure. Lastly, they do not have satisfactory training and knowledge about the new concepts presented in the draft curriculum.

**Keywords:** History curriculum, history learning, acquirements, history teacher view

## GİRİŞ

Bir milletin hafızası olarak kabul edilen tarihin farklı tanımları yapılmaktadır. “Geçmişin belgelere dayandırılarak akılcı bir yöntemle toplanmış bilgisi”, “Geçmişteki olayları, yer, zaman ve failleri göstererek, kaynaklara dayalı olarak, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen bilim dalıdır.” “Geçmişten bize ulaşan, günümüzde ortaya çıkan tenkitçi ve yorumcu bir anlayışla incelenen kalıntılar.”, “Geçmişte olan hadiseler hakkındaki belgelerin verileri” (Metin, t.y. :2-5). Caar tarafından (2004: 35) ise, tarihçi ile olguları arasında kesintisiz bir karşılıklı etkileşim süreci, bugün ile geçmiş arasında bitmez bir diyalog olarak tanımlanmıştır. Jenkins’e göre tarih, tarihçilerin eseridir. Çünkü geçmiş olup bitmiştir ve tarihçiler tarafından çeşitli araçlar aracılığıyla gerçek olaylar olarak değil, kitap, makale, film vs. olarak geri getirilebilir (2011: 29). Tarih bir milletin geçmişten bugüne bıraktığı mirastır. Bir milletin kendine has özelliklerinden oluşan kültürün içindeki her şeydir. Kültür, tarih aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Tarih genç kuşakların geçmişten güç aldıkları bir dayanak noktasıdır. Geçmişten alınan güç geleceğe güvenle bakabilmeyi sağlamaktadır. İçinde bulunan zamanı doğru değerlendirip geleceğimizi planlayabilmek, doğru ve etkili politika üretebilmek için tarih bilmek gerekmektedir (Kolcu, 2016: 69). Collingwood’ a göre tarih insanın kendisini bilmesi içindir. Böylece insan olmanın ne demek olduğunu, ne tür bir insan olduğumuzu ve insanın biz olduğumuzu biliriz. Tarihin değeri, insanın geçmişte ne yaptığını, şimdi de ne olduğunu göstermesinden kaynaklanmaktadır (2015: 42).

Tarih, bilimsel bir çalışma alanı olduğu gibi, okullarda okutulan sosyal bir bilim disiplini. Bu yönüyle de tarih öğretimi karşımıza çıkmaktadır. Tarih öğretimi, formal eğitim kurumları aracılığıyla, tarih biliminin gereği olan bilgi, tutum ve davranışları öğrencilere kazandırmayı amaçlamaktadır. Tarihin öğretiminde iki yaklaşım söz konusudur. Bunlardan birincisi, geleneksel anlayış doğrultusunda, vatandaşlık ve kimlik aktarımı amacıyla öğretilmesidir. Böylece öğrencilerin içinde yaşadığı toplumu, değerlerini, kültürünü tanıyıp benimseyerek iyi vatandaş olması hedeflenmektedir. İkincisi ise, öğrencilere bilimsel bakış açısı ve üst düzey düşünme beceri ve niteliklerin kazandırılması yaklaşımıdır. Bu şekilde öğrencilerin tarih bilim insanı gibi hareket ederek bilimsel bilgiye ulaşması sağlanacaktır. Öğrenciler, bilimsel düşünebilme, kanıtları kullanarak çıkarımda bulunma ve sonuca ulaşma becerilerini edineceklerdir. Bu becerilerin geliştiği öğrenciler kendilerine çeşitli araçlar vasıtasıyla ulaşan bilgileri doğrudan kabullenmek yerine sorgulamaya gidecekler, demokratik sistemin ihtiyaç duyduğu bireyler olarak yetişeceklerdir. Demokratik ve teknolojik olarak gelişmiş ülkeler her iki yaklaşımı birleştirip uygulama yolunu tercih etmektedirler (Demircioğlu, 2005: 14).

Günümüzün hızla değişen çağa ayak uydurup, olumlu bir değişim ve gelişim içinde yolumuzu çizebilmenin en önemli yollarından biri de tarih bilgisi ve bu bilgiyi etkili bir şekilde kullanmaktan geçmektedir. İçinde bulunan çağı anlayıp değerlendirebilmek, etrafımızda meydana gelen olayların ardındaki sosyal- kültürel, ekonomik ve siyasi gelişmelere akılcı bir bakış açısıyla bakıp, çözüm sunabilmenin yolu sahip olunan tarih bilgisidir. Tarih, olayların tarihlerinin, kişilerinin veya anlaşma maddelerinin yorum yapmaksızın ezberlenmesi, sınavda ezberlenen bilginin kullanılıp sonrasında unutulması için var olan bir ders olmamalıdır. Tarih eğitiminin etkili bir şekilde kendisine yüklenen görevi gerçekleştirebilmesi için tarih müfredatının (program) dünyadaki yenilikler ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda geliştirilmesi gerekmektedir (Metin, t.y. 12).

Eğitim bireyde davranış değişikliği olarak tanımlanmaktadır. Tarih eğitimi ile de tarih biliminin ortaya koymuş olduğu bilgi, tutum ve becerileri davranış haline getirmiş bireyler yetiştirmek amaçlanmaktadır. Bunun için tarih öğretim programına ihtiyaç vardır. Ülkemizde tarih bir ders olarak 19. yüzyılın ikinci yarısından bu yana okutulmaktadır. Başlangıçta gelenekselci ve davranışçı bir bakış açısıyla hazırlanıp uygulanan tarih müfredat programları ile bunlar doğrultusunda hazırlanan ders kitapları birçok sorunu da beraberinde getirmiştir (Dinç, 2006: 266).

Tarih öğretimine yönelik eleştiri ve öneriler doğrultusunda tarih programı alanında çeşitli zamanlarda değişiklikler yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir (Ceylan, 2009: 10). Cumhuriyet döneminin ilk lise programı 1924 Lise Müfredat Programı olmuştur (Koçak, 1998: 78). Bu programda İslam tarihi ve medeniyetine yer verilmemiş, Genel tarih ve Avrupa tarihi ağırlıklı olarak alınmıştır. 1927 yılında bir takım radikal değişiklikler yapılmıştır. Türk tarihi merkeze alınarak düzenlemeler yapılmıştır. Millet Mekteplerinin açılması üzerine buralarda tarih dersleri genel olarak tarihî menkıbe ve muhasebe anlatma şeklinde olmuştur. 1952 ve 1973 Lise Müfredat Programlarında sınıflara göre konu dağılımı verilmesine rağmen, öğretim yöntem ve teknikleri üzerinde durulmamıştır (Ceylan, 2009: 10). 1976 Lise Tarih Programı, Tarih Öğretiminin Amaçları, Açıklamalar ve Konular başlıkları altında verilmiştir. Talim Terbiye Kurulunca kabul edilen Ortaöğretim Kurumları Tarih Programı 1983- 1984 öğretim yılından itibaren uygulamaya konmuştur. Amaçlar, Lise Tarih Programına 1971 yılında girmiştir (Koçak, 1998: 101). 1981 yılında Türk İnkılap Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Programlarında değişiklik yapılmıştır. 1982 yılında dersin adı Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük olarak değiştirilmiştir. Lise I, II ve III. sınıflarda okutulan 1983 Tarih Programı, Köstüklü'nün değerlendirmesine göre ilköğretim tarih müfredatının biraz genişletilmiş ve derinleştirilmiş tekrarıdır. 1992 yılında Osmanlı Tarihi 1-2, Genel Türk Tarihi 1-2-3 ile Tarih 1-2 dersleri kabul edilmiştir. 1998'de Ders Geçme ve Kredi Sistemine göre dönemler esas alınarak hazırlanan ve Sınıf Geçme Sisteminde uygulanan program, Tebliğler Dergilerinde gerekli açıklamalar verilerek düzenlenmiş ve uygulamaya geçilmiştir (Ceylan, 2009: 11).

2003 yılından itibaren Türk Eğitim Sistemi'nde köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Geleneksel davranışçı eğitim yaklaşımından çağdaş yapılandırmacı anlayışa geçişin önemli adımları atılmıştır. Uzun zamandan bu yana Milli Eğitim Temel Kanunu'nda belirtildiği şekilde yeni nesillerin Türk Eğitim Sistemi'nin genel amaçları doğrultusunda yetiştirilmediği ekonomik ve siyasi çevreler ile kamuoyunda dile getirilmiştir. Milli Eğitimin temel amaçlarını kapsayacak, aynı şekilde çağdaş yaklaşımlara göre ilk ve ortaöğretim programlarının hazırlanması Talim Terbiye Kurulu'na verilmiştir. TTK, ilköğretimden başlayacak şekilde gerekli düzenlemeleri yapmıştır. 2008-2009'dan itibaren ortaöğretim 9. sınıf öğretim programı uygulamaya girmiş, 10. sınıf ve sonrası ise 2007 yılından sonra hazırlanmıştır.

2007 yılı ve sonrasında uygulamaya konmuş olan Tarih 9, 10, 11 ve Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi derslerinin programları yapısal ve uygulama süreçleri bakımından eleştirilmiştir. Bu eleştiriler kısaca şu noktalarda toplanmaktadır:

- \*Yapılandırmacı anlayışa göre hazırlanmış olmasına rağmen konu içeriğinin çok yoğun olması,
- \* Belirlenen kazanım kapsamının genişliği nedeniyle planlama ve uygulamada yaşanan sıkıntılar
- \* Tarihsel düşünme becerilerinin ve değerlerin hangi kazanımla ilişkili olduğunun, nasıl verilebileceğinin belirsizliği,
- \* Programın öğrenci merkezli ve etkinlik temelli olmasına rağmen bunların nasıl planlanıp-uygulanacağı, ölçme-değerlendirmenin nasıl yapılacağına açık olmaması,
- \* Programın uygulamasına yönelik açıklamada ölçme- değerlendirmeyle ilgili bilgilerin, öğretmenlerin planlama ve uygulamasında fazla anlaşılıyormuş olmasıdır (Şimşek, 2016: 317).

Var olan programı iyileştirme yerine 2015 yılında yeni bir program yapılma sürecine girilmiş, araştırma konusunu oluşturan Taslak Tarih Dersi Öğretim Programı ortaya çıkmıştır. Taslak programın giriş bölümünde önceki programın kronolojik bir anlayışla ve geniş bir içerikle sunulmasının yapılandırmacı anlayışla çeliştiği, öğrencilere günlük hayatta kullanabilecekleri becerileri kazandıramadığı belirtilmiştir. 9-12. Sınıflar Tarih Dersi Öğretim Programı'nın, sosyal bilimlerin farklı dallarının perspektif ve terminolojisinden yararlanan tematik bir yaklaşımla hazırlandığı üzerinde durulmuştur. Programın genel amaçları 19 madde olarak verilmiştir. Programın vizyonu bölümünde ise, 11 ve 12. sınıf tarih dersleri öğretim programlarının daha derinlikli bir içerikle düzenlendiği, çünkü 9. ve 10. sınıf tarih derslerini alarak belirli bir temele sahip olacaklarının dikkate alındığı üzerinde durulmuştur (MEB, 2016: 2).

Araştırmaya dahil edilen kavramlar, 11.sınıf "Âlem ve İnsan Tasavvuru" adını taşıyan 1. ünite içinden belirlenmiştir. Bu ünite için şöyle bir açıklama yapılmıştır: "Bu ünite de öğrencilerin, Osmanlı medeniyetine zemin oluşturan âlem ve dünya tasavvurunun soyut ve genel ilkelerini kavramlar

temelinde öğrenmeleri, Osmanlı medeniyetinin İslam düşünce geleneği ve kâdim dünya tasavvurları ile bağlantılarını fark etmeleri, insanı insan yapanın onun kendini ve parçası olduğu hayatı anlama ve bilme çabası olduğunu anlamaları ve bu kazanımlar ile çağdaş dünyada birey ve toplum hayatındaki sorunları bütüncül bir bakışla sorgulayabilmeleri amaçlanmıştır” (MEB, 2016; 57).

Bu araştırmanın amacı 2015 yılında hazırlanmış olan Ortaöğretim Tarih Dersi Taslak Programı’nda yer alan 11. Sınıf Öğretim Programı’nın bazı kazanım ve alt kazanımlarına öğretmenlerin ne kadar hazır olduğunu (bazı kazanım ve alt kazanımlarda geçen kavramların öğretmenlerde ne çağrıştırdığını ve ), öğretme konusunda ne düşündüklerini öğretmen görüşleri ile belirlemektir. Bu amaçla öğretmenlere EK 1’de yer alan sorular yöneltilmiştir.

## YÖNTEM

### Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada nitel araştırma veri toplama ve analiz yöntemleri kullanılmıştır. Tarih öğretmenlerinin görüşlerini daha derinlemesine elde etmek için açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Açık uçlu görüşme sorularıyla ilgili olarak uzman görüşü alınmıştır. Görüşmeler, katılımcılar ile yüz yüze ve onların belirledikleri ortamlarda yapılmıştır. Görüşmeler katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Ses kayıtlarının Microsoft Word programında kelimesi kelimesine metinleri çıkarılmıştır. Katılımcıların görüşlerine ilişkin bütüncül bir bakış açısı kazanmak amacıyla her görüşme metni baştan sona okunmuştur.

Öğretmenlerin kendilerine verilen kavramlar hakkındaki bilgi düzeylerine ilişkin değerlendirmeler yapabilmek için kaynak taraması yapılmış ve her bir kavrama ilişkin tanımlar oluşturulmuştur. Bu tanımlara dayanarak öğretmenlerin kavramları doğru tanımlayıp tanımlayamadıklarına ilişkin yüzde ve frekans tabloları oluşturulmuştur. Daha sonra öğretmenlerin kendilerini bu kavramları öğretmek için yeterli hissedip hissetmedikleri sorulmuş ve verilen cevapların yüzde ve frekans tabloları oluşturulmuştur.

Araştırma bulgularının toplanan verilere dayalı olarak ortaya çıktığını göstermek ve katılımcıların görüşlerini betimlemek amacıyla görüşme metinlerden doğrudan alıntılar yapılmıştır.

### Çalışma grubu (Katılımcılar)

Araştırmanın çalışma grubunu 2015-2016 öğretim yılında Muğla ilinde ortaöğretim kurumlarında görev yapan 15 tarih öğretmeni oluşturmuştur. Araştırma etiği katılımcıların kimliklerinin gizlenmesini gerektirdiği için, katılımcıların kimliklerini korumak amacıyla her bir katılımcıya Öğretmen 1 (Ö-1)- Öğretmen 15 arasında değişen rumuzlar verilmiştir.

**Tablo 1; Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler**

Rumuz	Cinsiyet	Mezun Olunan Alan	Mesleki Kıdem	Bitirilen Öğretim Programı
Ö 1	Kadın	Eğitim Fak.	21 ve üstü	Lisans
Ö 2	Kadın	Fen- Edebiyat	21 ve üstü	Lisans
Ö 3	Kadın	Fen- Edebiyat	21 ve üstü	Lisans
Ö 4	Kadın	Eğitim Fak.	16- 20 yıl	Lisans
Ö 5	Kadın	Eğitim Fak.	11- 15 yıl	Lisans
Ö 6	Kadın	Fen- Edebiyat	6- 10 yıl	Lisansüstü
Ö 7	Erkek	Fen- Edebiyat	6- 10 yıl	Lisansüstü
Ö 8	Kadın	Eğitim Fak.	11- 15 yıl	Lisans

Ö 9	Erkek	Fen- Edebiyat	11- 15 yıl	Lisansüstü
Ö 10	Kadın	Eğitim Fak.	0- 5 yıl	Lisans
Ö 11	Erkek	Diğer	21 ve üstü	Lisans
Ö 12	Erkek	Fen- Edebiyat	21 ve üstü	Lisansüstü
Ö 13	Erkek	Eğitim Fak.	21 ve üstü	Lisans
Ö 14	Kadın	Eğitim Fak.	21 ve üstü	Lisansüstü
Ö 15	Erkek	Eğitim Fak.		Lisansüstü

Verilere göre görüşmeye katılan öğretmenlerin onbiri 10 yıl ve üstü kıdemde olup deneyimli öğretmenlerdir.

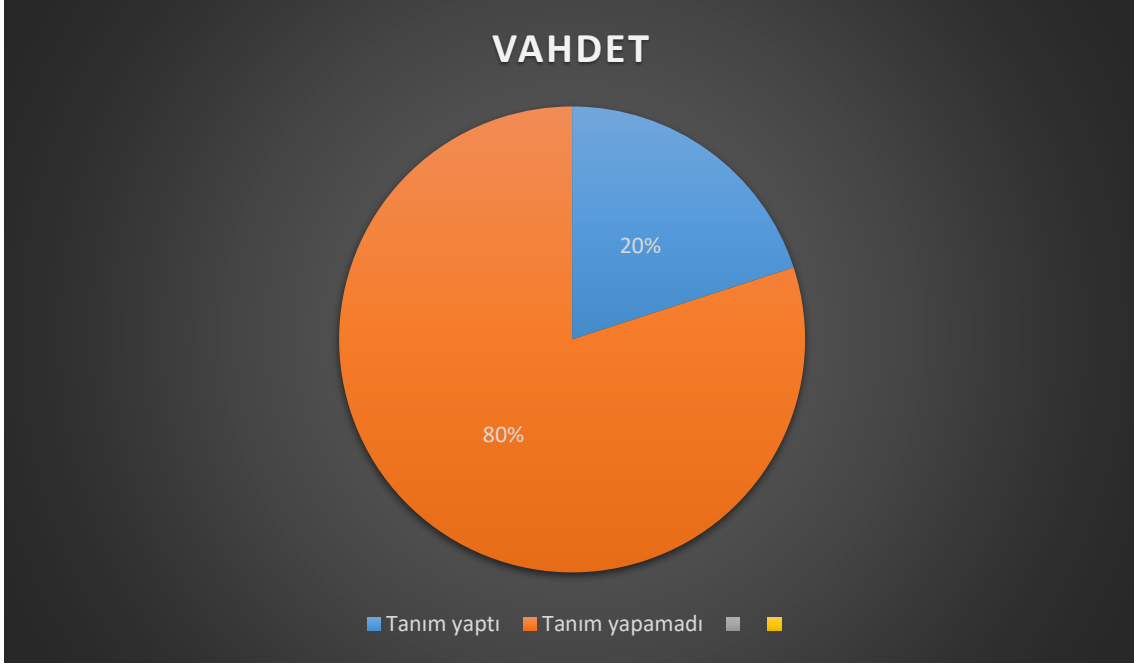
### BULGULAR VE TARTIŞMA

1. soruda yer alan vahdet/ birlik kaynaklarda kısaca şu şekilde yer almaktadır; Allah'ın birliği. Tasavvufta gerekli olan vahdet, kesret içinde olandır. Yani halk ile birlikte, iş- güçle meşgulken bile herkesin ve her şeyin Allah'ın kudreti ile olduğunu kavrayabilmektir. Buradan vahdet-i vücut nazariyesi doğmuştur. Vahdet-i vücut bütün varoluşun, Allah'ın esma ve sıfatlarından ibaret olduğu görüşüne dayanır. Vücut birdir, O da Allah'ın vücududur. Bütün varlıklarda çeşitli şekillerde ortaya çıkan da O'dur. Her şey O'nun varlığı ve birliğine işaret eder (Pala, 1989; 471). Vahdet, çokluğun hakiki bir varlığı olmadığını kavrayıp, var olarak sadece Hakk'ı görmektir (Uludağ, 1991; 285). Hakk'ın biri görünen evrene yansımış, diğeri yansımamış iki yönü bulunmaktadır. Böyle bakıldığında bütün varlık "Bir" dir. Örneğin Kur'an, insan ve evren aynı gerçeğin farklı yansımalarıdır. Çünkü hepsi Hakk'ın sözüdür. Kur'an O'nun peygamberler aracılığıyla insanlara ulaştırmış olduğu sözü iken insan ve evren de O'nun "ol" sözüyle yaratıldıklarından, O'nun sözleridir (Küçük, 2011; 145).

Vahdet/ birlik kavramı için 5 öğretmen Allah'ın varlığı-birliğini anladıkları cevabını verirken 4 öğretmen İslam felsefesindeki Vahdet-i vücudu hatırladıklarını belirtmiş, açıklama yapmamışlardır. 1 öğretmen de Tanrıyla bir olma şeklinde cevaplamıştır. 2 öğretmen birlik beraberlik ... olarak ifade etmiştir. 3 öğretmen cevaplamamış veya bilmediğini belirtmiştir. Ö 1 "Tanrı'yla bir olmayı anlıyorum. Özelden bunları Ahmet Yesevi ve Yunus Emre'de biliyorum. Örnek olarak bunları verebilirim." Ö 4 "Allah'ın birliğidir herhalde, bilmiyorum." Ö 5 " Birlik deyince aklıma önce Allah geliyor yani Allah'ın birlik sıfatı aklıma geliyor. Her şeyin bir yerde toplanması, bütün varlıkların aynı yerde toplanması aklıma geliyor. Varlık olarak da yine, varlıklar farklı unsurlardan meydana gelmiştir ama sonuçta içeriğindeki maddeler de benzer yani birbirine. Bu anlamda bazı maddelerinde aynı şeyden birden çoğaldığını da söyleyebiliriz. Bunu ruh yani manevi olarak da açıklarsak eğer insanların da sonuçta Adem'den(Hz. Adem) çoğaldığımızı göre biz de birden çoğalmış durumdayız. Ve ruhumuzda yine aynı şekilde Allah tarafından bize üflendiğine göre insan aynı özelliklere sahip olduğuna göre ruh dediğimiz yapı da evet birden çoğalmış görünüyoruz, insan olarak da varlık olarak da ." Ö 12 " Allah'ın varlığı, birliği, tek olması. Kuran-ı Kerim'de İhlas suresinde geçiyor Allah'ın tek olduğu ile ilgili. Burada kastedilen de budur. " Ö 13 "Birlik, beraberlik anlamında. Farklı görüşlere sahip olunsu bile belli konularda görüş birliğine varmak anlamında anlıyorum." Ö 12 ve Ö 13 öğretme konusunda kendilerini yeterli gördüklerini belirtmiştir.

Buna göre öğretmenlerin vahdet konusunda az da olsa bilgisi olduğu görülmekte ama tanımlama açıklama, örneklendirmede yeterli olmadıkları cevaplarından anlaşılmaktadır.





2. soruda yer alan Kesret, "Bir olan Hakk'ın isim ve sıfatlarıyla tecelli edip çokluk halinde görünmesi..."(Uludağ, 1991; 285). Denizin vahdeti, dalgaların kesreti, dalgalar göze çok görünebilir ama denizden birer parçadırlar ve ondan ayrı düşünülemezler (Pala, 1989; 43). Tek varlık Allah'tır. Diğer yaratılmışlar bunun bilinmesi içindir. Görülebilen her şey Allah varlığının sıradağlar gibi devamlı görünüşünden ibarettirler. Duvarları aynadan bir odaya giren insan sayılamayacak kadar çok kendini görür ama o görüntüler gerçek varlık değildir. Odada yalnız bir insan vücudu bulunmaktadır. Görmekte olduğumuz tüm yaratılmışlar, aslında mutlak fakat tek varlık olan Allah'ın türlü hayalleridir (Banarlı, 1987; 120).

Kesret/ çokluk ifadesine 12 öğretmen "bilmiyorum, açıklayamam, ifade edemiyorum şeklinde cevap vermiştir. Ö 5 " sonuça her şey birden çoğalmış, günümüzde de öyle, işte bir tane yapıyoruz, ondan çoğaltıyoruz, birlikten çokluk ortaya koyuyoruz. Örneğin bir tek ağaçtan yapılan birden fazla madde, ya da bir demirden bir maddeden yapılan birden fazla malzeme, alet ya da insandan bahsedersenek

insanın da bir hücreden çoğalması gibi. Ö 12 “Arapça kesir kelimesinden türeme. Çokluk ifade ediyor. Bur(a)da programı bilmediğim için kesin bir hüküm söyleyemiyorum.” Ö 15 “Kesret çokluk anlamındadır. Allah var edendir ve yok olması düşünülemez varlıktır.”

Açıklama yapmaya çalışan öğretmenlerin bu konuda da tam olarak bir tanımlama yapamadığı görülmektedir.

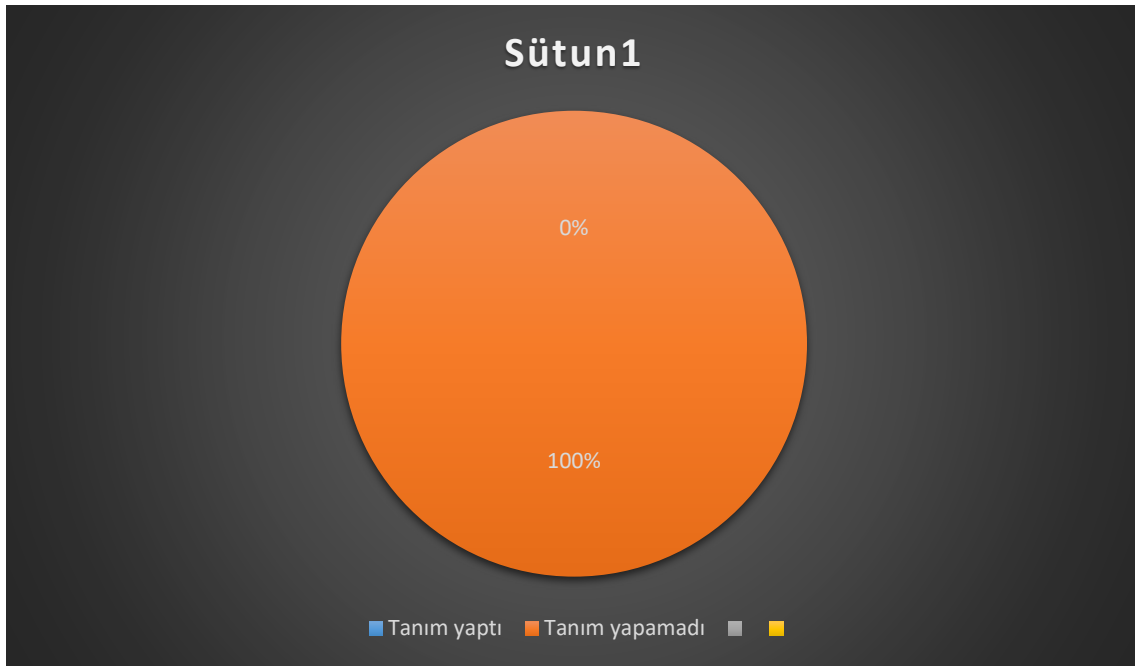


Öğretme konusunda ise 1 öğretmen araştırmak gerekir derken 1 öğretmen kaynak olduktan sonra niye yeterli olmayayım şeklinde görüş belirtmiştir. 4 öğretmen kendilerini yetersiz gördüklerini bildirmişlerdir. 9 öğretmen ise görüş bildirmemiştir.

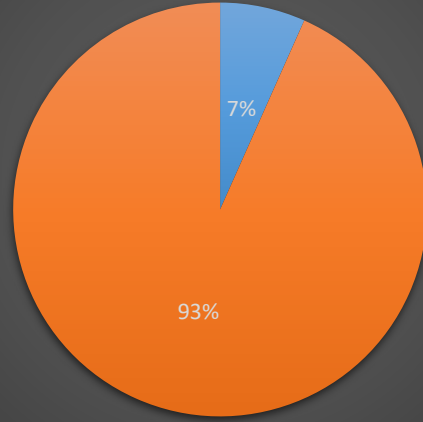
Devir nazariyesi, Bir’den gelen (sudur) çokun tekrar Bir’e dönüşünü ifade etmektedir. Bir şeyin aslına dönmesi, manevi âlemden maddi âleme gelen ruhların ilk ve asıl vatanlarına dönmelerini açıklayan tasavvuf terimidir (Uludağ, 1989; 139). “Varlığı ve nesnelere sudûr ve tecellî esasına göre açıklayan mutasavvıflara göre mutlak varlıktan tecellî suretiyle ayrılan bir nesne, çeşitli değişim safhalarından geçtikten sonra varlıkların en süflisi olan madde mertebesine kadar iner. Sonra yükselmeye başlayarak yine çeşitli merhalelerden geçtikten sonra geldiği noktaya ulaşır. Mutlak varlıktan ayrıldıktan sonra inişe geçen ve alçalan bir nesne (umumi feyiz, vücûd-ı sârî, mevcud, ilâhî nur) sırayla küllî akıl, dokuz akıl, dokuz nefis, dokuz felek, dört tabiat ve dört unsur seviyesine kadar düştükten sonra yükselişe geçerek yine sırayla madde, maden, bitki, hayvan, insan ve kâmil insan seviyesine kadar çıkar. Devir adı verilen bu yolculukta bütün merhalelerin oluşturduğu seyir çizgisi bir daire şeklinde düşünülür. İnişte katedilen yarım daireye “kavs-i nüzûl” ve “mebde”, çıkışta katedilen diğer yarım daireye de “kavs-i urûc”, “kavs-ı suûd”, “rücû” ve “meâd” gibi isimler verilir. Vücûd-ı mutlakten ayrılan kâmil bir varlık ya hiçbir engelle karşılaşmaz veya karşılaştığı engelleri çabuk aşar, devrini ve seyrini süratle tamamlayarak Hakk’a vâsıl olur. Devir nazariyesi ilk bakışta tenâsüh inancını çağrıştırmaktadır. Ancak tenâsüh inancında insanın tekrar tekrar dünyaya geldiğine, hatta insan ruhunun hayvanlara geçtiğine inanılırken devir nazariyesini benimseyenlerde böyle bir anlayışa rastlanmamaktadır. Ayrıca devir görüşüne sahip olan mutasavvıflar bunun tenâsühle ilgisi bulunmadığını özellikle belirtmişlerdir (bk. Gölpinarlı, Gülşen-i Râz Şerhi, s. 31). Bununla beraber Bektaşiler başta olmak üzere bazı mutasavvıflar tenâsühe de inandıklarından bu iki görüşü birleştirmişlerdir (WEB 1).

Devir nazariyesi ile ilgili olarak 11 öğretmen “bilmiyorum, fikrim yok, duymadım” gibi ifadeler kullanmıştır. Ö1 “Bir dönemin bütün özelliklerini içine almasını anlıyorum. Örnek verirsek tarihte tasavvuf dönemi sanatçıları veya Kanuni Dönemi şeklinde bir açıklama getirebilirim”. Ö 5 “Bir şeylerin devretmesi, süren bir şeylerin tekrarlanması gibi algıladım. Örneğin dünyanın kendi

etrafında dönmesi, bunu devir halinde devam ettirmesi, dünyanın güneş etrafında dönmesi ve bunu devir halinde devam ettirmesi. Hücrenin oluşurken yine çoğalarak bunu devir şeklinde devam ettirmesi. Bizim günlük yaptığımız yeme içme, beslenme gibi şeyler bile sonuçta devir şeklinde. Yağmurun yağması, buharlaşma vb. olayların yine bu şekilde kendini yenilemesi devridaim olarak algıladım..." Ö 11 " dönemsel düşünceler, dönemsel görüşler olarak söyleyebilirim. Her dönemin kendine özgü koşulları var, kendine özgü şartları var, kendine göre görüş açıları var, bunları anlıyorum. Dolayısıyla herhangi bir dönemi yargıladığımızda o dönemin koşullarını göz önünde (bulundurmalı), o dönemin dünya görüşünün, devr-i nazariyesinin göz önüne alınması gerekir diye düşünüyorum." Ö 8 " bir kısır döngü mü acaba? Hani tarihin tekerrüründen yola çıkarsak yoktur diyoruz böyle bir şey, o zaman devir nazariyesi diye bir şey olamaz. Buradan bu sonuca mı varıyoruz. Evet yine bu konuda benim bilgim yok." Tanım yapmaya çalışan öğretmenlerin de tanımları oldukça farklıdır ve tasavvufta geçtiği şekliyle konuyu algılamadıkları görülmektedir. Öğretme konusunda ise Ö 1 kendini yeterli gördüğünü, Ö 11 şu an olmasa bile kaynak olduktan sonra biraz bakınca öğretebileceğini dile getirmiş, 3 öğretmen kendilerini yeterli görmediklerini belirtmişken diğerleri görüş bildirmemiştir.



## ÖĞRETMENLERİN ÖĞRETME KONUSUNDA KENDİLERİNİ YETERLİ GÖRMESİ



Zübde-i âlem (El 'alem-üs suğra- mikro kozmos), Zübde kelimesi çekirdek, öz anlamına gelmektedir. Âlem de dünya, kâinat, evren anlamlarında kullanılmaktadır. Bu tamlama ise, kâinatın özü anlamında kullanılmaktadır. Bu terime göre, insan kâinatın özüdür, kâinatla ne varsa, aynı oranda insanda da vardır. Bir diğer ifade ile insan kâinatla denk kabul edilmektedir. Zaten kâinatın varlık sebebi de insandır (WEB 2). Bütün kâinatın özünü içinde taşıyan bir varlık olarak insan hazreti insan'dır. Yücelmeye, kanat çırpmaya, meleklerin arasına karışmaya hazır bir varlıktır (Kemalsayar.com.)

Kâinat büyük âlem, insansa küçük âlemdir. İnsan kâinatın küçük nüshası kabul edilmektedir. Sufilere göre insanın iç âleminin dışından daha geniştir ve iç âleme büyük âlem de demektirler (Uludağ, 1989; 40).

Zübde-i âlem (mikrokozmos) konusunda 10 öğretmen ya görüş bildirmemiş veya "bilmiyorum, duymadım, şu an bilgim yok, fikrim yok" ifadelerini kullanmışlardır. Ö 1 "Kozmos dediğimiz zaman evreni anlıyorum. Mikrokozmostan anladığım ise onun bir parçası, küçüğü, örneği bu." Ö 5 "Küçük canlıları, küçük canlıların dünyası ya da gözle görülemeyen beş duyu organımızla algılayamadığımız âlem olarak da belki niteleyebilirim. En küçük yapı olarak öğrendiğimiz virüsler vb. gibi canlılar ya da bizim gözle göremediğimiz diğer âlem, ahiret vb. gibi işte üç harfliler âlemi vb. ..." Ö 8 "Hiçbir şey anlamıyorum, ben çok yetersiz tarih öğretmeni miyim?" Ö 11 "Şimdi bir mikrokozmos bir de makrokozmos var. Bunu Facebook'ta da paylaştım hatta. Florida'da bir ağacın yaprağı üzerinden seyahate çıkılıyor mikro ve makrokozmosa. Onun 22 katı üzerinden uzağa gidiliyor, yani o şeyde artık galaksi dışına çıkılıyor, samanyolu galaksisine kadar gidiliyor. Birde tam tersi yolculuk var mikrokozmosa. Elektron mikroskopları ile gidilebilecek en son nokta.  $10^{17}$  oraya kadar gitti, büyütülebiliyor... Örnek bu şekilde vermiş oldum." Ö 15 "Kâinatın ya da evrenin özü, çekirdeği demektir. İnsan kâinatla denktir. Bu anlayışa göre kâinatın varlık sebebi insandır."



Yapılmaya çalışılan tanımlardan anlaşıldığı gibi bu konuda da öğretmenler yeterli bilgiye sahip değildir. Ö 15 yakın bir tanımlama yapmış, Ö 11 karşılaştırmalı bir örnek vermeye çalışmıştır.

Öğretme konusunda ise 8 öğretmen görüş bildirmezken, 4 öğretmen yetersiz olduklarını, 1 öğretmen araştırmak gerektiğini, 1 öğretmen biraz çalışması gerektiğini, 1 öğretmen ise yeterli olduğunu ifade etmiştir.

Nefis aşamaları 7 derecede toplanmıştır. Bunlar şu şekildedir:

- 1- Nefs-i emmâre: kötülüğe eğilimi olan ve kötülüğü yaptırın nefis.
- 2- Nefs-i levvâme: iyiliğe eğilmeye başlamış ve kötülük yapınca kendini ayıplayan nefis.
- 3- Nefs-i mülheme: ilham ve keşfe açılmaya ve doğruyu yanlıştan ayırmaya başlayan nefis.
- 4- Nefs-i mutmainne: kötü ve çirkin özelliklerden kurtulup güzel huylarla bezenmiş olan nefis.
- 5- Nefs-i râziye: hem kendisi hem başkaları için Allah'tan gelene razı olan nefis.
- 6- Nefs-i merziyye: kendisi Allah'ın hüküm ve kararlarından razı iken, Allah'ın da ondan razı olduğu nefis.
- 7- Nefs-i kâmile/ sâfiye: bu dereceye gelen sâlik (mürit) artık mârifete Tasavvufi bilgi) ulaşmış ve insanlara yol gösterebilecek düzeye gelmiştir (Küçük, 2013; 63).

Sekiz öğretmen bilmediğini belirtmiştir. Nefsin aşamaları ile ilgili olarak Ö 1 nefis tanımı yapmaya çalışmış, aşamalar hakkında bilgi vermemiştir. Ö 5 "bununla ilgili 5-6 aşama var diye biliyorum. Hatta bunların isimlerini bir kaç kez ezberlemek için uğraştım ama manevi kitaplardan da okuduğum kadarıyla bende de vardı birkaç tane ama şu an aklıma gelen yok." Ö 6 "Lisedeki edebiyat dersinden 7 aşaması olduğunu biliyorum ancak bunların adlarını bilmiyorum. Sürekli arzu, arzularından pişman olup kendini kötüleme, olgunlaşma, kavuşma gibi." Ö 11 "Bunlarda yine tasavvufu ilgili. Yunus Emre'yi özellikle düşünüyorum. Tekke edebiyatı ile ilgili, daha çok tarikatlarla ilgili, mistik bir kavram." Ö 9 "Din Kültürü öğretmenimize sormamız lazım, bilemiyorum ne olduğunu." Açıklamalardan anlaşıldığı gibi öğretmenler nefis aşamalarını bilmemektedir. Ö 11 öğretme konusunda "elbette kendimi yeterli görüyorum, dediğim gibi yeterli görme nedir, baktıktan sonra olur yani, altyapı oluşturulur." Cevabını vermiştir. Diğer öğretmenlerden 4 tanesi yeterli görmediklerini ifade etmişlerdir.

Bâtın, iç, gizli. Ayetlerin ve hadislerin, ancak arifler ve veliler tarafından bilinen gizli manaları (Uludağ; 87), zâhir, dış, görünen, bir şeyin dış yüzü ve görünen tarafı (Uludağ; 534). Hasan Sabbah'a göre dinin bir içi bir de dışı vardır. Gerekli olan bademin dışı değil içidir. Kuran'ın dış anlamı



değersizdir, iç anlamı ise kitaba bakılarak anlaşılabilir. Bunu bildirmek için temiz yürekli bir imam gereklidir ve onun emirleri kesin olarak yerine getirilmelidir ( Hançerlioğlu, 2012; 153).

Zâhir /Bâtın birlikteliği ile ilgili olarak 6 öğretmen tanım yapmaya çalışmıştır. 3 öğretmen görüş bildirmemiş, 2 öğretmen bânın gizli olduğunu ama zâhirin ne olduğunu bilmediklerini açıklamışlardır. 1 öğretmen (Ö 10) “geçmiş ve gelecek olduğunu düşündüm” cevabını vermiştir. 3 öğretmen ise duymadığını, bilmediğini ifade etmiştir. Ö 1 “Bâtını biliyorum, görünürde olmayıp da gizli olan Hasan Sabbah olayından, çocuklara onu açıklıyorum orada ne olduğunu. Zâhir herhalde böyle bânı en alta alıyorsa yani o görünen noktasını ifade ediyor. Bâtınlıkta biraz daha bilgim iyi romanlar, hikâyeler okudum.” Ö 5 “Zâhir ortada olandı yanlış hatırlamıyorsam, görünen demek. Bâtın da görünmeyen demektir, gizli olan demektir. Bunlar Allah’ın sıfatlarındandı aynı zamanda. Görünen şeyleri açıklamak daha kolay ama görünmeyen şeyleri açıklamak gerçekten zor. Bugünde mesela ahiret vardır inancına sahibim ama sonuçta ahireti, cennet ve cehennemi görmediğim için bunu tanımlamak gerçekten zor...” Ö 11 “Felsefede zıtların birlikteliği kavramı var, artı birde bu içsel ve dışsal anlamında. Görünen ve görünmeyen, gizli açık. Zâhir açık- bilinen, bânı gizli- saklı. Bâtını felsefesine göre Kuran ayetlerinin önemli olan kısmı açık olan değil, bilinen değil, bilinmeyen anlamlarıdır. Çünkü açık yani zâhir olanlar cahiller- bilgisizler- halk içindir. Bundan ziyade asıl önemli olan gizli- saklı kısmıdır. Bunlar Kur’an ayetlerinin açık anlamlarından ziyade gizli anlamlarına önem verirler. Bundan dolayı bu harekete Bâtınlık denir. Şu an İsmail Ağa cemaati Hindistan’ da, Pakistan’da. Bu İnönü’ye mektup yazıyordu ya halifeliğin kaldırılması sırasında, onların lideri bu İsmail. İsmailik Şiiliğin radikal kolunu oluşturuyor. Yedi imamcılar bunlar birde on iki imamcılar var. Türkiye’deki Aleviler, bunlar daha ılımlı kolu on iki imamcılar...” Ö 9 “Zâhiri bilmiyorum ama bânı bânı tarikatından biliyorum o da gizli anlamına geliyor.” Ö 14 “ Bâtını bânınlıktan dolayı biraz biliyorum. Gizli olan anlamında. Kuran’ın bilinen anlamları dışında bilinmeyen anlamları olduğu ileri sürülüyor. Zâhir de bilinen anlamındadır sanırım. Hasan Sabbah ve Şeyh Bedrettin Bâtınlık alanında ilk aklıma gelenler.”

Öğretme konusunda ise Ö5 ve Ö 11 uzmanlardan yardım alınır, kaynak olursa öğretme konusunda yeterli olabileceklerini belirtmişlerdir. 4 öğretmen yetersiz olduğunu belirtirken diğerleri görüş belirtmemiştir.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Görüşme sonuçlarına bakıldığında tarih öğretmenlerinin 11. Sınıf tarih taslak programının 1. Ünitesinde yer alan kavramlar konusunda çok fazla bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Tarih öğretmenleri uygulanmakta olan 11. Sınıf tarih programını daha olumlu bulduklarını ifade etmişlerdir. Hiçbir soruya cevap vermemiş olan Ö 2 genel bir değerlendirme yapmıştır: “Konular zaten soyut, kavramlar aşırı ağır, çok zorlanırım. Bunların hiçbirinde hakkında bilgim yok, uzun zamandır idarecilik yapıyorum, kendimi hiçbir şekilde yeterli görmüyorum, çok detaylı konular. Buradaki ifadeleri tarih kitaplarında hiç görmedim. En son 1999’da derse girmiştik. Üniversite döneminde gördüysek de hatırlamıyorum, kullanmadığın şeyi unutuyorsun zaten. Hele sözel çok nankör, benim için zor bir şey bu.” Ö 3 “ Bunlarla ilgili bir şey bilmiyorum. Tarihle ilgisi ne? Eski 11. Sınıf programı daha iyiydi. İlk Türk tarihinden alıp günümüze kadar getiriyordu, daha mantıklıydı. Tasavvuf konusu bunlar ve tarihle alakası yok. Ben fen edebiyat mezunuyum, araştırmacı yetiştirme amaçlıdır. Sadece Osmanlı’ya ağırlık verilmesi uygun değil. Çocuklar zaten şu anki tarihi anlamıyor. Lise 1. Sınıflara giriyordum bu sene, şu anki tarihi öğretemiyoruz biz. Eğitim, bilim, sanat, hukuk olmadan fatih medresesini, bilimsel çalışmaları nasıl bileceksin.” Ö 6 “Ancak bunlar tasavvuf derslerinde, ilahiyat fakültelerinde (olmalı) bence. Genel liselerde, bir Anadolu lisesiyle Anadolu öğretmen lisesi veya meslek liseleriyle hiçbir alakası yok bu kelimelerin bence.” Ö 7 “Şu sorular bizim almış olduğumuz eğitime uygun değil. Ben yüksek lisans yapmama rağmen şu anda bunları kavramakta zorlanıyorum, daha çok ilahiyat fakültesi kökenli gibi gözüküyor. Dolayısıyla bu terimler veya bu konular veya kazanım olarak değerlendirilecekse kazanımlar daha çok Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin konusu altında değerlendirilmesi daha doğru olur. Benim diplomam bu konularda herhangi bir şekilde eğitim vermeme yeterli değil diye düşünüyorum.” Ö 8 “Ben şu an inanılmaz bir karamsarlığa kapıldım yani. Biz, modernleşme- çağdaşlaşma yolunda ilerleyelim derken uğraştığımız şeylere bakın. Pozitif bilimle alakası yok ki bunların hiçbirinin. Tarih dersi o zaman bilim olmaktan çıkartılıyor, bu o anlama geliyor.” Ö 9 “Dersleri birbirine sokmaya gerek yok. Tarih (dersi) kobay gibi kullanılıyor artık bu aralar. Çünkü öyle yaparsanız bütün dersleri sokabilirsiniz tarihin içine.

Yağmurun oluşumuna kadar koyabilirsiniz, biraz fazla geldi bu bana, hiç dokunmaya gerek yok. Şimdiki 11. Sınıf seçmeli tarih programı oldukça iyiydi, hiç dokunmaya gerek yok. Lisansta görmediğimiz şeyler bunlar. Edebiyatta vardı bunlar. İnşallah bu program olmaz, şu anki haliyle 11. Sınıf seçmeli tarih programı güzel.” Ö 11 “ Genel olarak fikrim bu şey imam hatip liseleri için geçerli. Yani normal, düz liselerde bu dersin ben tutacağını sanmıyorum. Birinci bölümdeki kazanımlar açısından bunların genel ve Anadolu liselerinde pek yararlı olacağını sanmıyorum... Bu programı uygun bulmuyorum. Bir önceki program daha uygundu, daha iyiydi.” Ö 14 “tasavvufu ilgili konularda çok çeşitli görüşler var, hangi birini neye ve kime göre ele alacağız? Neden sadece Osmanlı medeniyeti ayrıca? Bunlarla dünya sorunlarını daha iyi mi kavrayacaklar ve çözüm bulacaklar? Oldukça soyut ve ağır kavramlar ki tarih dersi zaten öğrencilerin zorlandığı, ezbere yöneldiği bir dersti. Şimdi daha çok ezbere yönelecekler. Bu konuların ilgilerini çekeceğini hiç sanmıyorum, genel olarak öğretmenlerin de çok ilgisini çekecek gibi görünmüyor. Benim tasavvufa hiç ilgim yok, öğrencileri nasıl motive edebilirim ki? Eski 11. sınıf programı kalmalı, o haliyle çok iyiydi.”

Metin, tarih eğitimi ve dil üzerine yaptığı doktora tezinde ülkemizde tarih öğretimine yönelik eleştirilerin iki başlıkta toplanabileceğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi “resmi tarih” olmasından kaynaklanandır. Diğer de öğretimin sıkıcı ve kuru olması, öğrencinin ilgisini çekmemesi, öğrencileri tarihten uzaklaştırmış olmasıdır ki bunun altında da başarısız tarih yazıcılığı yatmaktadır. Yine ona göre tarih ders kitapları öğrenci ile tarihi buluşturan bir iletişim aracı görevi görmelidir. Açık seçik bir anlatıma sahip, merak ve ilgi uyandırıcı olmanın yanı sıra eğitim psikolojisine de uygun olmalıdır (2011; 5). Şimşek’ (2016; 330)in de belirttiği gibi öğretim programları ancak öğretmenlerin doğru anlaması, benimsemesi, içselleştirip uygulamaya geçirmeleriyle var olurlar. Oysa bu taslak program ağır kavramsal dil, soyut, seviye üstü ve yoğun içerik ile bunu sağlayamayacak gibi görünmektedir. Öğretmenlerin de tepkileri, şaşkınlıkları ve verdikleri cevaplardan durum açıkça görülmektedir. Ayrıca, program bu haliyle kabul edilirse, dersin en önemli unsuru olan ders kitabı da buna göre hazırlanacak ve eleştiriler son bulmayacak, tarih yine sıkıcı, ezber ders olmaya devam edecektir.

Öğretmenler genel olarak yeni taslak programı incelememiş, görünce de oldukça şaşırılmışlardır. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi bu programı uygun bulmamaktadırlar. Bu konuların tarihle ilgisi yoktur onlara göre. Öğretmenler kendilerini öğretme konusunda çok yeterli görmediklerini belirtip hizmet içi eğitim olması gerektiğini de dile getirmişlerdir. Bu program bu haliyle kabul edilir ve uygulamaya girerse bir şekilde öğretmeye çalışacaklarını ama çok zorlanacaklarını ifade etmişlerdir. Etkili bir öğretimin gerçekleştirilebilmesinde öğretim programının önemi oldukça fazladır. Öğretmenlerin benimsemediği programın uygulanmaya konması “dostlar alışverişte görsünler” den farklı olmayacaktır.

Taslak program bir kez daha gözden geçirilmeli, eleştiriler doğrultusunda yeniden ele alınmalıdır.

Bu program bu haliyle kabul edilir ve uygulamaya girerse öğretmenler hizmet içi eğitimden geçirilmelidir.

Dil kesinlikle sadeleştirilmelidir.

#### KAYNAKÇA

- Banarlı, N. S. (1987), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Caar, E. H. (2004), *Tarih Nedir?* 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ceylan, D. (2009), *9. Sınıf Yeni Tarih Öğretim Programı İle İlgili Öğreten Görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Collingwood, R. G. (2015), *Tarih Tasarımı*, 6. Basım, Doğu Batı Yayınları, Ankara
- Demircioğlu, İ. H. (2005), *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Dinç, E. (2006), *Tarih Eğitimcilerinin Mevcut Lise Tarih Müfredat Programı ve Tarih Öğretiminin Amaçları Hakkındaki Görüşleri*, KEFAD, 7 (2), 263-276,
- Hançerlioğlu, O. (2012), *Düşünce Tarihi*, 19. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Jenkins, K. (2011), *Tarihi Yeniden Düşünürken*, 1. Baskı, Birleşik Yayınevi, Ankara

- Koçak, K. (1998), *Cumhuriyetten Günümüze Tarih Anlayışı ve Ortaöğretim Kurumlarında Tarih Eğitimi (1923-1992)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kolcu, N. (2016), *Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılabilecek Tarihsel İçerikli Çocuk Edebiyatı Ürünlerinin Çeşitli Kavramlar Açısından Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Küçük; H. (2011), *Tasavvufa Giriş*, 1. Baskı, Dem Yayınları, İstanbul
- MEB, (2015), Ortaöğretim Tarih Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, Ankara
- Metin, E. (2011), *Tarih Eğitimi ve Dil: Tarihçilerin, Tarih Ders Kitabı Yazarlarının, Tarih Öğretmenlerinin ve Öğrencilerin Tarihsel Dil Kullanımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Erzurum.
- Metin, E. (t.y), Tarih Nedir? Niçin Tarih Öğrenilmelidir? Karatekin Üniversitesi
- Pala, İ. (1989), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Cilt I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Şimşek, A. (2016), Taslak Tarih Öğretim Programı (Eleştiriler- Öneriler), *TUHED*, 5(1), 316-331,
- Uludağ, S. (1991), *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul.
- WEB 1, <http://www.İslamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=090231>
- WEB 2, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Z/%C3%BCbd-i\\_alem](https://tr.wikipedia.org/wiki/Z/%C3%BCbd-i_alem)

Kolcu, N.; Avaroğulları, M.; Demir, A. (2016). 2016 Ortaöğretim Tarih dersi taslak programında yer alan bazı kavramlarla ilgili Tarih öğretmenlerinin görüşleri: 11. Sınıf taslak programı örneği. *Araştırma ve Deneyim Dergisi (ADEDER)*, 3 (1), 24-36. <http://dergipark.gov.tr/adeder/issue/27214/286344>

# SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ: ONLAR BİZİM İÇİN KEŞFETTİ

SOCIAL SCIENCES TEACHING: THEY DISCOVERED FOR US

## Araştırma Makalesi

**Burcu KOCABIYIK KAYMAK<sup>1</sup>**

*Makale gönderim tarihi 5 Ocak 2017*

*Makale kabul tarihi 13 Ocak 2017*

### Özet

Bu çalışmada, öğrencilerin Sosyal Bilgiler derslerinde belgesel film kullanımının akademik başarıya yönelik etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın yöntemi ön test son test kontrol gruplu deneysel çalışma olarak belirlenmiştir. Araştırmaya 2013-2014 eğitim-öğretim yılında Muğla il merkezinde yer alan bir ortaokuldan yedinci sınıf öğrencileri katılmıştır. Deney ve kontrol gruplarında toplam 70 öğrenci araştırmaya alınmıştır. Araştırmacı tarafından dersin konularına paralel ve ders içeriğine uygun olarak hazırlanan belgeseller deney grubuna üç hafta süresince uygulanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen ve 7. sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi akademik başarı düzeylerini belirlemeyi amaçlayan "Zaman İçinde Bilim Ünitesi Akademik Başarı Testi" kullanılmıştır. Gruplar random yöntemi ile belirlenmiştir. Dersin belgesel kullanılarak işlenmesi deney grubundaki öğrencilerin başarılarını istatistikî olarak arttırmaktadır. Aynı şekilde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında öngörülen öğretim yöntemlerinin kullanıldığı kontrol grubu öğrencilerinin öntest ve sontest başarı puanları arasında da anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin akademik başarıları da deney grubunda olduğu gibi sontest başarı puanları, öntest başarı puanlarına göre daha yüksektir. Fakat deney grubunda elde edilen başarı düzeyi ile karşılaştırıldığında, kontrol grubunda bu artış daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Elde edilen sonuçlara göre dersin belgesel ile öğretiminin geleneksel öğretim yöntemleri ile yapılan öğretime kıyasla daha fazla başarı sağlayarak dersin öğretiminde olumlu yönde katkısı olduğu görülmüştür.

**AnahtarKelimeler:** Sosyal Bilgiler, belgesel film, akademik başarı.

### Abstract

The aim of this study is to determine the effect of using documentary on student achievement and attitudes in Social Sciences lessons. The research is designed according to the pre-test post-test experimental design with control group which is one of the models of experimental research. Seventh grade students from an elementary school in the city centre of Muğla attended the study in 2013-2014 academic years. In control and experimental groups, 70 students were included in the study. The documentaries prepared in parallel with the content and subjects of the lesson were implemented on the experimental group during three weeks. In the research, "Science in Time Academic Achievement Test" which is prepared by the researcher and aimed to determine the academic achievement level of 7th grade students on Social Sciences lesson was used as a data collection tool. The groups were determined randomly. Conducting the lesson using documentaries statistically increased the achievement of the students in experimental group. In the same way, pre-test and post-test scores of the students in control group on which traditional teaching methods were implemented differ significantly. As in the experimental group, post-test scores of the students in control group are higher than the pre-test scores. When it is compared to the achievement level acquired from experimental group, the increase in control group is lower. According to the results, it is seen that conducting the lesson using documentaries provides the students much more achievement compared to the instruction with traditional teaching methods and it contributes in a positive way.

**Keywords:** Social studies, documentaries, academic achievement

<sup>1</sup> Bilim Uzmanı, burcukocabiyik1991@gmail.com

## GİRİŞ

Bilim, genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgidir. (TDK).William F. McComasgöre bilim; doğal dünyayla ilgili soruları cevaplamak üzere bilimsel araştırma yöntemlerini kullanarak herkesin irdelemesine açık geçerli ve güvenilir genellemeler ve açıklamalar ortaya koyma etkinliğidir(William F. Mc Comas,2014). Bilimin öncülüğünü yaptığı gelişmelerin tamamlayıcı unsuru teknolojidir. Bu yüzden de evrimin belirleyici ögesi olarak teknolojiyi gösterebiliriz(Kongar,1985). Bir toplumun çok ilerde olmasını sağlayan önemli ölçüde teknolojik değişimin hızının yüksek olmasıdır. Özkalp “Teknoloji, değişimin itici gücüdür” düşüncesiyle teknoloji ve değişim arasındaki ilişkiyi belirlemiştir (Yeşiltaş,2012:3).Değişme; yerine göre olumlu yerine göre olumsuz yönde karşımıza çıkabilmekte ancak tam olarak bu iki anlamı tanımlamamaktadır. Ne kadar geleneksel ve tutucu olursa olsun her toplum ve her kültür sürekli değişim içindedir (Fichter, 2006:194). “Hiçbir toplum statik, hareketsiz ve durağan değildir” (Tezcan, 1993:165).

Teknoloji insan yaşamının refah ve düzen içinde devam edebilmesi için önemli bir alandır. Bilimin teknoloji ile bütünleşmesi ile insan yaşamında önemli değişikliklerin adımı atılmıştır. Hızla değişen ve bu değişimle beraber gelişimi de beraberinde getiren dünyada bu değişim ve gelişimi sağlayan kuşkusuz bilimin ışığındaki teknolojidir. Bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretme becerilerine bağlı bulunmaktadır. Bu becerilerin kazanılması ve hayat boyu sürdürülmesi çağdaş bir eğitimi gerektirmektedir. (MEB, 2008a:14). Bu çağdaş eğitimde Sosyal Bilgiler dersi ile mümkün olmaktadır. Çağdaş biliminin öncülüğündeki Sosyal bilgiler müfredatında bilim, teknoloji, toplumu vurgulamak, Amerikan ilköğretim okullarının temel amacına dayanır.Bu amaç, anayasal bir demokraside sorumluluklarını bilen vatandaşlık için eğitimidir. Günümüzün dünyasında bu amaca gerektiği gibi yönelmek için eğitimciler, bilim ve teknolojinin toplumdaki yayılcı, güçlü etkilerini vurgulamalıdır (Philip, 1988).

NCSS Sosyal Bilgileri “matematik, beşeri ve doğa bilimlerinden kendine mal ettiği içeriği antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyoloji gibi disiplinlerden yararlanan sistematik ve koordineli bir çalışma alanı” şeklinde tanımlayarak sosyal bilgilerin disiplinler arası olduğunu ifade etmiştir. (Yeşiltaş, 2012:5-6). Bu anlayış doğrultusunda yeni sosyal bilgiler programı yapılandırılarak, programda bilim ve teknoloji konularına yer verilmiştir.

Yeni yapılandırılmış Sosyal Bilgiler Programında bilim ve teknoloji ünitesi genel amaçlar, öğrenme alanları, kazanımlar, beceriler, kavramlar, öğrenme öğretim süreçlerinde yer almaktadır. Milli Eğitim’in genel amaçlarında bilim teknoloji konusu ikinci madde kapsamında yer alır: “ Türk milletinin bütün milletinin fertlerini hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” şeklinde belirtilmiştir.

Bilim ve teknoloji dersinin amaçları sosyal bilgiler müfredatı dersinin genel amaçlarında şöyle yer almaktadır.

1. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.
2. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlâkı gözetir.

Sosyal bilgiler dersi 7. Sınıflarda haftada dört saat olmak üzere toplamda 108 saati kapsamaktadır. Sosyal bilgiler dersi konularından biri olarak anlatılan Bilim teknoloji konusu 4,5,6 ve 7. Sınıfta aktif olarak işlenmektedir. Öğrenme alanı olarak 4,5,6 ve 7. Sınıflarda Bilim Teknoloji ve Toplum Öğrenme alanında öğretilen bu dersler 4. Sınıfta İyi ki Var ünitesi, 5. Sınıfta Gerçekleşen Düşler, 6. Sınıfta Elektronik Yüzyıl ve 7. Sınıfta ise Zaman İçinde Bilim üniteleri adı altında işlenmektedir. Sosyal bilgiler dersi programı öğrencinin kazanması beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerlerle de desteklenmektedir (Kaymakçı,2013).



Tablo 1 : Bilim, Teknoloji ve Toplum Öğrenme Alanı Üniteleri, Kazanım Sayısı, Ders Saati, Toplam Ders Saatine Oranları

Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı; Birey ve Toplum, İnsanlar Yerler ve Çevreler, Üretim

SINIF	ÜNİTELER	KAZANIM SAYISI	SÜRE/DERS SAATİ	ORANI (%)
4.SINIF	İYİKİ VAR	6	12	11
5.SIINIF	GERÇEKLEŞEN DÜŞLER	6	12	11
6.SINIF	ELEKTRONİK YÜZYIL	5	12	10
7. SINIF	ZAMAN İÇİNDE BİLİM	5	12	11
GENEL TOPLAM		22	48	43

Dağıtım ve Tüketim” ve “ Küresel Bağlantılar” öğrenme alanları ile iş birliği içinde olacaktır. Öğrenciler bu öğrenme alanında tarih, coğrafya arkeoloji, ekonomi, hukuk alanlarındaki temel kavramlar hakkında bilgi sahibi olacaklardır (Kaymakçı,2013:17).

7.sınıf sosyal bilgiler dersi Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı kapsamında “Zaman İçinde Bilim” ünitesinin sonunda öğrencilere kazandırılması beklenen kazanımlar şunlardır:

1. İlk uygarlıkların bilimsel ve teknolojik gelişmelere katkılarını örnekler verir.
2. İlk yazı örneklerinden yola çıkarak yazının kullanım alanlarını ve bilgi aktarımındaki önemini fark eder.
3. Türk ve İslam devletlerinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını değerlendirir.
4. Rönesans ve reformla birlikte Avrupa’da başlayan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini tartışır.
5. Tarihsel süreçte düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir. (MEB, 2008c:35).

Sosyal Bilgiler dersi kitabı Zaman İçinde Bilim ünitesinde Uygarlığın Temelleri, Tarih Başlıyor, İnsanlığa Hediye: Bilimsel Miras, Düşüncenin Özgürleşmesi konu başlıkları yer almaktadır. Zaman İçinde Bilim Ünitesinde buluşların insan hayatına etkisine ve önemli bilim adamlarının hayatlarına değinilmiştir. Bilim ve teknoloji yıllardır süregelen omuz omuza bir mücadele ile toplumu etkilemiş, yön vermiş, dönemin şartları baz alındığında yaşamlarını kolaylaştırıcı buluşlarla insan hayatı için önemli reformlara imza atmıştır.Örneğin; M.Ö ki yıllarda tekerleğin icadı ile yük taşımacılığı daha sistemli hale gelmiştir.Dingil ile birlikte yapılan dönme hareketi, sürtünme kuvvetini yenme suretiyle oluştuğu için, yükün bir yerden başka bir yere taşınmasını kolaylaştırmıştır.Yazının icadı ile tarih kayıt altına alınmıştır. Önceleri nesnelere benzetilmeye çalışılan işaretler kullanılırken, zamanla bunun yerini daha basit işaretler almıştır. Paranın keşfi ile alışverişte kolaylık sağlanmış; mevsimsel olarak Nil Nehri’nde yükselen suyun taşım zamanının hesaplanması ile astronomi alanı keşfedilmiştir. Yine M.Ö Mısırlılarölülerini mumyalayarak insan vücudunu tanıma olanağı bulmuşlar böylelikle de Tıp alanını keşfederek hastalıklara çare aramış ve bazı ilaçları keşfetmişlerdir. Önemli bilim insanlarından bahsedilerek buluşlarının insan yaşamı için önemine ve günümüz teknolojisinin gelişmesine olan katkılarına değinilmiştir. İnsanlık tarihi ve özellikle Türk-İslam medeniyeti adına önemli buluşlara imza atmış Ali Kuşçu, Takiyüddin, Biruni gibi değerlerimizden bahsedilmiştir. Düşünce özgürlüğünden bahsedilerek öğrencinin Rönesans ve Reform dönemini öğrenerek bunun sayesinde de bilim ve teknolojinin düşünce özgürlüğüne ne gibi etkilerinin olabileceği kavratılmak istenmiş, coğrafi keşiflerin o zamanki yeni dünya algısına olan etkilerine değinilmiştir.

2005 sosyal bilgiler programı ile öğrencilerde öğrenme süreci içerisinde kazandırılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan, bir iş yapabilmek veya bir konuyu işleyebilmek için gereken

yatkınlık olarak tanımlanan beceri, 7.Sınıf Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında kronolojiyi algılama becerisi olarak yer almaktadır(Ata, 2010).

Öğrenme alanı içerisinde öğrenciye verilmek istenen değerler olarak bakıldığında Zaman İçinde Bilim ünitesinde doğrudan verilmek istenen değer bilimsellik değeridir. Değer, ele aldığımızda bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen üyelerin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlaki ilke ya da inançlara denmektedir. (Kaymakçı, 2013).

Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında önerilen ölçme değerlendirme araç ve yöntemlerinde öz değerlendirme ve gözlem formları, açık uçlu sorular, projeler, performans değerlendirme, öğrenci ürün dosyası, kavram haritası, çoktan seçmeli, boşluk doldurmalı testler kullanılarak değerlendirme yapılabilmektedir.

7.sınıf Zaman İçinde Bilim ünitesi etkinliklerinde öğrencinin dersi daha iyi kavraması için yapılandırılmış sosyal bilgiler öğretimine uygun olarak şu etkinlikler yer almaktadır:

1. Teknoloji Nasıl Doğdu? : İlk çağlardaki bazı önemli buluşların ele alındığı sınıf- okul içi etkinliktir.
2. Harflerden Kitaba: Bir eserin kitap haline geliş aşamalarının araştırıldığı ve okul çevresindeki bir matbaaya gezi yapılmasının planlandığı inceleme gezisidir.
3. Bilginler ve Kaşifler: bilim insanları ve kaşiflerin adlarının yer aldığı senkronik zaman şeridinin oluşturulduğu sınıf-okul içi etkinliktir.
4. Teknoloji ve Bilim Müzelerine Gezi: İletişim Müzesi, PTT Müzesi, Rahmi Koç Müzesi vb. müzelere gezi düzenlenmesinin planlandığı inceleme gezisidir.
5. Bayrak Yarışı: Batlamyus'tan Nasreddin Tusi, Ali Kuşçu, Galileo, Takiyüddin, Kepler ve Kopernik'e uzanan bir süreçte astronomi örneğinden hareketle bilim mirasının oluşumunun ele alındığı sınıf-okul içi etkinliktir (MEB,2008c:35).

Vatandaşların, bilim ve teknolojinin kullanımlarıyla ilişkili kararları zeki bir şekilde alabilmeleri için, bu konuların önemli özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaları gerekir. Bilim ve teknolojiye habersiz bir insan yeniliklere açık çağdaş bir eğitim anlayışından uzak olacağı gibi topluma da yabancılaşmış olacaktır (Remy,1990). Bilim ve teknolojiyle ilgili gelişmelerin kavranması öğrencinin bilgiyi nasıl kullanacağı, nasıl değerlendireceği, bilimsel düşünme ve araştırma yapmanın gündelik hayata etkileri, zamanı ve kronolojiyi algılama becerisine katkısı, değişimi ve sürekliliği algılamaya etkisi ve bilimsellik değerinin farkındalığına yönelik olarak yeni sosyal bilgiler programı yapılandırılmıştır.

### **Sosyal Bilgiler Dersinde Belgesel Kullanımı**

Sosyal bilgiler dersinin başlıca önemli sorunlarından biri öğrencinin derse olan ilgisini artırarak motive edici ders anlatımı sunulamıyor olmasıdır. Hal böyle olunca öğretmen öğrenciyi motive etmek için gerek yeni yöntemler keşfetmeye çalışıyor gerekse dersi farklı yöntemlerle pekiştirerek öğrenciye yeni öğrenme modelleri ile sunmaya çalışıyor. Çünkü motivasyon, öğrencilerin yaratıcılıkları, öğrenme stilleri ve akademik başarıları üzerinde önemli bir faktördür (Dede & Yaman, 2008). Öğrencilerin bilgiyi hatırlatma oranlarına bakıldığında okuduklarının % 10'unu, duyduklarının % 20'sini, gördüklerinin % 30'unu, hem görüp hem duyduklarının % 50'sini, görüp, işitip ve söylediklerinin % 80'ini, görüp, işitip, dokunup ve söylediklerinin % 90'ını öğrendiklerini göstermekteyiz (Demirel 2002). Demiralp de (2007: 382) bu konuda ailelerden kaynak olarak yararlanılabileceğini belirtmektedir. Bunu evde atlas ve çeşitli yol haritaları bulundurarak, tatile çıkarken güzergâhı çocuklarla birlikte belirleyerek, haberlerde adı geçen ülkeleri onlarla birlikte atlastan bularak, odalarında duvar haritası ve küre bulunmasını sağlayarak, aylık coğrafya dergilerine abone yaparak, gazete okumalarını, coğrafi konularla ilgili belgesel ve filmler izlemelerini teşvik ederek, ülkeler, şehirler, kıtalar ve coğrafi keşiflerle ilgili konuşmalar yapmak yoluyla onları güdüleyebileceklerini vurgulamaktadır.

Film 'Sinemacılıkta, bir oyunun bütünü taşıyan şerit veya şeritlerin bütünü', 'Sinema makinesiyle gösterilen eser' (Eren vd. 1998: 504) anlamına gelmektedir. Tarihi, siyasi, politik, ekonomik, dramatik, mizahi ve belgesel filmler, öğrencilerin yaşadıkları zaman diliminden çok uzak

olay, insan ve nesnelere sınıfa getirmekte ve öğrencilere birinci elden deneyim imkânı sunmaktaydı. Özellikle İngiliz yayın kuruluşu olan BBC, eğitimsel amaçlı dramatik, mizahi ve belgesel filmler hazırlamakta ve bu filmler okullarda tarih derslerinde kullanılmaktaydı. BBC'nin eğitime olan katkısı bugün de devam etmekte ve farklı alanlarda pek çok eğitici film bu kurum tarafından üretilmektedir (Demircioğlu, İ.H. 2007:81).

Belgeseller ve filmlerin kullanımı ile öğrenenin birçok duyu organına da hitap etmesinden dolayı öğrenme kolaylaşacaktır. Edison'un 1922 yılındaki "on yıla kadar tüm okullarda kitapların yerine filmler kullanılacak" öngörüsü gerçekleşirse de filmler toplumsal yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Filmler eğlence amacıyla kullanılmaya başlandıktan hemen sonra, eğitim ve bilimsel araştırma amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır (Akbaş, 2011:16).

Sosyal Bilgiler Öğretim Programının genel amaçlarına bakıldığında ders öğretiminde belgesel kullanımının desteklendiğini şu maddelerde de görmekteyiz :

1. Kitle iletişim araçlarının özellikle de televizyonun her eve girmesi, dünyayı çocukların evine getirmiştir. Henüz okula başlamayan çocuklar bile dünyadaki savaşların, çevre kirliliği ile ilgili sorunların artık farkındadırlar. Belgeseller sayesinde dünyanın çeşitli yörelerindeki kültürleri en ince ayrıntılarına kadar tanıma fırsatı elde etmektedirler. Örneğin 8-13 yaşlarındaki çocukların yakından uzağa ilkesinin tersine Çin Seddi, Piramitler, dünyanın en uzun, en kilolu, en yaşlı insanı gibi konularla ilgilendiği görülmüştür.
2. Öğretmen fotoğraflar, haritalar, filmler, CD-ROM'lar, tarih ve sosyal bilgiler benzeşim (simülasyon) programları, çoklu ortam (multimedya) ve hipermedya gibi araçlar; telekomünikasyon hizmetlerini (internet gibi) imkânları ölçüsünde sosyal bilgiler dersinin bir parçası yapmalıdır. Gezi düzenleyemediği mekânlara, sınıf içinde internet yardımıyla, sanal alan gezileri yaptırmalıdır. (MEB).

Yukarıdaki maddeler incelendiğinde eğitimde film kullanımının öğretim programı kapsamında bulunduğunu ve desteklendiğini görmekteyiz. Belgesel filmi gösterimi ile öğrenci bilişsel süreçte aktif olarak hem yorum yapma becerisine sahip olacak, hem de sıkılmadan ve daha kalıcı olarak bilgiyi belleğinde kolay bir şekilde uzun süre muhafaza edebilecektir.

## YÖNTEM

Bu araştırma, Sosyal Bilgiler dersinde belgesel film kullanımının ilköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına ve öğrencilerin tutum- beceri düzeylerine etkisini tespit etmek üzere "ön test-son test kontrol gruplu" deneysel modele göre desenlenmiştir. Bu çalışmada sosyal bilgiler dersinde belgesel kullanımının 7. sınıf öğrencilerinin Zaman İçinde Bilim ünitelerindeki başarılarına etkisi incelenmiştir. Bu makalede aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersinde " Zaman İçinde Bilim" ünitesi ilgili ön test sonuçlarına göre kontrol grubu ile belgesel film kullanılan deney grubunun ön test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. Sosyal Bilgiler Dersinde " Zaman İçinde Bilim" ünitesinde kontrol grubunun ön test ile son test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

3. Sosyal Bilgiler Dersinde belgesel film kullanılan deney grubunun ön test ile son test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

4. Sosyal Bilgiler Dersinde " Zaman İçinde Bilim" ünitesiyle ilgili son test sonuçlarına göre kontrol grubu ile deney grubu arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

## Araştırmanın Modeli

Araştırma ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen olarak tasarlanmıştır. Bu desen bir ortaokuldaki random yöntemi ile seçilen iki farklı sınıftan birinin kontrol, diğerinin ise deney grubu olarak seçilmesi ile oluşturulmuştur. Deneysel desen, değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkilerini keşfetmemizi sağlayan araştırma desenleridir (Büyüköztürk, 2007). Deneysel model ile yapılan her araştırmada mutlaka bir karşılaştırma vardır. Bu belli bir şeyin kendi içindeki değişimleri ya da bu "şey"ler arası ayrımların karşılaştırılması anlamında olabilir. Deneme, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni etkilemesi, kontrollü koşullarda sistemli değişimlerin yapılması ve sonuçların izlenmesiyle olur (Karasar, 2005; s.88).

### **Çalışma Grupları**

Bu çalışma, 2013-2014 eğitim ve öğretim yılı bahar döneminde Muğla'da bulunan bir ortaokulda gerçekleştirilmiştir. Çalışma sosyal bilgiler dersini alan 7. sınıf öğrencilerinden deney ve kontrol grubu olmak üzere iki şubeye uygulanmıştır. Toplam 70 öğrenci (deney, 35 ve kontrol, 35) katılmıştır.

Bu çalışmada öncelikle ilköğretim sosyal bilgiler 7. sınıf programında (MEB, 2008) yer alan Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı incelenmiştir. Sonrasında ünite ile ilgili olabilecek belgeseller araştırılmıştır. Belgesel araştırılırken internetten ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'ndan yararlanılmıştır. "*Zaman İçinde Bilim*" ünitesi ile ilgili olduğu düşünülen belgeseller seçilmiştir. Ünite seçiminde ardışıklık ve ünitelerdeki konularla ilgili kavram yanlışlarının varlığı dikkate alınmıştır. Belgeseller seçildikten sonra belgeselde yer alan konuşmalar incelenmiş ve üniteden kopuk olarak belirlenen bölümler ise movie marker yardımıyla kesilmiştir. Sonrasında belgesel içeriği ile ilgili ünite kazanımları ilişkilendirilmiştir. "*Zaman İçinde Bilim*" ünitesi için Batı Uygarlığının Temelindeki İslam Bilimi, Coğrafi Keşifler, İslamda Astronomi ve Matematik Bilginleri isimli belgesellere ilişkin belgesel planları hazırlanmıştır. Bu planlar uzmanlar tarafından incelenmiştir. Çalışmanın en başında öğretmenlerle ilgili çalışma detaylı olarak konuşulmuş ve onayları alınmıştır. Ayrıca sınıf ortamındaki eksikliklere ve olası aksiliklere yönelik önlemler uygulama öncesinde alınmıştır. Uygulamalar araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Her dersin başında öğrenciler derse karşı güdülenmiştir, derse karşı merak uyandırmak adına ders öncesi soru cevap yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı belgesel izletmeden önce öğrencilere belgeseli dikkatlice izlemelerini önermiştir. Belgesel izletilirken belgesel ara ara durdurularak anlaşılması güç yerlere açıklık getirilmiş, konu üzerinde öğrencilerle tartışılmıştır. Dersin sonuna doğru araştırmacı belgesel ile ilgili bilgilerini taze tutmak için de öğrencilere verilmek üzere hazırlanan renkli A4 kağıdına yazılmış belgesel özetleri dağıtmıştır. Daha sonra araştırmacı zaman zaman derslerde dağıtılan özetleri evde okumaları için öğrencilere önerilerde bulunmuştur. Deney grubuna belgesel yardımıyla ders anlatımı 3 hafta süresince haftada iki ders saati olarak uygulanmıştır. Dersin bir saatinde belgesel kullanılarak işlenmiş, ikinci saatinde ise belgeselde geçen konularla birlikte dersin işlenmesine devam edilmiştir.

### **Veri Toplama Aracı**

Araştırmada ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersindeki " Zaman İçinde Bilim" ünitesi ile ilgili öğrencilerin başarı düzeylerini belirlemek için dört seçenekli çoktan seçmeli 20 maddeden oluşan başarı testi uygulanmıştır. Başarı testindeki maddeler İlkokul Sosyal Bilgiler Programındaki kazanımlar ve ilgili literatürler doğrultusunda hazırlanmıştır. Maddeler oluşturulduktan sonra alan uzmanları tarafından incelenmiştir. Ölçme aracının güvenilirliğini belirlemek için ortaokul 7. Sınıf 70 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulama sonucunda yapılan madde analizinde ölçme aracındaki maddelerin ortalama güçlük düzeyinin 52 %, maddelerin ayırt edicilik düzeyinin. 58 olduğu tespit edilmiştir. Başarı testinin Kr20 güvenilirlik değerinin. 83 olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlara göre başarı testinin iç tutarlılığının ve bu doğrultuda yapı geçerliliğinin yüksek olduğu görülmüştür.

### **Veri Analizi**

Öğrencilerin sosyal bilgiler dersindeki akademik başarılarını belirlemek için kullanılmış olan başarı testindeki maddelere öğrencilerin doğru cevap verme durumu "1" puan, yanlış cevap ve cevap vermeme durumu "0" puanla değerlendirilmiştir. Bu durumda öğrencilerin başarı testinden alabilecekleri en yüksek puan "20" en düşük puan "0" dır. Öğrenci başarısının bağımsız değişkenlere göre karşılaştırılabilmesi için aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri tespit edilmiş ve

araştırmanın amacı doğrultusunda bağımsız *t*-Testi ve bağımlı *t*-Testi uygulanmıştır. Ölçme aracıyla elde edilen verilerde anlamlı farklılık düzeyi  $p < .05$  olarak kabul edilmiştir.

### BULGULAR

**1.Alt problem:** Sosyal Bilgiler Dersinde “ Zaman İçinde Bilim” ünitesi ilgili ön test sonuçlarına göre kontrol grubu ile deney grubu arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen bulgular analiz edilerek Tablo 1’de verilmiştir.

**Tablo 1.** Öğrencilerin Gruplara Göre Ön Test Bağımsız t-Testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Kontrol	35	10.63	2.23	64	-.779	.433
Deney	35	10.10	3.35			

$p > .05$

Tablo 1’de verilmiş olan veriler incelendiğinde ön-test sonuçlarına göre kontrol grubu ile deney grubunun Sosyal Bilgiler dersindeki “ Zaman İçinde Bilim” ünitesindeki akademik başarıları arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir [ $t_{(64)} = -.779, p > .05$ ]. Ön-test sonuçlarına göre kontrol grubunun başarı ortalaması ( $\bar{X} = 10.63$ ), deney grubunun başarı ortalaması ( $\bar{X} = 10.10$ ) olduğu bulunmuştur. Bu sonuçlara göre öğrenciler yeni öğrenecek oldukları ünite ve konularına yaklaşık olarak 50 % düzeyinde ön bilgiye sahip oldukları görülmüştür.

**2.Alt problem:** Sosyal Bilgiler Dersinde “ Zaman İçinde Bilim” ünitesinde kontrol grubunun ön test ile son test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen veriler Tablo 2’de verilmiştir.

**Tablo 2.** Test Sonuçlarına Göre Kontrol Grubunun Bağımlı t-Testi Sonuçları

Test	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön-Test	35	10.63	2.23	32	-13.229	.000
Son-Test	35	15.59	2.68			

$P < .05$

Araştırma sürecinde kontrol grubundaki öğrencilerin akademik başarılarındaki durumları ile ilgili analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir. Bu sonuçlara göre kontrol grubunun ön-test ile son-test sonuçları arasında anlamlı farklılık elde edilmiştir [ $t_{(32)} = -13.229, p < .05$ ]. Kontrol grubunun ön-test ve son-test ortalamaları incelendiğinde son-testte öğrencilerin akademik başarılarında ön-testte göre 50 % düzeyinde artış olduğu gözlemlenmiştir.

**3.Alt problem:** Sosyal Bilgiler Dersinde deney grubunun ön test ile son test sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen bulgular analiz edildikten sonra Tablo 3’de verilmiştir.

**Tablo 3.** Test Sonuçlarına Göre Deney Grubunun Bağımlı t-Testi Sonuçları

Test	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Ön-Test	35	10.10	3.35	32	-16.973	.000
Son-Test	35	17.38	2.11			

$p < .05$

Tablo 3’deki veriler incelendiğinde deney grubunun ön-test ve son-test sonuçları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur [ $t_{(32)} = -16.973, p < .05$ ]. Bu sonuçlara göre belgesel destekli etkinliklerle ders işlenen deney grubundaki öğrencilerin “ Zaman İçinde Bilim” ünitesindeki akademik başarıları ön-test sonuçlarına göre son-testte yaklaşık 70 % artmıştır.



**4.Alt problem:** Sosyal Bilgiler Dersinde “ Zaman İçinde Bilim” ünitesiyle ilgili son test sonuçlarına göre kontrol grubu ile deney grubu arasında anlamlı bir farklılık var mıdır? Sorusuna cevap aranmıştır. Elde edilen veriler Tablo 4’de verilmiştir.

**Tablo 4.** Öğrencilerin Gruplara Göre Son Test Bağımsız t-Testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	Ss	sd	t	p
Kontrol	35	15.59	2.68	64	3.328	.001
Deney	35	17.38	2.11			

$p < .05$

Son-test sonuçlarına göre kontrol ve deney gruplarının akademik başarı durumları Tablo 4’de verilmiştir. Tablo 4’de verilen bilgilere göre deney ve kontrol gruplarının akademik başarıları arasında anlamlı farklılık tespit edilmiştir [ $t_{(64)} = -3.328, p < .05$ ]. Elde edilen anlamlı farklılık deney grubunun lehine gerçekleşmiştir. Son test sonuçlarına göre deney grubunun akademik başarı ortalaması ( $\bar{X} = 17.38$ ), kontrol grubunu akademik başarı ortalamasından ( $\bar{X} = 15.59$ ) daha yüksek olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersinde akademik başarılarını arttırmada türkü destekli sınıf içi etkinliklerin etkili olduğu görülmüştür.

### SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler dersinde akademik başarıyı etkileyen farklı değişkenler bulunmaktadır. Bu çalışmada ise Sosyal Bilgiler dersinde belgesel kullanımının akademik başarıya etkisi araştırılmıştır. Buna göre Sosyal Bilgiler dersinde belgesel kullanımının uygulandığı deney ve kontrol grubunda bulunan öğrencilerin öntest-sontest puanları arasında anlamlı bir farklılığın deney grubunun lehine olduğu gözlenmektedir. Bu farkın, Zaman İçinde Bilim Ünitesinin belgesel kullanılarak işlenmesinin deney grubundaki öğrencilerin başarılarını istatistikî olarak arttırdığı sonucunu vermektedir. Aynı şekilde geleneksel öğretim yöntemlerinin kullanıldığı kontrol grubu öğrencilerinin öntest ve sontest başarı puanları arasında da anlamlı bir farklılık gözlenmiştir. Kontrol grubunda yer alan öğrencilerin akademik başarıları da deney grubunda olduğu gibi sontest başarı puanları, öntest başarı puanlarına göre daha yüksektir. Fakat deney grubunda elde edilen başarı düzeyi ile karşılaştırıldığında, kontrol grubunda bu artış daha düşük düzeyde gerçekleşmiştir. Elde edilen sonuçlara göre dersin belgesel ile öğretiminin geleneksel öğretim yöntemleri ile yapılan öğretime kıyasla daha fazla başarı sağlayarak dersin öğretiminde olumlu yönde katkısı olduğu görülmüştür.

Sosyal Bilgiler dersinde belgesellerin kullanılması dünyanın çeşitli yörelerindeki kültürleri en ince ayrıntılarına kadar tanıma fırsatı elde edecek ve yaparak yaşayarak öğrenme gerçekleşecektir (Kaya,2014).Aynı zamanda günümüz ileri teknolojisinde gençlerin sosyal medya ile iç içe olması öğrenmede sosyal medyaya olan aşinalığın etkisini de ortaya koymuştur (Luis-Alvarez, Miller, Levy ve Svejnova, 2004). Belgesel kullanımı, görselliği ön plana aldığı için öğrenmeyi destekleyerek, yaratıcı düşünmeye de öncü olacaktır (Dark, 2005). Derslerde belgesel filmlerden yararlanmak, öğrencilerin okul hayatını olumlu yönde etkileyerek sınavlardaki performansını artırmakta ve temel kavramların daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır (Efthimiou ve Llewellyn, 2004a; Piliouras, Siakas ve Seroglou, 2011). Bu alandaki çalışmalar incelendiğinde belgesel filmlerin ilgi ve merakı artırdığı gözlenmektedir (Dark, 2005; Efthimiou ve Llewellyn, 2007; Hadzigeorgiou ve Garganourakis, 2010). Yapılan çalışmalar incelendiğinde Şahin’in (2000) “ İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler dersinde kullanılan teknoloji temelli çoklu ortamların öğrenci başarısı üzerindeki etkisi” , Aydın’ın(2004), “Sosyal bilgiler dersinde görsel materyal kullanımının başarıya ve derse karşı tutuma etkisi” çalışmalarından elde edilen bulguların “Sosyal bilgiler öğretimi: onlar bizim için keşfetti” çalışmasının bulgularıyla paralellik gösterdiği bulgulanmıştır. Yapılan çalışmalardan yola çıkarak belgesel, film, görsel medya kullanımının öğrencinin akademik başarı düzeyini arttırdığı teyit edilmiştir. Böylelikle görsel medyaya fazlasıyla aşına olan günümüz neslinde öğrenci, belgesel kullanımıyla soyut kavramları daha basit bir şekilde anlamlandırarak, yaratıcı düşünme gücünü geliştirecektir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlardan hareketle şu önerilerde bulunulabilmektedir:

1. Belgesel filmler Sosyal Bilgiler derslerinde özellikle Bilim Teknoloji konularının öğretimini desteklemek amacıyla ilgili ünitelerde kullanılmalıdır.
2. Belgesel filmler öğretmen tarafından konulara uygun olarak titizlikle seçilmeli, belgesellerdeki anlatım dilinin öğrencinin anlayabileceği düzeye uygun olmasına dikkat edilmelidir.
3. Belgesel filmle işlenen derslerde öğrenenin dikkatini aktif tutmak için öğreticinin salt belgesel izleterek ya da konu anlatarak değil, her ikisini de ortak bir potada eriterek dersin işlenişine yön verilmelidir.
4. Belgesel film ile öğretim yapılırken öğretmenlerin belgesel öncesi ve sonrası öğrencilerle konu üzerinde tartışması, değerlendirmelerde bulunarak çıkarım yapılması öğrencinin konuyu daha kalıcı olarak öğrenmesine yardımcı olacaktır.
5. Öğrencinin bilgiyi hatırlama düzeylerine göre gördüklerinin %30 u duyduklarının ise %20 sini hatırlamakta daha kolaylık yaşadığı göz önünde bulundurulduğunda bu oranların öğrencilerin eğitiminde oldukça önemli oranlar olduğu göz ardı edilmemeli, öğrencinin hem işitsel hem görsel öğrenmesine önem verilmelidir.

#### KAYNAKÇA

- Akbaş, O. (2011), "Bir Öğrenme Nesnesi Olarak Eğitsel Kısa Filmler: Öğretmen Adaylarının Çektikleri Eğitsel Kısa Filmler Üzerine Bir Değerlendirme". *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27,16.
- Ata, B. (2010). Sosyal bilgiler öğretim programı. İçinde C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler Öğretimi: Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* (s. 33-47). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ata, B. (2013). *Bilim Teknoloji ve Sosyal Değişme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aydın, Y. (2004). Sosyal Bilgiler Dersinde Görsel Materyal Kullanımının Başarıya ve Derse Karşı Tutuma Etkisi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk, G. (2007). *Deneysel desenler: Ön test son test kontrol gruplu desen*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Dark, M. (2005). Using science fiction movies in introductory physics. *ThePhysicsTeacher*, 43, 463-465.
- Dede, Y. ve Yaman, S. (2008). Fen öğrenmeye yönelik motivasyon ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, (EFMED), 2 (1), 19-37.
- Demiralp, N. (2007), "Coğrafya Eğitiminde Materyaller ve 2005 Coğrafya Dersi Öğretim Programı". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1), 373-384.
- Demircioğlu, İ.H. (2007), "Tarih Öğretiminde Filmlerin Yeri ve Önemi". *Bilgi Dergisi*, 42, 81.
- Demirel, Ö. (2002), *Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı*, Ankara: Pegem A.
- Efthimiou, C. J. ve Llewellyn, R. A. (2004a). "Physics in films" a new approach to teaching science. <http://arxiv.org/abs/physics/0404064>.
- Eren, H., Gözaydın, N., Parlatur, İ., Tekin, T. ve Zülfiyar, H. (1988), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji nedir?* 8. baskı. (N. Çelebi, Çev.), Ankara: Anı Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1997).
- Kaya, E. (2012). "İlköğretim Öğrencilerinin Küresel Konumlandırma Becerileriyle Medyadan Yararlanma Durumları Ve Sosyal Bilgiler Dersindeki Başarıları Arasındaki İlişki". *TSA Dergisi*, 16(2).

- Karaasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*.15. Baskı. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara.
- Luis Alvarez, J., Miller, P., Levy, J., & Svejenova, S. (2004). Journeys To The Self: Using Movie Directors In The Classroom. *Journal of Management Education*, 28(3), 33.
- MEB. (2008a). *İlköğretim 1-5. Sınıflar Programları Tanıtım El Kitabı*. Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB.(2008b). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 5-6. Sınıflar Öğretim Programı(Taslak Basım)*.Ankara: MEB Yayınevi.
- MEB.(2008c). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7. Sınıflar Öğretim Programı ve Klavuzu (Taslak Basım)*.Ankara: MEB Yayınevi
- Remy, R.C. (1990).The need for Science/Techonology/Society in theSocial Studies, Social Educaiton: Apr 1990; 54,4 ;Academic Research Library.
- Şahin, Y. T. (2000). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersinde Çoklu Ortamların (Multimedya) Etkililiği, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1.
- Tezcan, M. (1993). *Sosyolojiye Giriş*, Ankara: TDFO
- Tolan, B. (1983). *Toplumbilimlerine Giriş*, Ankara: Savaş Yayınları.

#### İnternet Kaynakları

<http://www.erkanyesiltas.com/ders-notlari/sosyal-bilgiler-ogretmenligi/bilim-teknoloji-ve-sosyal-degisme/172-bilimsel-teknolojik-geli%C5%9Fmelerin-toplumsal-de%C4%9Fi%C5%9Fmeye-etkisi-ve-bu-s%C3%BCrecin-ilk%C3%B6%C4%9Fretim-sosyal-bilgiler-program%C4%B1naysans%C4%B1mas%C4%B1-makale.html>adresinden 01.04.2014 tarihinde alınmıştır.

[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com\\_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.533dbecd65d747.36541634](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.533dbecd65d747.36541634) adresinden 03.04.2014 tarihinde alınmıştır.

<https://www.sensepublishers.com/media/1784-the-language-of-science-education.pdf>adresinden 04.04.2014 tarihinde alınmıştır.

<http://www.ericdigestorg/pre-929/society.htm> adresinden 18.04.2014 tarihinde indirilmiştir.

Kocabıyık-Kaymak, B. (2016). Sosyal Bilgiler öğretimi, onlar bizim için keşfetti. *Araştırma ve Deneyim Dergisi (ADEDER)*, 3 (1), 37-46. <http://dergipark.gov.tr/adeder/issue/27214/286351>